

SZ. SZIGETHY VILMOS

TORONTÁLI
FAMETSZETEK

SZIGET 1987.

Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: irjad!

ARANY

h. H. H. H. H.

SZ. SZIGETHY VILMOS

TORONTÁLI
FAMETSZETEK

SZERZŐ KIADÁSA.
1937.

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001195873

9566

Pedagógiai Főiskola, Szeged
Központi Lektár

Lekt. naplótsz.: 3580 /1953

A DÉLMAGYARORSZÁG HIRLAP ÉS NYOMDAVÁLLALAT RT. NYOM. SA
SZEGED

E l ő l j á r ó b e s z é d

Bolondság, hát persze, hogy bolondság, de mikor olyan jól esik!

Ha az egész világnak is érthetetlen, akkor is jobb szeretem a magányt, mint az emberi sokadalmat. Soha nem éreztem azt a „szenvedést“, hogy nem vehettem valamiben részt s a társadalom jelesei, vagy elégségesei nem tisztelnek meg a balkezük nyújtásával.

— De egyedül! Az Istenért, mennyit unatkozhatasz.

— Egy pillanatig sem, talán csak ha emberek között vagyok. Aztán így legalább önmagától butul el az ember, nem idegenek közreműködésével s ez is valami. Hogy úgy mondjam: spekuláció in sich.

A végtelenségig el tudom nyáron nézni, hogy az ablakom redőnyein át besüt a napsugár, hosszú sáv keresztezi nyomán a szobát, titokzatos írást látok benne, amit aranyporral hintett be titokzatos küldője. Találgaikom, ki az és mit akar mondani? Ugyan már, hogy volna ehhez alkalmas a világon bárki idegen? Ugyis lélegzet-elfojtó aggodalmaim támadnak télen, hogy elmulasztottam valamit a nyárból, nem láttam keresztekben a buzát, nem kutattam a megszedett meggyfán ottfelajtott bordószínű bogyó után, nem követtem kíváncsian a szarkát, hogy hol telepszik le, nem láttam a vonat ablakából ijedten menekülő nyulfiókát, amint kiszalad a lucernásból s a kuko-

ricásba siet, mert oda aligha követheti a gőzbika.

Nagyon intenzíven át tudok élni mindent, kis örömöket kibővíték, éles fájdalmakat letompítok és tudom, hogy vannak szcruvédek, amik kifelé hervadnak el és vannak, amik belülről virágoznak ki.

A napsugár nem lehet olyan forró, hogy bántson s megértem a napimádókat, mennyi lehet az örömük! Mintha hatalmas üstökből öntenék a folyékony aranyat. A mozi mutat néha acélgyárat, ott hömpölyög úgy az anyag, de nem ilyen közvetlenül, hogy a lélegzetem, a szemem káprázatán át változik a füstje felhővé. Ilyenkor érzem magam egészen gyerekeknek, a mesék, a régi ifjuságom a Richterköveim, azokból tornyot építék, hogy felmásszak rá a hétköznapi közönségességéből és más világot lássak, ami nem emlékeztet a ientha-gyottra.

Meg tudja-e valaki érteni, hogy néha a szivarom ize egyenest a hajdani Pest városához címzett kávéházba repít vissza, ahol először élveztem ki azt a boldogságot, amely a felnőtteknek jár?

— Veszely ur, kérek egy trabukót, — mondom hangosan, legalább száz kilométerre a kávéháztól, s több évtizednyi távolságban Veszely urtól, aki úgy festett számolói minőségében, mint egy főrend.

A ti régi lakásokok nyári hangulata minduntalan megképződik drága jó Bogoljub bárátom. Négy vagy öt lépcsőn kellett felmenni, hűvös és finom hangulatu volt az előszobátok, vajjon ki lakik most benne s a balsarkában helyezték-e el náluk is a diványt, mint tinálatok? Szabolcska első verseit olvassa-e benne valaki?

Sokszor azt hiszem, hogy az életem egy rossz váltó, amit folyton prolongálni kell, az ember semmit sem törleszt a tőkéből, csak a kamatokat izzadja ki, végre is leírják valahol. Aztán elkergetem magamtól ezt a szellemet,

amely nem is annyira szellem, mint irkább kísértet.

Idővel az ember legjobb ismerősei ugyanis a temetőben gyülekeznek, oda járunk megsimogatni a fejűjüket s kérdezzük tőlük száz meg százfélet, amire nincs válasz.

Hová lesz az elhasznált napsugár, hová a virágillat, amely agyunkat rózsaszínű, bohókás mámorba borította, mi lesz a muzsikából, amelyben egész sor eleven élet élt? Amikor égháboruk folynak a mindenségben s hozzánk is eljut belőlük mennydörgések és villámcsapások során valami — elmúlt évtizedek összegyűjtött sóhaja sűrűsödik viharra? Valahol csak kell, hogy elhelyeződjenek színes, kérő, panaszos, zokogó szavakkal együtt, amik nem mulhatnak el úgy, mint ahogy porrá tudunk morzsolni egy bogarat!

Láttam nemrég odalenn egy darab helyet, egészen közönséges keramit mindenkinek, csak nekem nem. Ott van a régi helyén, ahová egyszer beágyazta a manchester-nadrágu munkás, tudom bizonyosan, hogy ezen járt valaki nagyon kedves, ott állt rajta, megszámloltam a kockákat jobbra és balra tőle — jaj, hová lett a billenése? Mi van a vérvörös rózsákkal, amelyek illatából mindig megéreztek valahol az üzenetemet és képzelt sóhaj kopogtatta meg éjszaka az ablakomat válaszul? Melyik felhőn ül az a sóhaj s mikor a báránfyellegek nagyon tiszták és nagyon fehérek, nem a leányálmokat gyűjtik össze, hogy langyos eső formájában visszatérjen a földre minden elszirt ártatlan könny?

— Eh, másszunk csak fel arra a toronyra, nézzünk haza!

Hogyan magyarázzam meg az értetleneknek, hogy mi az a nosztalgia? Miért szebb minden, ami onnanrul való, miért ad csak az megpihenést? A Várkonyi Jóska öcsém kis vízfestménye lényegtelen kanyarulata a Begának, — miért nézem mégis hosszasan,

mint akármelyik remekbe készült oiajfestményt?

Nézzétek emberek, folytak már izgalmas harcok arról, hogy van-e, kialakulhat-e szorosabb értelemben vett jugoszláviai magyar irodalom, meglehet-e az ott termelt írásokon érezni a tájék, az emberek különleges voltát, azt, hogy odavalókról szól, nem más vidék levegőjét adják, más napsugarat lopnak a szívekbe, nem a hazait? Sose szóltam bele a vitába, bár megvolt róla a magam véleménye. Talán egyszer céloztam Papp Dánielre, akinek minden remekbe formáli szép írása — főleg a kalugyer-történetek — önmaga is eldöntené a vitát. Emellett vagyok ma is. Papp Dániel mellett viszont, aki a századfordulón élt és néhány olyan novellát hagyott hátra, amilyent azóta sem irtak hivatalos, félhivatalos, sőt hivatott írók sem — nincs már senki. Egy délvidéki képkiállításról szóló tudósításban azonban megkapott valami. Azt írja többek közt:

— „Azt mondják, hogy ez a tunya, lompos, dáridós, álmos, por- és borködös bácskai táj nem ad forrásvizet a szép szomjasainak. Azt állítják, hogy ezen a sík, csöndes földön nem születnek álmok, nem járnak lelket felkapó, vágyat felkavaró és szárnyat adó viharok. Hogy itt minden megfullad a tétlen sóvárgásban. Az a néhány száz vászon, amelyet a kiállítás zsürije a közönség elé bocsátott, hitet és reményt ad és — cáfol. Vannak művészeink, akik ennek az elátkozottnak hirdetett tájnak és földnek erejéből serkentek ki. Vannak szemek, amelyek meg tudják látni ennek a tájnak karakterisztikus szépségeit és meg tudják szólaltatni a színek hangjegyeiben Bácska ködös, szelid, kicsit álmos és kicsit lethargikus embereinek lelkét.“

Mondom valósággal megdobogtatta a szíveket az írás és visszatért bennem a régi kérdés:

Csak képen lehet? Betűben nem?

Akkor aztán eszembe jutott még valami. Mikszáth Kálmán már dédelgetett nagy író volt, amikor egyszer hazalátogatott Pálócziába. Elkísérte Dörre Tivadar is, minden illusztrátorok gyöngye, hogy szemtől-szembe lássa a híres alakokat, rajzot készítsen a tudományos Filcsik csizmadiáról, Bede Annáról, a többi felejthetetlenről, a vén Naszály hegy oldaláról. Ismerős füvek és virágok suttoptak harmatosan.

— Egy tündérbert sem szebb tán, a kelet gyöngyei sem bájosabbak, mint a ti borokabokraitok, lelkenvezett Mikszáth. Ez a szönyeg, amely az én bölcsöm alá volt terítve, amelyet én annyiszor megtapostam.

Kérdezte is a rajzolóművésztől:

— Ugy-e gyönyörűek?

Az sehogy sem tudta megérieni a rajongást, csak bámult csodálkozva.

— Nem talállok rajtuk semmi különöset, minden mező ilyen.

— Ilyen? — hördült fel a szülőföldje, a gyermekkori emlékei bűvöletében levő író. Oh, dehogy ilyen. Vagy igaz, hiszen a piktórral ők egy cseppet sem törődtek, hagyták elmenni maguk között idegenül.

Aztán jött Mikszáth csodálatos lírája, amit szeretnék a lelkére kötni mindenkinek, aki arról beszél, hogy egyik vidék olyan, mint a másik, a hegyekben mindössze annyi a különbség, hogy az egyik magasabb, a másik alacsonyabb, s hogy mindenütt jó, ahol az ember európai nivóju szállodát, meleg fürdőt, vagy hideg tavat talál.

— Valamennyi engem nézett, kidugták kíváncsi fejüket az apró füvek és a lóherés bokrok közül integettek és kiabáltak, csalogatóan magukhoz szólítottak. Nem ismeresz? Nézz csak, itt vagyok, nem öregedtünk semmit... semmit azóta.

Szívem hangosan dobogott szavaiktól, talán a könnyem is kicsordult, soha nekem még nem volt ilyen nagyszerű fogadtatásom. De a

piktor nem értett abból egy betűt sem. Dúnántuli ember szegény...

...Hát én is így vagyok, hogy helyhez kötötten nehezen tudok mozdulni, többnyire csak a lelkemet küldöm lefelé a gyerekkor vidékeire, míg azoknak a Richterköveknek a tornyából rájöttem valamire.

— Ha már olyan bolondos természetű vagy, hogy azt hitetted el magaddal, amit akarsz, könnyű ezen segíteni. Felülsz az autóbuszra, s negyedóra múlva Torontálban vagy.

Csakugyan milyen nagyszerű ez, hiszen megmaradt felülről egy csücske.

— Gyere, András, most elviszlek oda, ahol eskora legényke voltam, mint most te. Esetleg zsványságban sem méltatlan elődöd.

Hogy dobogott a szívem, mikor elhagytuk a kamara-töltést, a választó vonalat a Maros holt medrével. Tisztább volt a lélegzetvételem is szerb szavakat intéztem egy utitárshoz és feleltem neki, mikor magyarul érdeklődött, hogyan vagyok:

— Tako lagano.

András a végtelen mezőket nézte, a búzás szekereket, a suhanó autókat és megszóialt:

— Mi az, hogy Torontál? Az egy város, mint Budapest?

— Dehogy is olyan kis bogaram, sokkal nagyobb, sokkal különb. Ebben van minden, amit te eltudsz képzelni és amit nem találsz meg máshol.

— A cirkusz is? — meredt rám a kíváncsi nagy szeme.

— Istenem, cirkusz mindenhol van, annélkül élni sem lehetne. És talán sose tudjuk meg, mikor voltunk benne magunk a bohócok.

András tapintatosan nem felelt, nem szereti rontani a kedvemet, de láttam, hogy nem ért meg. Hogyan is érthetne, mikor ő már egészen szegedi...

A z á r v a k a s s z a

Ezekben az írásokban egy szónyi személyeskedés sem lesz, azért a tényekkel rendelkezőmultat nem lehet meghamisítani annak a letagadásával, hogy Magyarországon valamikor a legbánatosabb dolgok közé tartozott az árvaszék és általában az árvaügyek kezelési rendje. A patriarkális vármegyei rendszer nem akart engedni a maga felfogásából, akaratából, megszokásából, talán nem is tudott. A szolgálat előbb nobile officium volt, aztán alakult kenyérkeresetté. Mikor a középosztály elköltötte utolsó garasát és elfogytak a négyesfogatok, — állásért jelentkezett a vármegyén. A nagyirodákban szép öreg urakat lehetett látni, akik az utolsó tajtékpipából eregették a füstöt és színes történeteket meséltek a multból. Néha másoltak is valamit, de a pipa volt a fő, amibe a vármegyei rabok vágták a szüzdohányt.

Egy-egy ilyen szobában néha egész történelmi arcképcsarnok gyülekezett — elevenen. Politizáltak is, de a gentry politikája sose volt jó, mert hol rebellis hirbe került, hol oligarchikusabb akart lenni az uralkodócsaládnál.

Amikor ismerték minden familia származását, hogyne ismerték volna „amazokét“ is!! Csak az a kérdés, hogy ugyanannyi hitelességgel-e, mint amennyivel az önkényes családfa-összeállítók szoktak dolgozni.

— Mit vagytok olyan nagyra a ma uralkodó dinasztiaikkal — pöfögött az öreg írnök ur.

Élt a XV. században egy Babou nevű francia borbélymester, aki francia nemességet nyert, a fiát pedig tudósnak nevelte. A fiának leánya volt Gabrielle D'Estrées, aki IV. Henriket megajándékozta egy kis honpolgárral. Ez a fiucska apjától a Vendome hercegséget nyerte, viszont az ő leányát már valóságos király vette feleségül: II. Emanuel Károly szavojai király. Ennek leánya viszont XV. Lajos felesége lett. XV. Lajos leszármazottai révén Babou mester ősapja az Estéknek — Ferenc Ferdinánd ágának —, azonkívül a száz királynak, a spanyol és a volt portugál királynak. Ellenben a mi familiánkban hagyomány már Szent István óta, hogy semmiféle rangot nem szabad elfogadni.

(Ennek az ősi magyar gőgnek adott hangot vagy másfél évtized előtt Szemere Béla budapesti orvos, aki egy politikai pucshoz keveredett, amely valamelyik kormánytól szerezett volna megszabadulni.)

— Igaz-e, hogy ön miniszterelnök akart lenni? — kérdezték tőle kihallgatásakor a rendőrségen.

— Nevetséges, válaszolta Szemere, én legfőbb király lehetek Magyarországon, mert a Huba-nemzetségből származom és csak szavazási véletlenül mult, hogy Árpádék kerültek uralomra. Az ő águk kihalt, a mienk nem.)

A hajdani urak olyan állást kaptak a vármegyén, ami megfelelt a képzettségüknek. A többség nem is akart mást, csak valami biztos keveset, amit aztán napidíjakkal, kiszállásokkal egészített ki. Így legalább nem csináltak kárt, legfeljebb az árvaszéknél. A régi tréfa nóta ugyanis azt mondta:

Azért van az árvakassza,
Hogy a gentry elsikkassza.

Néha megesett, hogy sikkasztottak is, inkább azonban csak könnyelműek voltak és felületesek, segítettek tékoználni a kiskorúaknak. Nehezen ment a rendcsinálás, nagy ér-

dekeket kellett megsérteni, nyugalmaikat megbolygatni előbb a törvényszék különválasztásával, majd a kvalifikációs törvénnyel — felállították hát a katasztert, hogy ugymondjuk, jogfolytonossági közintézményét a vármegyei asyiumnak.

Azért a vármegyei szolgálat volt mégis a szebbik s farsangi nagy bálakon olyan tökéletes gentlemenek forgatták meg a grófkisasszonyokat, akik a következő nap délelőttjén nem tudták kifizetni a korhelyleves árát.

Az árvaszéki számadások a világ legkülönösebb írásművei közé tartoztak s amiket itt elmondok, az nem kizárólag Torontálra vonatkozik. Egységes volt a hangulat, a felfogás, a rendszer az egész országban.

Öreg ember mesélte nekem savanyúvizes boroska mellett:

— A nagyapám, meg az apám annak idején annyi mindent elköltöttek, hogy rám a hét szilvafának már az árnyékából sem jutott. Egyetlen örökségem, hogy ösztönszerűleg irtóztam mindig a kártyától. Ellenben az anyám már apró gyerekkorában árvaságra jutott, gyámok kezébe, akik feltűnő módon szerették. Például édesapjának agaraitól nem tudott elszakadni s a jó atyafiak megértették ezt a ragaszkodást.

— Cicke, Fecske, gyertek az Ágnessel együtt, szegényke ugyanis olyan nagyon árva.

Félév múlva azt mondta a másik bácsi:

— A vér nem válik vízzé, nekem is gondom ez a gyerek. Ezentul én törődöm vele.

Sokat forgolódtam hivatalos helyeken, jogokat emlegetett és kötelességeket, — hát ő lett az új gyám.

Igen tiszteletreméltó matrónák szemében gyült fel sok fölös könny, ami mindig új kirendeltséggel járt és komoly hivatali férfiak, akik várták az alkotmányt, majd meg is érték azt, nemzeti elbusulások és lelkenedező föllendülések idején egyforma méltánnyalással helyeselték a rokoni szeretetnek. Azt mondták,

nincs ennél szebb, főleg ha árvákról van a szó

Minden bácsi és minden néni szerette Ágneskát, a maga jóságából részt akart neki juttatni. És ne higyjétek, hogy ez csak olyan fellobbanó láng volt, oh, már hogy lett volna! Elszánt, erős akaratok küzdöttek egymással néha napokig, sőt ügyvédet is fogadtak Ágneskéért, a Cickéért, meg a Fecskeért. De az igazságnak győznie kellett.

Mikor aztán a gyámok benyújtották az árvaszékhez számadásaikat, pontosan kimutattak minden kiadott garast. Ki emlékezik már azokra? Érdekesnek csak a két agár tétele mondható, mert ezeknél falánkabb állatok még nem futottak élő nyul után. Mikor nagyon nagy idők elteltével szó esett róluk odahaza s én apró gyermek csak elhullatott szótörmelékekből igyekeztem összeadni az értelmét annak, amit nem értettem meg, — szememben a Cicke meg a Fecske jelentették a kényeskedő telhetetlenséget. A karcsu állatok talán még a kínai fecskefészket is megkivánták ebédre, barackot februárban, harmatos, friss szőlőt márciusban s nyilván külön kastélyban laktak, prágai sonkát tízóraiztak, olvasztott arany-nyal öblögették —, legalább is annyit irtak rovasukra a gyámi számadások.

Később, idegenben járván, elkerültünk egyik-másik néhai gyám asztalához s akkor az anyám halkán figyelmeztetett:

— Nézd meg ezt az abroszt, olyan anyag, hogy ezer év alatt sem pusztul el. Az anyámé volt, az ő házában szőtték.

Bálba készülő dámák remekmivű nyakékét, diadémját sokszor megbámultam.

— Ez is az anyámé volt. Ott a monogramja az evőeszközeikben. Nagyapád címere abban a damaskusi pengében...

— Ez volt a régi árvaszék, fejezte be az öreg.

A torontáli árvaszék „kezelési“ ügyei között,

amelyeknek nagy hagyatékok estek áldozatul, van néhány diszpéldány.

Radulov Szima gyerekei például elhagyottabbak voltak minden más gyereknél. Mikor a gyámok cipőt vettek nekik, a cipő akár milyen drágaság idején se került többbe négy forintnál. Megvételére azonban be kellett rándulnia Kikindára az egyik gyámnak, aki a helybelivel együtt előbb konferenciát tartott. Legalkalmasabb hely ilyesmire a vendéglő, az neutrális terület. Aztán a boltba sem lehet akárhogy elmenni, fiakkert kell fogadni, az megvárja az embert, esetleg vár később is, a vendéglő előtt, hajnalig. Szerencse, ha csak száz forintba került a költség, ami a cipővásárlással járt.

Ebből az időből maradt fenn szájhagyományképpen egy párbeszéd, amit a gyámok ejtettek utközben.

— Mit gondolsz, kérdezte elmélázva az egyik, a menyországban van-e Szima barátunk, vagy a pokolban?

— Föltétlenül a pokolban van, nem lehet odafenn.

— Jó ember volt az, miért bántod?

— Én nem bántom, de úgy képzelem el, hogy a menyországból föltétlenül látnia kellene, hogy bánunk a pénzével s akár mennyire lélek, mégis csak a fejünkhöz váгна egy csillagot.

Ezek után igen elkomorodtak, magukba is mélyedtek s elballagtak a vendéglőbe, mérsékelt kiadási tételt szerkesztendő a gyámi számadásokba. Igaz, megjelent ott később az árva-gyám is, esetleges szakszerű felvilágosítások szolgáltatása tárgyában. Olyan, de olyan rossz kedvük lett, a bizonytalanság, hogy néhai szegény jó Radulov Szima tulvilági tartózkodási helye merre van, annyira a lelkükre nehezedett, hogy kizárólag bus hallgatónótákat huzáltak egész éjjel.

A Malenicz a-hagyaték története egészen fantasztikus. A dús-gazdag dél-torontáli birto-

kosnak több földje volt, mint Radulovnak, ez két fiára és egy leányára várt. A nevelési költségeket mindig ki kell adni s általában az volt a baj, hogy gondolkozás, tünődés nélkül annyit adott ki mindig az árvaszék, amennyit kértek. A fiuk már felnőttek, szerették a jó életet, aminek ízéhez nem csupán nagykorúságában jut el az ember. Akárhányan be is fejeztek mindent, mire huszonnégy évesek lettek. Ki tud arra várni? A Maleniczáék sem tették meg, de nem is maradt semmiük, mikor élni kezdtek volna. Hová lett, kinek jutott belőle? — talán megvannak még az erre vonatkozó iratok a becskerekai törvényszéken. Mert kártérítési pör lett belőle, hosszú hercehurca közigazgatási uton is, azért az eluszott holdacsókák nem kerültek vissza. Kin lehetett volna behajtani bármi megítélt követelést? Az árvaszéki emberek szegények voltak. Egyébként is a régi időkben, — s ez megint nem Torontálra vonatkozik, hanem általánosságban van mondva, — az emberek nem azért sikkasztottak, hogy vagyont gyűjtsenek. Egyszerűen megkivánták a maguk mindennapi savanyuvizes borocskáját, olykor a muzsikaszót — szóval: elélték a valutát.

Hát abból a hatalmas vagyonból mi lett, amelyik a múlt század végén 12.000 holdra olvadt le? Mennyi része volt benne az árvaszéknek, mennyi az egyéni kedvtelésnek?

Mégis akadt egy konzorcium, amely azt mondta a bájosan könnyelmű, szeretetreméltó utolsó gazdának:

— A birtok úgy agyon van terhelve, hogy egy pohár bort se lehet rá betáblázni. Mi mégis adunk önnek tiz éven át évi 20.000 forintot, engedje át nekünk erre az időre teljes intézkedési és kezelési hatáskörrel. Tiz év után, tisztázva minden teher alól, fundus instrukcióval együtt visszaszáll az ön tulajdonába.

A gavallér, történelmi név viselője, azt felelte erre, hogy évi 20.000 forint kevés, abból ő nem tud megélni.

Ellenben, mikor el kellett adni a földeket, mert az adósságok sem nőhetnek az édig, egy szűkös kis hivatalból megélt. Ez az, amire sok régi, letört ur azt szokta mondani: Vagy valami (azaz minden), vagy semmi. Ha nem szivhatok havannát, inkább lemondok a dohányzásról.

Szerencsére ezek az árvaszéki dolgok nagyon régiek s hivatalos kifejezés szerint is „az azelőtt napirenden volt kezelési botrányok“ címen helyeztetnek el a múltban. Mire Kaffka eljutott Torontálba, már régen véget értek s így igaza van a vármegye akkori tiltakozásának, amely kifejti, hogy „az árvaszéki kezeléstől el nem vitatható, hogy az tisztességes és az annak sikeres működése körül elért óriási haladás mellett eltörpülnek az itt még mutatkozó kisebb kezelési szabálytalanságok.“

De a multról emlékezvén, nem lehetett szó nélkül elmenni e mellett sem.

A délvidéki telepítések története hatalmas fejezet a régi Magyarország történelmében. Éppen azért mikor a svábokról akarok egyet-mást elmondani, csak nagyjában szólok a letelepülésükről. Ugy toborozta őket más népekkel együtt külföldi lapok hirdetése útján Mária Terézia, majd a kalaposkirály s mikor az elszász-lotharingiaiak, a franciák, a németek, a csehek és a tiroliak bejöttek, a törökök által felégetett helységeket, hatalmas nádasokat, mocsarakat találtak. Szívesen visszafordultak volna, de az európai depresszió, amely nemsokára a francia forradalomban tört ki, megalkuvásra kényszerítette őket. A bécsi udvarnak sok milliójába került ez a telepítés, a meghatározott földeken és felszereléseken kívül készpénzt is kapott minden bevándorló, hogy Keve és Homor vármegye minden áron a magyarságot gyengítő osztrák tartomány maradjon. (Keve vármegyét, amely délen a Dunáig terjedt, északon pedig a Bega-csatornáig nyúlt fel, keletről Krassó, nyugatról Torontálmegye határolta. Homor vármegye Ó és Újpalánka körül terült el.)

A németség betelepítése voltaképpen már 1718-ban kezdődött, akkor érkezett meg az első birodalmi szállítmány a Délvidékre Bécsen át. Ezeket Mercy Claudius Florimund lovassági tábornok, a törököktől visszafoglalt területek kormányzója hívta be és jórészt iparosok voltak. Mercy sem volt velük különö-

sebben megelégedve, egy 1724-ből származó levelében panaszolja, hogy „sie sind meistens Bettler.“ (Többnyire koldusok.) A második telepítés 1724-től 1727-ig tartott, nagyobbarányu is volt, de érdemben az elsőhöz hasonló. Szerencsét próbáló, vagyontalan kalandor nép, Mercy szerint „gazdátlanul kóborló csőcselék.“ Valósággal levezető csatornája a külföld békétlen, sokszor kétes erkölcsű, munkakerülő elemének, amely terhére vált odakünn a hazájának s amelytől az államfők igyekeztek minél előbb szabadulni.

Az első rendes népek betelepítése 1763-ban vette kezdetét mintegy 3000 német letelepülővel. Sok volt köztük az obsitos, továbbá a munkás paraszt, akik 1765-ben építették Szakálházát, 1767-ben 405 házzal Zsombolyát, 204 házzal Nagy-Iécsát, ugyanannyival Csátádot, 1769-ben 200 házzal Grabáczt, 201-gyel Bogárost, 1770-ben franciák 64—64 házzal Charleville-t és Soltourt. (Szenhubert volt az elszász-lotharingiai franciák délmagyarországi központja.) Ugyanebben az időben épült Marienfeld 125, Blumenthal 95, Segenthau 77, Greifenthal 30, Gottlob és Tribswetter 203—203 házzal. A franciák a párisi, a metzi, a bezanconi és a luxemburgi kerületekből jöttek, de került telepes Mainzból, Trierből, Nassauból, Würzburgból és Ingolstadtból is.*

A betelepítés újabb lendületet nyert a csá-

*1768 és 1771 közt 16.889 külföldi szállta meg Temest és Torontált. Bécsből hajón érkeztek Zimonyig, Pancsováig, vagy Titelig. A hajóállomásról katonai fedezettel hivatalos fuvarokon jutottak Temesvárra, az elosztó helyre. A francia bevándorlók közt gyakori az Endres, Griffaton, Pierre, Dupont, Cherrier, Fournier, Noel, Thyri, Lafleur, Marchal, Frecot név. Viszont nem volt a Délvidéken város, amelynek ne lett volna Mercy és Niczky-utcája.

szár 1782 szept. 21-i felhívása folytán, melyet a római német birodalom lakosságához intézett. Főleg a felsőrajnai kerületekből, a Pfalzból, Frankfurtból jöttek új telepesek. 1787 március 13-án aztán azzal a kijelentéssel szüntette be a mozgalmat a császár, hogy csak saját költségére és veszélyére jöhet bárki. Attól kezdve aztán nem az udvar intézte a további betelepítéseket, hanem a vármegyék s az egyes földesurak.

A bánati kincstári uradalmak eladásával 1775-ben kezdtek foglalkozni, de a tervet négy évvel később Niczky Kristóf gróf királyi biztos ütötte nyélbe. Ezek az uradalmak ősi magyar nemesi javak voltak s mikor felszabadultak a török megszállás alól, azokat fegyverjog alapján a bécsi császári udvari kamara valószínű tulajdonaként bírta és kezelte 1781-ig. Ekkor II. József császár 164 községnek nyilvános árverés útján történő eladását rendelte el a császári kincstár javára.

Mária Terézia 1779 április 20-án Esterházy Ferenc kancellárhoz intézett leiratában meghagyta, hogy az ő nevében határozottan és nyíltan ki kell hirdetni: „miszerint a török hódoltság előtti régi igényekről, vagy a jószágoknak a hajdani tulajdonosok által leendő revindikációjáról szó se lehet, ilyesmit ő semmiféle tekintetből meg nem engedhet, sem meg nem hallgathat.“

A helytartótanács augusztus 6-án a törvényhatóságokkal való közlésre azt az utasítást kapta, hogy „az említett címen sehol semmiféle perek el ne fogadtassanak és folyamatba ne vétessenek.“

„Továbbá nehogy azok, kik itt jószágvétellel szánják el magukat, a régi igényekkel fellépők támadásainak, avagy pedig a pénzzel szerzett birtokból való kidobás veszélyének kitéve legyenek s nehogy a bizonytalanság miatt földjeik javításától és a gazdasági beruházásoktól visszariasztassanak, azt is közhírre kellett tennie a helytartótanácsnak, miszerint

királyi kincstárunknak a viselt háborúk rengeteg kiadásaihoz képest, valamint a Temesi Districtus javítására, benépesítésére, csatornázására, az utak helyreigazítására, a tavak és mocsarak kiszáritására, a vadonok kiirtására és más effélékre fordított készkiadások alapján követelései vannak. Miért is sem most, sem bármikor jövőre, semmiféle ürügy alatt nem lehet helye a Temesi Districtusban levő jószágok visszaszerzésére célzó akármiféle igényeknek, lépjenek fel bár akár testületek, akár egyesek részéről; nem lehet helye még akkor sem, ha be tudnák bizonyítani, hogy ősök a török foglalások előtt valósággal birtokában voltak ama jószágoknak.

Telepesekre volt szüksége az új birtokosoknak is, ezek a telepesek azonban — hasonlóan az urbéresekhez — pénzzel, terménnyel és munkával adóztak az uradalomnak belsőségeik és a haszonbérbe adott külső földek után, de nem tekintették őket urbéreseknek és nem estek az 1848. évi urbéri váltság alá. Ilyen uradalmi telepítések voltak Lázárföld, Zsigmondfalva, Ernesztháza, Magyar Czerna, Német Czerna, Tóba, Mollyfalva, Aracs, Bikács, Lukácsfalva és Kunszöllös.

Ennek a régi világnak, mondhatni, utolsó látható jele volt sokáig Szenthuberten egy fejedelmi kastély, amelyet körülbelül harminc év előtt bontottak le. Az orleánsi ház szárnűzése után a család egyik tagja, Chambord Lucien herceg V. Henrik néven trónkövetelőnek lépett föl az osztrák-magyar határon lévő Frohsdorfban tanyázott királyi jellegű udvartartásával, Zombolya környékén pedig kilencezer hold földet vásárolt. Halála után ez a birtok örökség útján a páрмаi hercegre szállt, akinek tizenegyedik gyermeke volt Zita magyar királyné. A páрмаi herceg állandóan torontáli virilistaként szerepelt a névjegyzékben. Körülbelül három évtized előtt parcelláztatta a birtokot egy bank, fölverte a holdak árát 950 forintra ugyanakkor, mikor Cseko-

rics gróf négyezer holdat adott el parasztnak 400 forintjával.

Ez a vidék lett aztán a magyar Kánaán, de kétségtelen, hogy nagy időbe is tellett, amíg a mocsaras, nádasos, kócsaglepte vidék buzatermő földdé változott.

A történelem csodálatosan megjárta magát. Mi minden történt azóta Lotharingiával, hogy Mária Terézia Lotharingiai Ferenc felesége lett. A Habsburg-Lotharingiai ősök ma is a nancyi székesegyházban, első temetkezési helyükön, nyugsznak s Nancy felől Elzász-Lotharingiát valamikor Bercsényi Miklós fia László gróf, védte meg, amiért mint a francia hadak marsallja a „Lotharingia lovagja“ (Chevalier de la Lorraine) címet kapta.

A népek aztán elkeveredtek s a német volt az erősebb faj, amely felszívta, valósággal magába olvasztotta a francia elemet. Többször csak a leányaikon lehetett tapasztalni a régi származást. Azonkívül sok szót átvettek a régi franciából. Wo ist mein furzt? — keresi a sváb még tán ma is a villáját. Ha pedig a gyerekek oktanul sir, azt kiáltja rá, hogy was plerscht?

Fehérbőrűek voltak és kecsesek a leányaik, mint az őz. Akárhánynak olyan finom a lába, hogy megfordultak volna utánuk Páris boulevardjain is. A hajuk a hamvas-szőke keveréke olyan árnyalatu barnával, aminek nincs mása. Szemük villanása, temperamentumuk, könnyedségük az életről való felfogásban sokszor visszaütés a régi eredetre. A sváb gazdát alig lehetett felingerelni, az szinte tulzott józanon élt, dolgozott, közigazgatásban, közéletben igazságtalanságot, elnyomást nem tűrt, de ne adj Isten, hogy valaki indulatba hozza az asszony népét, mert az egyenlő erejűvé vált az eleven veszedelemmel.

Az öreg sváb azt mondta:

— Jó magyar vagyok, de a származásomat nem felejtem el.

Nem is volt vele soha baj. A század fordul-

lóján kezdődött a délvidéken a pángermán agitáció, de komolyabb nyomai akkor nem maradtak. Maga a svábság küszöbölte ki, az utasította vissza a szász agitátorokat, akik német pénzen szerettek volna zürzavart teremteni. Az első marasztaló verdiktet a temesvári esküdtbíróság mondta ki egy ilyen apostolra. Hogy mi történik ma a délvidéki németiség soraiban, az nem tartozik ezekre az emlékekre.

Ha a svábnak két fia volt, az egyik otthon maradt a gazdaságban, a másik tudományos pályára lépett. Így kívánta ezt a gazdasági helyzetet, mert ez a fiu csak a kiképeztetését kapta hazulról, földet már nem. Azt csak rendkívüli és ritka esetben osztották meg. Mikor Bogáros község fennállásának százéves fordulóját ünnepelte, hazajöttek a nagy napra a falu „studiert” fiai, számszerint vagy háromszázan. Valamennyien értékes, hasznos tagjai a köznek, a társadalomnak; ügyvédek, orvosok, mérnökök, bírák, papok, tanárok, tanítók. Soha senki nem hánytorgatta fel a származásukat, a magyar nemzet fiai voltak, egyforma eséllyel a karrierek útján bárkivel. Wekerlétől kezdve végig hosszú soron csak meg kell nézni, hogy a mai Magyarországon is hány németnyelvű és származású ember visel magas egyházi és közeleti tisztséget. Német eredetű volt a legnagyobb írók egyike Törmörkény István (Steingassner), német Gárdonyi Géza (Ziegler), Herczeg (Herzog) Ferenc is német nyelven írta első novelláit.

Nem kellett ezeket erőszakolni Szeged iskoláiba, jöttek ők maguktól a természetes fejlődés és haladás jól felfogott szempontjából és a maguk érdekében. A vén sváb talán sosem tanult meg magyarul. — rejtett gőg volt-e? most ne keressük, — de épp úgy megtartotta az ősi szokást az a fiu „amelyik otthon maradt a gazdaságban.

Röser Ádám gyertyámosi földbirtokos gondolt először arra, hogy könnyűvé kell tenni a kis svábok életét Szegeden, különben nem ha-

ladnak a tanulással sem. A kosztpénz drága, akármilyen olcsónak is tetszik, — ellenben sok előnye van a konviktusoknak.

A saját községével akarta megcsináltatni az első ilyen intézetet, de jól ismerte nehezen mozduló embereit, akik tulzott józanságukban megrettentek a költségektől, esetleg attól is, hogy Szegeden elfelejtik a gyerekek a német anyanyelvet.

Bement hát a megye székhelyére Hertelendy Józsefhez, Tisza Kálmán híres főispánjához, elmondta neki, hogy a képviselőtestület az egyik legközelebbi ülésén tárgyalja az ő erre vonatkozó indítványát.

— Nagyön féltém a sorsát, arra kérném a főispán urat, legyen segítségemre.

Hertelendy arról volt híres, hogy semmit sem adott ingyen, most is szeretett volna egy csapással két legyet ütni.

— Csakhogy maga veszedelmes ellenzéki ember, kedves Röser. Mit tudom én, mit fog nevelni azokból a gyerekekből! Engedjen a negyvennyolcból.

Röser épp úgy rajongott a függetlenségi pártért, mint akkoriban minden sváb. Apponyi Albert arcképe ma is ott van sok ház falán.

Ő maga mesélte el nekem sokkal később:

— Annyit engedtem a negyvennyolcból, míg a matematika minden szabálya ellenére hatvanhét lett belőle.

Hertelendy is körömpróbákat végzett, míg egyszer elérkezettnek látta az időt, hogy szokatlanul nyájas legyen.

— Most már mondja el, kedves Röser, hogy miben lehetek szolgálatára?

— Nem akarok én semmi különöset, csak annyit, hogy küldje ki az alispán urat arra az ülésünkre, amelyiken a konviktus ügyét tárgyaljuk.

Hertelendy elmosolyodott.

— Csak menjen nyugodtan haza. Az alispánt nem ígérhetem meg, valahogy azért elintézzük mégis.

Elérkezett a nagy nap is.

— Elborulva látom, mesélte Röser, hogy a főispán megfélemedezett rólunk. Azért nem adtam fel a reményt s hogy időt nyerjünk, hozzászóltam az első tárgyhöz. Egy kis fás színpítéséről volt a szó, mindenki belátta szükségességét, én mégis annyi meggyőző érvet hoztam fel mellette, hogy az emberek nem tudtak eleget bámulni. Mit karatyl ez annyit arról, amit ők is helyeselnek! Egy órát azonban kihuztam, jöhetett a másik tárgy, bár inkább a főispán embere jött volna. Az illetőségét kellett elismerni egy Gyertyámosról elkerült polgárnak. Rendben volt ez is. Senki sem ellenezte, csak én tartottam hosszú előadást arról, milyen fontos az életben az illetőség, beszéltem, az Isten tudja miről, mikor végre kocsí áll meg a községháza előtt.

Dellimanics Imre csenei főszolgabíró lépett a terembe.

— Bocsánat, hogy zavarom az urakat, de a bíró urral van dolgom. Ha megengedik, megvárom itt az ülés végét, csak tessék folytatni.

Helyet foglalt csendben, az előljáróság felöltötte parádés arckifejezését. Egy ellenzéki-eskedő emberünk, akitől nagyon tartottam, kedvetlenül dörögte.

— Ezt is ép most hozta az ördög.

De az indítványom keresztülment vita nélkül, senkinek sem volt kedve beszélni s akkor meggratulált bennünket Dellimanics is, amiért „a kor színvonalára tudtunk emelkedni.“ (Milyen büszkén feszítette mellét az én ellenzéki svábom! Kor színvonala? Das bin ich!)

— Siettem megtelefonálni az eredményt a főispánnak, rendkívül izgatottan várta már. Hát így kellett közigazgatást, meg közműelődést csinálni.

...Hol van a tavalyi hó és vannak azóta a szegedi sváb konviktusok!

Csak így írom le címnek a nevet minden hozzávaló nélkül, ezzel is jelezve, hogy az fogalmat jelent. Nem a II. József korabeli József generálist, nem az öreg Jánost, vagy a pár év előtt elhunyt Endrét, hanem együttesen és összevéve mindent, ami évszázados szorgalmat, okosságot, kellő időben alkalmazkodási képességet, főleg pedig hatalmat és vagyont jelentett.

— Nem vagyok én Csekonics! — mondotta az élet száz meg száz változatában a kispolgár, mikor öt forintot kellett volna kiadnia nem feltétlenül sürgős dologra.

— Majdnem olyan gazdag ez, mint Csekonics! — tört ki a másik, ha nagyon nagy vagyont akart jellemezni.

Nálunk nem Rotschildot emlegették, hanem Csekonicsot és Zsombolya példaképe volt a konzervatív vagyonnak, amely nem fogy el soha, csak szaporodik. Jut aztán belőle mindenkinek, közművelődésre, jótékonyásra, de schasem hivalkodó tüntetéssel, sokkal inkább óvatos szerénységgel.

Igy volt ez hosszú évtizedeken át, az egyik nemzedék átvette a másik szokását és folytatta ugyanabban a stílusban.

Torontálvármegye fegalma is egyet jelentett egy időben a Csekonics-névvel, pedig a család voltaképpen vas megyei eredetű, Csekonics Pál 1753-ban kapott Mária Teréziától ne-

mességet. Pál a kőszegi kerület táblai ügyvédje volt, már vagyonos ember maga is. Két fia közül az Imre ága kihalt és csak Józsefé folytatódott. Ez a József 1757-ben született Kőszegen és mint annakidején sok középosztálybeli család tagja ő is a katonai pályára lépett. Fel is vitte a tábornoki rangig, de már 1783-ban, kapitány korában, memorandumot adott át József császárnak, aki ez alapon megbizta az állami lötenyésztés megszervezésével. Csekoncs alapította az állami ménesintézeteket, főleg Mezőhegyest és ami azóta lötenyésztés terén az országban történt, az mind az ő emlékéhez, kezdeményezéséhez fűződik.

1790-ben husz évre bérbe kapta a 46.000 hold területű zombolyai kincstári birtokot holdankint negyven krajcárjával, de már két év múlva örök áron megvette azt. Hogy mennyiért, arról nincs biztos adat — itt egyébként is elszámolási eset történt, amiről később lesz szó —, csak azt tudjuk, hogy mikor 1781-ben megkezdődött a kincstári birtokok eladása, Zombolya kikiáltási ára 200.404 forint volt.

Sok? Kevés? Elmondottam már az előbb, hogy ez a vidék egészen elpusztult a török megszállás idején, magyar családjai kivesztek, magyar nyelvű, szépnévű, ősi alapítású falvainak nyoma sincs. Nádasd, Nagyut, Tótfő, Szecses, Hetény, Kovácstelke épp olyan történelmi ábrándok immár, mint ahogy nincs leszámazottia a Száti Balázs, a Rábé, a peterdi Pethő birtokos familiáknak.

Zombolyának is Csomboly volt az eredeti neve, birtoka a Csombolyi (Czomboli) családnak. Ennek Mihály nevű tagja 1520-ban homoregiusként szerepel egy birtokbaiktatásnál. Az 1717. évi kincstári összeírásból hiányzik Zombolya neve. Szerepel az 1723—25. évi, gróf Mercy-fél térképen, de csak lakatlan helyként. Néptelen pusztá az 1761. évi katonai térképen is. Csak hat évvel később telepít ide a kincstár negyven lotharingiai családot s elnevezi Hatzfeld tábornok nevére. (Lehetett an-

nak aztán akármilyen a neve, a svábok ma is Hatzfeldnek hívják.)

Hogy mi volt annakidején ez a vidék, azt a mai ember el sem tudja képzelni Torontál számos más helyével együtt. Valóságos mocsártenger, ahol zavartalanul él a szárnyasvad és szaporítja a fajtáját újabb milliókkal. A nyírségi lápokon sem volt annyi kócsag, mint itt, ahol állandóan vadásztak rájuk még a múlt század második felében is. Épp akkor fogytak el, amikor asszonynépek drága divatja lett a tolluk.

Ez a mocsaras tájék megölt minden életet, amitt a török pusztítás meghagyott. Telepítései során például Mercy gróf biscayai spanyolokat hozott Nagybecskerekre, de ezek annyira érzékenyek voltak, hogy mind belepusztultak a mocsaras kigőzölgésekbe. Pedig Becskerek volt körülbelül legegészségesebb helye ennek a gyilkos sártengervidékeknek. Természetes, hogy a kincstár igyekezett szabadulni a hasznot nem hozó területeitől s olyan áron adta el a végeláthatatlan birodalmakat, amilyent kínáltak értük. Még az elzárkózottságra ítélt örmények is szabadságot kaptak, már nem korlátozták őket Erzsébetvárosra és Szamosújvárra. Volt pénzük, jöttek csőstül s akkor alakult ki az új Torontál középosztálya örményekből.

A néphagyományok szerint Csekonics József négy forintjával vásárolta meg a 46.000 boldnyi területet, azonban ezt sem kellett megfizetnie. Szenvedélye volt a lótenyésztés, értett is hozzá, hatalmas szervezőereje nagyszerűen érvényesült. Egyszer aztán a takonykór kiirtotta az egész kincstári loállományt, kezddhetett mindent előlről. Hiába jelentgette a nagy bajt, az állampénztár abban az időben sokkal üresebb volt, seghogy ilyen apróságokkal bibelődhetett volna. Hát szomorú az eset, nagyon leverő, de talán sor kerül egyszer erre is a többi szükséglet során. Tessék várni.

Csekonics József nem várt, nem is tudott volna. A szenvedélye sokkal erősebb volt, semhogy nyugodtan nézhetné hata'las műve összeroppanását, — megkezdte hát az újraszervezést a magából. S ahogy a többi örmény ur is hadiszállítással foglalkozott, épp úgy szállított ő is, aktív katona lettére, a XVIII. század végén vágómarhát egyaránt a hadseregnek és Bécs városának.

Nem tartott olyan hosszú ideig, a magyar állami ménesintézeteket reorganizálta, szebb, erősebb fajok hirdették az állomány klasszikus voltát, akkor aztán benyújtotta a számláját, följegyezve minden kiadott garast, minden értéket, amit ő szolgáltat át az államnak, anélkül, hogy az egyetlen fillérrel is hozzájárult volna.

— Nem kell pénz, hanem itt van Zsombolya. Sártenger. A nádasához hozzá se lehet jutni, a madarai ha valamitől megrettennek és felröpülnek — ámbár, hogy jut ide ember? — elhomályosítják a napot, annyian vannak. A sás megterem rajta, az igaz, de kinek kell annyi sás? Talán megegyezünk ellenszámlára....

Megegyeztek. A rengeteg terület Csekonics Józsefé lett és Bécs a markába nevetett, hogy milyen fantaszta emberek vannak még a világon. Ez is, ahelyett, hogy ragaszkodnék a becsületes készpénzhez, amihez egyszer, valahogy, akármilyen keservesen, de mégis csak hozzájut, — íme, madarakat vásárol, mocsarat, ahol lidércfény táncol oláh zsványok, osztrák fegyvercek menedékhelyén.

Hát teljék benne kedve, ha ez a mániája!

Az aztán az igazi csoda, amit itt teremtet meg törhetetlen akarattal, példátlan szívósággal, minden akadályt legyőzve, Csekonics József, majd utána fia, a jótékonyságban szinte utolérhetetlen János és az unokája, az utolsó királyi főasztalnokmester Endre. (János 1809-ben született, Endre 1846-ban.)

A generális özvegye — Jankovich Julia —

1829-ben megvette a temesvári janovai uradalmat, akkor kapta fiával együtt a zombolyai és janovai prédikátumot. A grófságot János kapta 1864-ben, tíz évvel később „erősítette meg magyar grófi méltóságában” a király. Mert a rangot még a császár adta, felségjogát pedig a király csak a koronázása után gyakorolhatja. János felesége Lipthay bárónő volt, nagyon nagy kort ért el, a kommun utáni időkben halt meg. Két gyermeke volt: Endre és egy leány, Margit, aki Károlyi István grófhoz ment feleségül, Endre felesége viszont Cziráky Konstancia grófnő.

A zombolyai uradalom tökéletességének híre messze szállt az ország határán is tul. A három Csernya, Roggendorf, Ittvárnok, Csősztelek mintabirtok, csodálatos állattenyésztéssel, népjóléti intézményekkel. Az üvegházakban januárban fáról ették a cseresznyét, cserépből a földiepret, de volt külön ananászház is. A községben volt a régi kastély, abban lakott az öreg grófnő, — attól körülbelül egy kilométerre, Csősztelek felé, már Endre gróf építtetett Ybl Miklóssal pompás angol-szász stílusú új kastélyt a maga és a gyermekei számára. Ez volt a Csitó.

Hogy mi lett mindebből, arra gondolni se jó. A románok elvették az egész Csekonicsbirtokot, csak ötszáz holdat hagytak meg. A mintagazdaság elpusztult, a siementhali tehenekből paprikást csináltak, rablógazdálkodás folyik az isteneknek tetsző területen, a drága gépek halomra rozsdásodnak. Keskeny-vágányú vasút szelte át az egész birtokot, — most szomszédos közlekedést bonyolít le. A Csitót száztízholdas park övezte — most, hogy is mondiam csak? nem hasonlít a régre. Itt volt valamikor a ménes, gyakran emlegették a csikó szót, azonban a béresek nem tudtak magvarul és a csitó hangzásra keresztelték el. Ami aztán meg is maradt.

Páratlan hatalom volt Torontálban a szinté megközelíthetetlen Csekonics Endre, az ő

akarataától függött majdnem minden. Nem csupán abba szólt bele, hogy ki legyen a főispán, vagy az alispán, de a legkisebb szolgabírói állást sem lehetett betölteni az akarata nélkül. Ez az akarata néha szinte csak egyetlen szemöldökrángatásban nyilvánult meg s hasztalan szeretett volna Tallián Béla vagy Karácsonyi Jenő a — vármegye másik két dirigense — bármit, előbb Csekolics hozzájárulására volt szükség.

Néhány év előtt agyonlőtte magát Nagykindán Draxler Bruno földbirtokos, mert a szerbek elvették ötszáz holdját. Micsoda vakondturás ez a Csekolics 46.000 holdjához képest, amiben négy generáció szorgalma, igyekezete, hatalma van meg s amit máról holnapra elkonzerváltak, hogy éhes hozzá nem értőket elégítsenek ki belőle. Hogyan lehetett ezt túlélni?

Egy gyermekkori barátom, román vezetőférfi, mondta nemrég, mikor hasonló dolgokról beszélgettünk:

— Azt hiszed, nekünk kellemes az agrárreform? Aldjátok érte a Károlyi Mihályotokat, meg a Buza Barnátokat. Ti dobtátok először a levegőbe a földosztás ötletét. Futótűz az, át-megy vizum nélkül is a határokon.

Mikor a huszas évek elején Csekolics Endrénét temették, az új impérium nem engedte át a Sándor fiát a temetésre. Akkor a koporsó után az agg, hófehér, senki máshoz sem hasonló gyapjas fejű öreg főasztalnokok a kezében vitte a Sándor fia arcképét. Hogy legalább így legyen jelen a temetésen.

Mindenki elment már, akihez emlékek fűztek. Tíz év előtt Babits József, a jogtanácsosa is meghalt, a jobbkeze, aki abszolút helyesen gondolkozott a gazdája helyett is: nincs már vármegye, magja sem a régi tisztikarnak, — hát utánament 1929-ben az eltávoztaknak Endre gróf is. Odaát, igaz, nem adnak donációkat, nincsenek oroszlanos, darus, griffes címerek, de nem is vesznek el semmit.

A bárány, meg a ló beszélgetései

A szives olvasó akárhányszor eltűnődik, hogy ugyan micsoda agyfárasztó munkát végez a regényíró, mikor megkomponálja a meséjét és kitalálja az alakjait. Nem tudom hamarjában megállapítani, Shakespearenek, vagy Dickensnek van-e nagyobb személyzete, de az élethez közelébb Dickens emberei állanak. Találkozunk velük naponta, nini, ez a Pickwick Clubból lépett ki, ez a Dombeyből, máskor Ágnes alakján bájolódnak el, — vég-eredményben rá kell jönnünk, hogy azok a figurák valamikor éltek. Lefotografálódtak az író agyában s halhatatlanokká váltak, mikor megírásukra került a sor. Fölösleges lett volna a kitalálás, hiszen ontja az élet pazarul az érdekesnél érdekesebb alakokat. A laikus ember érzéketlenül halad el mellettük, csak a különösebb érzékű író tüzi rögtön gombostűre. Ezért volt nagy író Dickens s teszem azt, egészen lényegtelen papírpusztító... eh, mindegy. Ne fogják ránk, hogy személyeskedünk.

Isten mentsen, hogy Dickenssel merjem összehasonlítani magam, azért nekem is megvannak az alakjaim, akik felkeresnek — jó részt a másvilágról —, hogy eldiskuráljunk a multról.

Nyáron háromhetes vendégszereplésre látogatott le Becskerekre a Folies Caprice. Előadásait a kaszinó udvarában tartotta s ilyenkor a háttért jelentő Plank-kert tele volt ingyenpublikummal. Ellenben a tamburások az egész

esztendőben játszottak, uri házak is meghívták a bandát magukhoz, lehetőleg olyankor, ha az asszonynép távol volt. A műsoruk kitűnő ugyan, de Steinhardtéval vetekedő.

A kishid még fából volt, amikor hajó uszott végig a csendes folyásu Begán, akkor felnyitották. Nekiszaladni a meredeknek és átugrani a méternyi nyílásán, a legelemibb gyermek-virtusok közé tartozott.

Rácz Gyula abból vett később házat, amit összemuzsikált Becskereken. Néha jóbaráti kompánia meghívta vendégnek s más cigány játszott. Éjfélkor aztán csaknem térden állva rimánkodott, engedjék meg, hogy csak a kezébe vegye a vonót. Nem bírja így. Akkor Billitz Béla százast küldött neki és nótát rendelt. Rácz Gyula visszaszármaztatta a pénzt s azt üzenté:

— Most baráti körben zenélek, nem pénzért.

A kávéházakban mindig fiatal kaszírnök mosolyogtak, fülükben nagy karikákat viseltek a tisztikar elszédítésére. Előzetesen azonban a rendőrség beható nyomozást végzett az előéletük után s baráti jelentést tett a minden után érdeklődő apostol-külsejű bankigazgatónak, aki megfontolt lépésekkel járta be a várost. A kaszírnök fogalmát egyébként Szávay Gyula állapította meg, mondván, hogy olyan kisasszonyt jelent, aki előtt pálinkásüvegek állanak, mögötte pedig a mult.

Szerette-e valaki annyira az asszonynépet, mint Kellner Józsi bácsi, a főutcai gyógyszerész? Gyönyörű és tiszta fehérhaju öreg ur volt, örökké hódoló lovag a pátriárka-kor határán is. Kaszinózó hely az officinája, de nem lehetett olyan izgalmas téma, amit abba ne hagyott volna, ha hölgykundsajt érkezett. Az öreg ur szuverén-jogai közé tartozott, hogy mindenkit megcirógathat, habár egyénileg gyakorolta a bibliai mondást, amely szerint a jobbkeze nem mindig tudta, mit csinál a bal? Volt egy Emil nevű fia is. Kedves, szeretetre-méltó, de javíthatatlan bohém. Az apai mes-

terség nem nagyon tetszett neki, élte gondtalan életét, szinte öntudatlanul, — vagy tán nagyon is tudatosan? Egyszer aztán kiment Amerikába, onnan jött később a híre, hogy keresett nőorvos. Ha még él, ma már milliárdos.

Alakjaim megválogatásában előkelőségi sorrendet nem tartok, engem csak a figura érdekelt, akiket tartok olyan nevezetesnek, mint akárhány monoklis bábót, akik néha minden látható ok nélkül felhúzták a piros huszárnadrágot, fejükbe vágták a csákót és háromszáz szóbőségű életet éltek. (Szótáruk egybéként a lóversennyel kezdődött és a zsidóval végződött.) Szívesebben elgyönyörködtem a Trukly-fiuokban, akik kiszáradt agglegények voltak ugyan, de náluknál kinosabb eleganciára-törekvésben senki sem jeleskedett. Egyszerre mindent összehozni képtelenül, hol a fehér keztyűjük hiányzott, hol az új cipőjük, de pótolta a hiányt a kivikszolt bajusz. Mert az az idő járta, amikor a gavallérok a bajuszpedrésben keltek versenyre, pomádéjuktól szagos volt az utca.

Pachtenkirch Oszkár báró volt, habár csak anyakönyvvezető s régi császári huszári (de kopott) uniformisát öltötte fel esténként, mikor mulató társaságok után kereskedett a vendéglőkben, hogy csatlakozhasson. Többen majd meghaltak a vágyakozástól, hogy tegeződő viszonyba kerüljenek vele. Törekvésük nem is volt olyan meddő, legfeliebb váltózsíralás következett utána. A gavallér-váltóknak pedig megvan az a különös tulajdonságuk, hogy óvás után a rajtuk szereplő barátok szörnyen magázzák, sőt urazzák egymást.

Egy elkéseredett kedves fiú gyakran bejárt mulatni a városba. Gazdag kikindai gyerek volt. De nem vehette el feleségül azt, akit szeretett. Apja rábizta egyik falusi gazdaságát, ő úgy mesélte, hogy száműzték. Furcsa duhajkodásokban kereste hát a kedvét. Felpakolt Becskerekről egész kompániát, vitté ki magához s ahány tojást találtak a tanyán, abból

mindből rántottát veretett. Ahány szárnyas jóság volt, azt levágatta s végül ökröt sütteit. O maga alig nyult valamihez, végül is teljesen kifáradva öngyilkos lett. (Akárcsak sok évvel később a bátyja.)

Szenvedélyesebb politikust keveset láttam a Schmidt szuszternál. Voltaképpen már nyugalomban élt s minden idejét a Magyar Olvasókörben töltötte. Ahány ujságot talált, azt végigolvasta, kifejezéseit megtanulta, aztán magyarázott, a maga megállapításának tekintve mindent, amit képtelen volt megemészteni. Ha akadt oktalán vitatkozó fél, aki legyűrte, fölényes mosollyal fogadta s előrukkolt a nagy ágyuval. Egy Schmidt nevű (azt hiszem pénzügyi) államtitkár a fivére volt, értékes ember, — olyankor azt szerepeltette sejtésekkel mint informátorát.

Nem tudom, várja-e még a szécsányi vasúti állomáson a vonat érkezését Sabarits Tóni? A szép szál ember, aki a bajuszkezelésben jeleskedett, egyébként bankhivatalnok volt s úgy szállt át leltári tárgyként egyik restísről a másikra. Az volt a helység társadalmának találkozó helye s Tónit messze vidékek érdekeltsége is házasította. Itt sok fontos és ki-sebb adatot, dátumot mellőztek (már ami történelemre, vagy irodalomra vonatkozott), ellenben szinte az iskolában tanították, hogy a jegyző ur, vagy a stáci mikor ütött kilencet a kuglin, amely alkalommal elmaradhatatlan volt a hordó sör megrendelése. Az eseményt egyébként krétával felírták a gerendára. Tóni ritkán került a városba, állítólag nem merte ott hagyni fontos inspekciózó pontját, a vasúti állomást, mert tartani lehetett tőle, hogy ebből forgalmi zavarok támadnak.

A Plechl-fiuk ketten voltak. A Kálmán orvos, de furcsa természetű ember, aki került a társaságokat, egyedül bolyongott mindig s csak a Plank-kertben érezte jól magát, ha elbámészkodott a játszó kislányokon. Nem szólt hozzájuk, nem bántotta őket, csak a kidülle-

désig nekimeresztett szemét küldte utánuk. Bizonyos egzaltáltság volt már diákkorában a fiatalabbikban, a Bélában is. Páratlan agyvelő, tudós, — talán ez emésztette fel idő előtt. Mint a magyar képviselőház könyvtárosa halt meg.

Pénzintézetnek minden mást felülmulóan a Franz-bank számított s aki egy pillanatig is azt hitte volna, hogy valamikor megrendülhet, azt a közfelháborodás kikergeti a városból.

Hegedüs János aljegyző, a „vármegyei kéz“, ahogy Dickens mondaná, szakadatlanul ontotta a pompásnál pompásabb közigazgatási könyveket. Nem jöhetett olyan ötlettel, amit a Pleitz-Mayer ne akceptált volna s viszont a kiadónak sem lehetett gondolata, aminek ő meg nem felelt.

Szabó Ferenc eleméri, később becskereki plébános, a középkori jámbor szerzetesek mintaképe, Balbit fordította Czirbusz Gézával s kiadta a maga költségén a diákok nagy rettegésére. Ebből kapott jutalomkönyvet az év végén még a jó eredménnyel végzett is, anynyit ajándékozott a gimnáziumnak.

Egy jó jegyzői állásért élet-halál harcok folytak, vagyonok usztak el, nő de be is jöttek később. Teszem azt a kispap szerette volna megházasítani a fiát, aki még innen volt a katonai kötelezettségen, elment hát a jegyzőhöz.

— Nagy dolog az, vakargatta fejét a falu pennája, sok utánjárás, bajlódás van vele.

— Nem sajnálnám a pénzt, gyámoltalankodott az öreg. Csak tessék hozzáfogni.

Egyszerű kérvényt kellett a honvédelmi miniszterhez intézni a közigazgatási bizottságon keresztül. Vagy azt bizonyították benne, hogy a szülők előregedtek, szükséges a fiatal folytatás a gazdaság vitelére, vagy pedig, hogy a menyasszony jó hírneve megkívánja a minél előbb való házasságkötést.

A világ legszimplább aktája volt, csakis

blankettákkal intézték el, — a valóságban. A falu azonban másképpen tudta.

— Be kell mennem a dolog miatt Becskerekre, szólt a jegyző. Majd beszélek az emberekkel, hogy ne okoskodjanak.

— Beszélj uram, beszélj.

A Rózsában aznap este valóban beszélt a bárány a lóval és az asztalon találkozott három virág. Nem értik? Nem is olyan közönséges ennek az értelme. A bárányból készül a hegedűhur, a ló szőréből pedig a vonó. Leginkább Rácz Gyula beszéltette őket, de élt még az öreg Konstantinovics Vászsa, a régi klaszszikus cigány, virágjában volt Milán és sok reménységgel indult el pályáján a lányos arcu Mitó. Az asztalon pedig a lenvirág (abrosz), a buzavirág (kenyér), meg a szőlővirág szoktak találkozni.

Azonban a közigazgatási bizottság pártoló javaslatlalt fölterjesztette az írásokat a miniszterhez, egy segédfogalmazó ott előszedte a megfelelő blankettát és két köröm kireszelésének ideje közben kitöltötte.

Ugyanazon tájon benjárt az öreg paraszt a jegyzői hivatalban, érdeklődött, mi ujság a dolgában, nem tanácsos a menyasszonyra való tekintettel sokáig várni, mikor megszólalt a telefon.

Az ügyfél szent borzalommal tekintett az ördögös masinára, amely beszél, habár ő csak azt hallja, amit a jegyző ur mond. Ami zárójelben következik alább, az zárójelben maradt neki is.

(— Komám, elmarad a körvadászat, a Miska beteg, a Péternek pedig el kellett utaznia a felesége után.)

— Csak nem evett meszet!? Most meddig várjunk?

(— A jövő héten okvetlenül megtartjuk.)

— Hát éppen nem baj, de szerettem volna, ha elintézzük még a héten. Majd beszélek a fejűkkel, hogy biztos legyen. Szervusz.

Gondok között ült vissza az asztala mellé.

— Valami baj van, uram? — kérdezte az atyafi, mindenben csak a maga dolgát látván.

— Hallottad, épp rólad beszéltünk. Okoskodnak a minisztériumban.

— Nem értenél velük szót?

— Mit gondolsz, fortyant fel a jegyző. Pestre menjek?

— Istenem, örökké hálás leszek... A költségeidet megfizetem.

Mit volt mit tenni, a falu jóságos apja fölment Pestre is és határozott lépéseket tett a Beliczayban az ügy érdekében, továbbá meghallgatta Banda Marci véleményét a Cserebogár, sárga cserebogár tárgyában, (nem kérdezve, miszerint mikor lesz nyár), — így aztán egyszer végre összeházasodhatott a Pájó gyerek a feketeszemű Milévával.

Igen sűrűen beszéltette a bárányt a lóval Neumann Móric is. Mi az, hogy sűrűn? Minden áldott este. Napközben szorgalmasan fuvarozta egylovas kocsiján rendelőinek a szódát, este belőle vált a legnagyobb fogyasztó. Rágálom, hogy tisztán itta volna. Kebelbarátja volt mindenkinek, jóízű legény-mulatás nem eshetett az ő megronthatatlan kedélyessége, ötlelessége nélkül, konfidens soha nem lehetett, viszont két ujjával szalutálva viszonzta a köszöntéseket, ha nappal uri barátai felszólaltak hozzá a bakra:

— Szervusz Móric.

Akkor komoly volt, dolgozott. Az éjszaka más, az a szórakozás ideje.

Kiszelák Ferenc civil tanár, ur tudósa volt minden német kulturának, de a tiszta magyar nyelvet nem értette s a magafaragta kifejezésekhez ragaszkodott konokul. A mi magyar tanárunk Kiss Sándor piarista volt, szegvári gyerek, költő, aki az Akadémia megbízásából Terentiust fordította, amellet a legtokéletesebb ember, — hát mit akarhatott mellette egy német?

Figuráján, parlagi szórakozásain mulatott

állandóan a diáksereg, de a tanári kar is. Mikor aztán tulságosan sok magyar fiut buktatott meg németből, ravaszul elkommendáltak Kecskemétre a főreáliskolába. Ezt már nem bírta ki, belehalt. Ő nem szerette a bárány, meg a ló diskurálását, inkább a tamburát.

Engem különösen nem szeretett. Egy reggel, iskolába menet, teljesen letört állapotban találtam az utcán. Nem állt. Nem is ült. Segítségül hívtam egy munkásembert, haza vittük, levetköztettük, lefektettük. Aznap délután az övé az utolsó óra, hazamenet visszatart.

— Nem tételeztem volna fel egy fiatal diákban ennyi uri tapintatot. Köszönöm, fiam.

Megrázta a kezemet, de attól fogva nem tudott többé rámnézni, nem tudta megbocsátani, hogy láttam szájalmas gyöngeségében. Annyira ment gyűlöletében, hogy akárhányszor ott hagyta, óráközben, az iskolát. Pedig nem csináltam semmit, csak ültem összefont karral, mozdulatlanul.

— Nem türhetem a tekintetedet — rikácsolta.

Nehéz időkben aztán jöttek a diák-pajtások.

— Ugyan, nézd ki ma a Kiszelákot.

Tíz perc múlva szedte a könyveit, jegyzeteit, kiment a teremből.

... A Rózsában pedig tovább szólt a muzsika (meggygyűlések, restaurációk idején már délelőtt elkezdődött) s a folyosón izgatottan teskelődött Adamkó Márton, nemkülönben a kis Kovács Lajos, jeles szabómesterek, de mesterei a szemrehányásoknak is.

— Mulatni tudni tetszik, persze, de elsején megint nem kaptam meg a két forintnyi részletet.

A rogálytól az uszkocsiig

Csöndesen kattogott a vizimalom kereke, fodros tajtékot turt körülötte a Tisza s szelid tükörén messzire, ahová csak elláthatott a szem, sárgára festett mindent a hold. Milin Péro, a vén molnár, ott hevert a padlón, maga alá terítve a subát, az Obrád gyerek pedig muzsikált a guzliczán. Szomorú, panaszos melódia volt az, aminek alkotója a természet zsongása s benne van a fűszálak suttogása, a gerlebugás, falombok, vadvirágok illata. A guzlicza még bánatosabbá teszi s romantikán élő nép sirása zokog ki belőle. Egy-egy nemzet lelke van a népdalokban, viszi a szél az akkordokat egyik malomtól a másikig, ott aztán megtermékenyülve formát, szint öltetnek újabb alakulásokkal, amint a különféle hargulatokkal találkoznak.

A leányok künn ülnek ilyenkor a sarkon. Ez a kaszinójuk, szórakozási helyük naplemente után és úgy hívják, hogy: rogály. A rogály bizonyos tekintetben döntő fórum, itt szövik finom pókfonalaikat a szende intrikák, de itt születik meg a szerelem is.

Néha csönd támad a nagy povedálásban és olyankor azt mondja Gligorovics Sztána:

— Senki sem tud olyan szépen guzliczázni, mint Milin Obrád.

A leányok ráhagyják, hogy ez már igaz, a véleményét mégis lehangoltság követi. Született zenetalentum a többi legény is, talán szólnának már büszkén ellene, de az a bolondos

májusi szellő épp akkor kezd a tiszaparti akácos felől fujni. Kiséri a muzsika s a kettő összefogódzva erősebb argumentum minden-nél.

Profán prózai lelkek mit értik, hogy mekkora szomorúság van ebben a monoton pár akkordban, amely mindig csak ismétlődik, idegen azt se tudná megmondani, melyik az eleje és melyik a vége? Csak sejteni lehet, hogy az egyik helyen, ahol nagyon elnyulik és várákozásszerűen felsir — véget ért a strófa.

Azt üzeni a bíró,
Hogy az üszöm a tilosban járt,
Miért nem tartja otthon a fiát,
Az is szereti a tilost.

En szegény leány vagyok,
Tudom, hogy ő csak bolondit,
A felesége sem lehetek soha,
Hanem azért örökké szeretem.

Nem szabad az ilyen együgyű édes számárságokat rimbe szedni, hiszen a legszolgaibb fordítás sem fejezi ki élethűen az eredeti hangulatot. Szükségeltetik hozzá a „lvutova,” az a pici erdő, ahol vadjácintok nyílnak és az üsző keresi a füvet.

Milin Obrád embernvi legény volna, mégsem csábitja a „rogály.” Otthon szeret sütkérezni a napon, este pedig álmodozik fantasztikus dolgokról, amiknek egyik fele sosem volt igaz, a másika is csak legenda.

Lánvokról is szövi álmait, de ezek az álmok bágyadtak és gvámoltalanok. Amazoké már erősebb, mert Obrád szénfekete vékony előtörő hajusza igen kecses látványosság, jámborságában is van valamelyes báj.

Csak az apjának nem tetszik ez.

— Hej, mondja ott a subán cigarettázva, az apád teremtesít, de más legény voltam én a te korodban!

— Mit csináljak? — kérdi Obrád unottan.

— Majd megmondom azt is. Az ilyen fiunak, mint amilyen te vagy, magába kell boldigitania a félfaú leányát. A hajlandósága megvan bennük, hiszen láthatod, hogy sokszor elcsavarognak idáig a partra. Azt hiszed, miattam teszik? Ördögöt. Csak úgy sir az a sok lilium, hogy szakíts már le egyet közülök! Boldond vagy Obrád, nagy boldond, sosem jön meg az eszed.

Megismétlődik ez a beszéd majd minden este. A fiú aztán, unva a sok biztatást, vasárnaponként megjelenik az utcáson és részt vesz a társalgásban.

A vének a házak előtt ülnek, külön az aszszonyok és külön az emberek. Tökmagot ropogatnak, egész télen át óvatosan vigyáztak rá, hogy maradjon belőle ujjig.

— A Kupuszárevicsék Katicája férjhez fog menni!

— Az ám, láttam a kelengyét is.

— Van a vőlegényének valamije?

— Ojjé, az gazdag ember, nagyon gazdag. Saját két fertályán gazdálkodik.

— Nem is olyan csunya lány Katica, véli egy lányos anya. Kicsit biceg, mióta leesett a szénapadlásról.

Csodálatos, hogy itt alig van rossznyelvűség. Végére is olyan természetes, hogy a leány férjhez menjen! Előbb vagy utóbb, de sorra kerül mindegyik, minek azon irigykedni! Parasztnál ritkaság a vén lány, a menyecske is legfőképpen a módban különböznek, alkonyatkor azért a leggazdagabb is épp úgy vállára veti az obranyicát a két rézüsttel s megy a Tiszára vizért. Akkor egyformák mind. Csak vasárnap teszi fel nyakába az aranyait — egyik-másik már a negyedik generációt szolgálja — akinek van belőle. Kerül elesett szegény, alig van betevő falatja, eladja az utolsó párnáját, de ezekhez a kincsekhez nem nyúl.

Városban, ahol sok ember között kell át-

vonulni, a vizhordás teljes díszben, az aranyakkal együtt történik.

— Házias az asszony és nem kényszerűségből szerzi be maga az italt!

Milin Péro sokáig elnézi a ringó dereku fehérszemélyeket, különösen mióta a leányok is buzgólkodnak és nagy hirtelen valami jó lélek szállja meg őket, hogy kimélni kezdik a „májkát,” az anyjukat.

Ott meritik a vizet a malom mellett, ha nagyon elapadt a Tisza, föl is kéreznének a deszkapallón át a hidra.

— Megengeded, Csika?

— Csak gyere rózsaszálam, eszem a szentedet! Ej, de megszépültél Milica, épp olyan vagy, mint lánykorában az anyád.

Milica negédesen ringatja magát.

— Azt mondják pedig, hogy ő nagyon szép volt.

— Az a! Sokat bomlottam utána, bieskát is kaptam egyszer miatta az oldalamba. Hát te, Danica! Ejnye, hogy a kakas csipje meg az apád dolgát, már eléged vizért? Gyöngye ahhoz a te vállad, tizenöt éves se vagy!

— Tizenhét is elmúltam! — nyelvel vissza sértődötten Danica. Csika Péro fölött elszaladtak az esztendőik!

A vén molnár, amint ott legyeskedik a leányok körül, végigsimítja a homlokát.

— Igazad van, leányom, vénülök. Pedig hát el tudnék még ringatni a térdemen egy pár unokát.

Maga is elborong egy pillanatig, de elüzi a szomorúság felhőit.

— Hess, csunya féreg, itt a fiatalság, légy magad is fiatal köztük.

Egy rózsásarcu kisleányt megsimogat. Csupa bársony az álla, ahogy pedig lehunyja a szemét, két sötét pillangó terül el azon a hamvas üdeségen.

— Akárki mit mond, mégis csak te leszel az én menyem, Gligorovics Sztána.

Azok a pillangók tudnak pajkoskodni is.

— Hát mondanak valamit?

— Tán vállalod? — évődik a molnár.

Sztána lángvörös lesz a homlokáig s lázas buzgalommal fog hozzá a vízmerítéshez.

— Ejnye, ezek a gyalázatos kerekék csupasarat hánynak itt föl. Siessünk lányok, mert ránkesteledik.

Péró már megint cigarettát sodor s ahogy elvonul, nyugodalmas szép álmokat kívánva, a gyönyörű had, bucsuzóba még egyszer meg-simogatta Sztána arcát, (bolond véletlen, hogy ez a legfürgébb s mégis utolsónak maradt.)

— Amit mondtam, megmondtam. Majd be-szélek az apáddal is. Mondd meg neki, hogy tisztetem.

Az öreg Milin még aznap este elhalad a ro-gály mellett és odakiált a népeknek.

— Ne csipkedjétek már egymást, gyerekek. Ne hallgassatok a leányokra, akármilyen ked-ves is nekik!

— Oh, Péró bácsi mindig tréfál! — hang-zik vissza a jókedvű kacagásból. Hát az Ob-rád hol maradt?

— Az anyja kötényében alszik, ne bántsa-tok szegényt, adja meg a választ Máró, a leg-csipősebb nyelvű leány.

— Csak sziszejj, aranyos kis kigyóm, olyan szép vagy ilyenkor! — kiáltja még oda a mol-nár és ballag tovább.

Glígorovicsék csak ketten ülnek a ház előtt. Az ember szegény, szélütött és nem tudja a tagjait mozgatni. Szerencse még, hogy az esze feroz.

— Mi szél hoz erre, Milin?

— Jól tudod, minek kérded?

— Persze, persze, a gyerekek dolgában jöt-tél. Hát mit ádsz?

— Tudod, hogy semmim sincs, a malom sem jövedelmez, mióta hatodmagával van Be-cséig; úgy gondoltam, hogy ami kis buzád ke-rül, azt szívesen megórlóm ingyért.

Nagyon sok beszéd nem esik azontul sem, abban sincs része az asszonynak. Harmadnap

azonban koezi áll meg este a rogály környékén s Sztána — véletlenül-e, vagy szándékosan — roppant kíváncsi lesz rá, hogy kit hoz ilyenkor ide a jó sorsa? Arrafelé szalad hát és nem tér vissza, csak szemérmes, féltő sikoltását hallani.

Csodálatos, hogy nemsokára a lapok szenzációs leányrablásról emlékeznek meg a tarasí levelező nyomán, de magában a faluban semmi felindulást nem kelt a dolog.

Mindössze azt mondják:

— Szegény ember vízzel főz. Milin is, Gligorovics is szegények, nem telik nekik parádés lakodalomra. Az ősi erkölcsök most úgy kívánják, hogy csöndes esküvőn legyenek egymásé.

Nem történik semmi, csak egy kis megkerülése a hagyományoknak, pénzetlen népek jámbor csalása. Kit csálnak meg? Önmagukat. Senkinek sem lehet beleszólása.

Hiszen isteneknek tetsző szórakozás a parádés szép lagzi, de ki győzi a töméntelen költséget? Ott van először is az esküvő előtti estén a lányos házban a „jabuka“, másnap pedig az ebéd. A „Kum“, a férfi násznagya olyan büszke, mint a főszolgabíró ur, mikor nagy urakkal vadászik. De hát ezen már hiábavaló a csodálkozás. Három párnát tesznek alája s a menyasszony részéről meghívottak, de általában mindenki fölött, ő rendelkezik. Az ő parancsszavára történik a tálalás, mert a másik násznagy, a „sztariszvat“, meg a „dever“ a vőfély, alárendelt személyiségek.

Az igazi lakodalom ebéd után kezdődik az újdonsült férj lakásán, azaz, hogy még a regiben — eltart három napig is dudaszó mellett.

Óh, édes istenem, hiszen vérzik eleget az ember szíve érte, de ki győzi ezt mind költséggel?

Elmaradnak a kedves pajzánkodások, a menyasszony-tánc, a pólyásbaba felöltöztetése, (o)jjé, milyen kacagással vannak éjfélkor, mi-

kor az új pár megjelenik a bepólyázott mi-
csodával), nem öltözik senki állatnak — te-
szem azt a kutyától senkisémet veheti rossz-
néven, ha az asztal alatt a lábak után kap-
kod), pehelyt sem fujnak hajnalban a ven-
dégekre, elmarad minden.

Az elrabolt leány másnap már jövődöbeli-
je lakásán ébred föl és nem mutatkozik addig,
amíg a lagzit megtarthatják. Egész csöndben
adja Gligorovics Sztánára és Milin Obrádra
az áldást a pópa, még a leány szülei sincsenek
jelen. Szükség az ebéd, épp hogy a funkcioná-
riusok nem hiányzanak. Másnap reggel pe-
dig muzikaszó nélkül kísérik az új menyecs-
két a Tiszára, megmutatni, hogy ezentul hon-
nan hozza a vizet. A kumnál való látogatás
is elmarad, ilyenkor nem illik, hogy édespá-
linkával, frissen főtt ételekkel kedveskedjen
a násznépnek.

Szóval ilyen a szegénység átka. A legszebb,
legbübájosabb emlékek maradnak el, a leány-
élettől való zajos elbucsuzás, mert hát „usz-
kocsi“ történt.

Gligorovicsék is csak egy-két hét múlva lá-
togatják meg a fiatalokat. Pogácsát visznek
és ott ülnek náluk estéig. A formát még ak-
kor is be kell tartani, ha önmagunkat bolon-
ditiuk, a megbocsátás formája pedig ez.

Csak mindezekon kell átesni, mert azután
épp olyan élet következik, mint amilyen a
többié. Jönnek a hétköznapi szürke idők, do-
loggal telve, Péro előregedett, szeracsikától
idő előtt agyonráncosodott felesége pedig akár
egész nap eljárhat diskurálni, ha van kivel,
mert az otthoni gondok a fiatalasszonyra
szállanak.

Obrádot később elviszik katonának Temes-
várra, csak sátoros-ünnepeken kerül egy-két
napra haza. A menyecske nem nagyon busul
— az Isten tudja miért? —, de Péro mostaná-
ban kackiásan hordja a bajuszát.

A vége pedig az a dolognak, hogy Obrád,
mikor váratlanul érkezik urlóbra, egyszerez

rájön, hogy az apja miért sürgette olyan nagyon a házasságot. Nem a fiának kellett az asszony, hanem neki. Obrád ennelfogva vagy a gyiklesójét rántja elé, vagy a fejszét kapja fel — ez már egyre megy —, de cselekszik valamit, utána pedig a kakastollasoknál jelentkezik:

— Megöltem az apámat, mert elszerette a feleségemet.

A malom kereke csöndesen kattog, fodros tajtékot tur körülötte a Tisza s szelid tükörén messzire, ahova csak ellát a szem, sárgára fest mindent a hold.

Elmerült írói nevek

Hogy hol kezdődött az ólommérgezésem? Természetesen a „Torontál“ napilap szerkesztőségében, még a diákkorban. Szomorú őszi délutánokon az iskola helyett oda huzódtam be, magam se tudom, milyen címen. Valami ürügy mindig akadt, elhebegtem, aztán ott maradtam, faltam az újságokat, főleg a szegedickeket. Viszont a kaszinóban azt mondja Herr Ödön tanár ur az apámnak.

— Vizsgáld meg egyszer alaposan a gyerekek torkát, hátha komolyabb baja van! Így sokat mulaszt.

— Köszönöm, hogy szólsz, felelte az apám rosszat sejtve, csak otthon figyelmeztetett, hogy kicsavarja a nyakamat, ha újságíró akarok lenni. A pálya határozottan nem volt népszerű s hányszor éreztem azóta is gyanús tekinteteket, amiért közöm van a betűhöz! Egyetlen cikket meg lehet írni, hivalkodni is szokás vele éveken át, de ezerszámba...? Ez már baj.

Nemrég halt meg Nagy Gábor csendőrtábornok, akivel becskerekai szárnyparancsnok korában sokat érintkeztem. Érdekelte az újságírás, száz kérdése volt, mialatt rendelkezésemre bocsátotta az őrsi jelentéseket.

— Szereti a foglalkozását?

— Csakis ezt szeretem.

— De hiszen maga katolikus, ha jól tudom...

— Az vagyok.

— És mégis? Csodálatos!

Nem kellett kimondania a gondolatát, meg lehetett érteni ebből is.

Egyszer aztán ott ragadtam a lapnál. Lassankint apró megbízatásokat kaptam, majd fizetést nyomtak a kezembe, ez volt az eljegyzésem a betűvel. Hogy azonban az iskolákkal se maradjak adós, arról Brájjer Lajos gondoskodott apai szigorral. A magánvizsgáimon ott drukolt a gimnázium folyosóján, érdekemben a tanári kar női hozzátartozóinak udvarolni sem ártott, — egyszerűen önfeláldozó jó lélek volt.

A lapnál igen kiváló elődeim voltak, közvetlenül előttem Kabos Bertalan (az Ede bátyja), a legtökéletesebb, képzett ujságíró, aki a Pester Lloyd nagyrabecsült munkatársaként halt meg. Volt három író is a régebbi évek folyamán, róluk emlékezem itt.

Jurkovics Aladár írónak készült, Budapesten csak a jogot végezte s két forintért írt francia finomságu elbeszéléseket. Márkus József, a Magyar Figaró szerkesztője istápolta az ambícióit, amíg közbe nem jött valami... valami ugyanis többnyire megroppantja a karriereket. Jurkovics barátkozást kezdett egy fiatal leánnyal, ámbar meglehet, hogy a leány kezdte a barátkozást. Az ilyesmit utólag nehéz megállapítani. Tizenhét éves, vadfekete hajú, lobogó vérű leány volt, egy-folyosón laktak a főváros köröngetegében. Aladár tul-szóke, örökké pattanással teli arcú, azonkívül törékeny és kissé gyámoltalan.

Aztán megtörtént a baj s a leány anyja igénybevett minden praktikát, hogy az apa meg ne tudja a balesetet. A fiatal mama a kritikus idöket vidéki rokonoknál töltötte, az apróságot kiadták dajkaságba s Aladár fizette a költségeket. Jórészt a kétforintos novel-lákból.

Dus fantáziája a legérdekesebb meséket találta ki, amikor ő maga átélte a legfurcsább regényt. Mert idővel megérkezett a második

gyerek, aztán a harmadik is, a kisasszony pedig nem ment férjhez. Az apjának fogalma sem volt róla, hogy régen előlépett nagyapának, éltek tovább titkos, talán néhanapján még szépségeket is rejtő, vadul tomboló szerelmüket.

Jurkovics élete egyre nehezebb lett, gyenge fizikuma már roppanóban, a füle átlátszó.

Akkor régi jó barátja, Brájer Lajos látott a megmentéséhez. Levitte Becskerekre, részint közigazgatási gyakornoknak a vármegyéhez, részint főmunkatársnak a Torontálhoz. A kettős gázsi közel járt a kétezer forinthez, ebből már lehetett segíteni a családot.

Az egészségét azonban sehogy sem tudta összeszedni, apróságokon kívül megírta a „Hálalos sebek” című regényét, ezt a gyors lüktetésű irodalmi bijout, aztán romlott lefelé. A torkában volt valami baj, az roncsolta.

Brájernek arra is maradt gondja, hogy megmentse ezt a nagy tehetséget. Elküldte Arcóba, örök napsugárba. Ne csináljon semmit, csak pihenjen a virágok között, süttesse magát a nappal és gyűjtse a jövő számára az impressziókat.

Egyszer elhatározta, hogy meglepi a látogatásával. Az a boldog idő járta, amikor kedvtelésből meg lehetett tenni a kirándulást Nagybecskerekéről Arcóba. De Aladár örülni fog s ez a fő.

Aztán keresi a lakását, a tengerparton, mindenütt, — nincs sehol. Ugy kopogtat rá egy kávéház ablakából maga a kurrentált jóbarát. A javithatatlan bohém, a pesti kávéházi élet megrontottja, ott ült füstbeburkoltan, szájában szivarral. Ezért ment Arcóba, ahol hamarosan örök lakosa is lett a ciprusoknak.

Törös (Marusán) Tivadar a teljes ellentéte volt. Alacsony, köpcös, santa, örményfajának minden tulajdonságával ellátva. Már neves fővárosi író volt, amikor beállt 1892-ben becskerei újságírónak s ott egyszerre belecsöppent a legjobb társaságokba. Sok volt a vár-

megyében az örmény, belekapaszkodott mindenkibe.

Bakó Farkas halála után Rónay Jenő főispán kinevezte a vármegye főlevéltárnokának azzal a föltétellel, hogy két év alatt megszerzi a levéltárosi diplomát.

Volt valami diabolikus a tekintetében, vakító foggal teli szájának a vigyorgásában, az emberekkel való bánásmódjában. A szerkesztőségben lakott, ott rémültem meg tőle első ízben. Az egyik tanárom kéziratot küldött velem a laphoz, reggel 8—9 közt kopogtam az ajtón.

— Bujj be! — dörögte egy ágyuhang.

Én bebujtam és nyomban elordítottam magam. Teljes meztelenén bozontos medve állt a mosdó előtt és fröcskölte magára a vizet. Nem tulozok, medve volt a külseje, talpig szőrös. Ledobtam az írást és rohantam kifelé. A látvány olyan hatással volt rám, hogy csak egy óra mulva tudtam visszatérni az iskolába. Addig sétáltam az utcákon, horzongtam. Átkos megnemértés! Mindenkor elfogult tanáraim csodálatos pedagógiai rövidlátásból ezt csavargásnak minősítették.

Erőszakos, kiméletlen, önző ember volt Tőrös, aki a leggyöngédebb finomságu írásokkal jelentkezett a nyilvánosság előtt.

Magyarázzam-e, hogy a kétévi vizsgatermist nem tartotta meg? Mit törődött ő a vizsgával, amihez — főreált végezvén — előbb a latin különbözetit kellett volna letennie. De talán kap újabb haladékokat, ha itt is közbe nem jön valami.

Egyszer együtt utazott Budapestre az egyik Gyertyánffyval, úgy emlékszem: Andorral, a gyéri földbirtokossal. (Akiről Lauka Gusztáv emlegette, hogy szomszédok. „Tudniillik mind a kettőnknek Gyéren — gyéren — van birtokunk.“) Hosszu volt az út, eltartott este héttől másnap reggel félnyolcig. Biztosították maguknak a külön kupét, aztán kényelembe

helyezkedve, ingujjban végignyultak az ülésen, hogy majd alszanak.

A nyugati pályaudvaron reggel elbucsuztak egymástól, ment mindegyik a maga dolgára.

A kávéházban Törös valami szokatlant érez a kabátja zsebében. Odanyul, hát egy tárcsa a Gyertyánffyak címerével, belül kétezer forint tartalommal. Nyomban megértette, hogy a jegyvizsgálat után az álmos Gyertyánffy összecserélte a kabátokat s a tárcát az övében helyezte el. Törös nem jött zavarba, tudta, hol szállt meg az utitársa, elküldte neki a tárcát. De csak azt, a pénzt nem. Azt se tulajdonította el, csak kölcsönbe vette, helyettesítette egy kétezerforintos váltóval.

Természetes, hogy ezek után nem lehetett maradása Torontálban. Visszament budapesti írónak, a képes Budapest szerkesztőségében kapott alkalmazást. Nem is élt sokáig, de elég jól élt, közös háztartásban a Hungária-szálló szakácsnőjével. Röviddel halála előtt írta meg egyik legszebb dolgát, finom mesét egy nap-sugár-gyöngédségű kisasszonyról. Vajjon ki inspirálta szegény lelkét!

Az irodalom egyik legérdekesebb alakja Gáspár Imre, aki szintén írta a Torontált jóideig. Aki átnézi azokat a számokat, talál egy-szerre bennük magas nivóju vezércikket, novellát, verset, karcolatot, irodalmi essayt és sok-sok olyasmit, amit ma színnak, megírott ujdonságnak-minek mondanak. Írta pedig Gáspár Imre mindezt egyfolytában, napról-napra fáradhatatlanul, de szinte olvashatatlan betűkkel.

Valamikor együtt indult el Reviczkyvel, Rudnyánszkyval, alispáni házban ringott a bölcsője s a Byron-i külsejű ifju mégis az irodalomhoz huzott. A hetvenes és a nyolcvanas évek egyik legfinomabb lírikusa sehol sem találja a helyét. Fővárosi nagy redakciók tagja, aztán örököl egy kis pénzt és leszalad lapot alapítani Debrecenbe. Mániája volt ez, vagy ötször örökölt s mindenét a debreceni

alapításokba ölte. Akkoriban mégse sikerült a terve, a civisek nehezen vették még be a betűt. Valamiért el akart bujni az emberek elől, azért került Nagybecskerekre. Örökösen pénz nélkül megalapította egyéni valutáját, apró cédulákat, amik egy-két forintos kölcsönöknek szolgáltak fedezetül. Ezekkel tele volt a város és az öreg Stagelschmidtet tartotta a gazdagság fogalmának. Azért nem állította háttérbe a Csekonicsokat sem. De ez a név már a legendák legmagasabb fokát jelentette.

Azonkívül, hogy a Torontált maga írta, innen látta el kéziratok tömegével Dolinay Gyula Hasznos Mulattatóját is. Leküldték neki a következő számok képeinek levonatát s azokhoz írt finom verseket. Néha csak 20–24 négyzetcentiméter hely szolgált a klisében erre a célra, azért a vers szép volt. Ha több pénzre volt szüksége, képes volt együltében tíz-tizenkét órát dolgozni. Klasszikus irodalmi tanulmányok, (főleg Reviczkyről, beleszöve a vele való levelezését), aztán kis regények születtek meg így napok alatt s nyomban küldte az érték járó honoráriumot Kaczvinszky Lajos, a Magyar Szemle magyarul nem tudó gazdája. Ezt a szépirodalmi hetilapot igazságtalanul híresztelték el klerikálisnak. Onnan indult el útjára sok magyar érték s a szerkesztője Kaposi József volt, akiből püspök is lehetett volna, ha megmarad papnak. Így csak a legtökéletesebb magyar Danteistaként marad fenn az emléke.

Amikor aztán pénzhez jutott Gáspár Imre, mindenkinek jutott belőle... egy napig. Utána újból nekiült s megirt vagy félkilónyi kéziratot.

Nem ivott, nem kártyázott, nem szerette a nőket. — azokat éppenséggel kerülte —, mégis szegény maradt mindig.

A pumpolásban páratlan leleményt tudott kifejteni. Egyszer — minden ötletből kifogyva — a lutheránus hitről áttért a katolikusra

és ezt a körülményt nagynivóju levelekben tudatta az összes főpapokkal. Mindenütt megértették.

1910 nyarán (VIII. 19.) halt meg, elütötte Budapesten a villamos. Olyan rövidlátó volt, hogy szinte érte az orra a papírt irásközben. Hetekig feküdt törött tagokkal a Rókus-kórházban, még onnan is kölcsöntkérő leveleket írva. Abban az évben ő nyerte meg a Petőfi Társaság Vigyázó-díját a „Nincs” című dalciklussal. Ha jól emlékszem, már nem kapta kézhez a pénzt, az csak a ravatalára érkezett meg.

A Mangold-cég felszámol

Ez egészen friss dolog, most történt a negyedik évtized derekán, csak a gyökérszálai nyulnak nagyon messzire vissza. Az este még derős megbékéléssel aludtam el, megsimogattam a homlokomat, hogy az ujjaim migrénstiftjeivel elhessegessek onnan nyomasztó lidérceket s így sikerült „hazamennem.“ A temetőben jártam s most a nagyutca felé igyekszem a nyári rekkenőben, kedves sirjaimon az alkonyatot sem tudtam bevárni, annyira izgatott a Mangold-könyvkereskedés kirakata, maga a mélyen benyuló hűs bolt, amelynek örökhomályos területe jelentette valamikor a legsugárzóbban felcsillanó lelkeséget...

Aztán csak vissza kellett térnem a jelenbe, mert számtalan mozgás, emberi okvetetlenkedés figyelmeztet az újsághírré, hogy a „Mangold-cég felszámol.“

Hogy nem lesz többé Mangold-cég, az különösen terheli a veszteséglistámat, ahol romok terpeszkednek kelettől nyugatig, viszont keresztben épp úgy és elhamvadt máglyarakások jelentik a gyerekkort minden fantasztikus könnyelműségével, hajszálfinom érzésvilágával, soha tisztára nem magyarázható problémáival. Az első könyv, ami az enyém, ebből a boltból került ki. S mikor keresem a betűnyomait, hatásait az egész életemben, itt találom meg az ősforrást, ahol praetium affectionissal öltöztetek biborba-bársonyba sok mindent, ami mellett más érzék nélkül halad el.

Fel tudom ma is sorolni címekkel, nevekkal, tartalommal egymásután, mit láttam akkor, mi ment a szívemre, mert szegény voltam hozzá, hogy megvehessem. Az ákácok viharzó illat-tengere sem ölel körül annyi mélységgel, mint ahogy bennem rezeg a nyomdafesték szaga egy folyóirathból, vagy pazarul kiállított könyvből, tegnap került ki a nyomdából, mára már megérkezett hozzánk, ott van a pulton, kacérkodik, ingerel, szent a szememben minden betűje s ahogy föléje hajlok, megbukik a fejem, mintha rövidlátó volnék, pedig csak a friss illatát akartam magamba szívni. Mint ünnepi misén Sanctus-kor a tőmjénfüstöt.

Öreg Mangold Herman hatalmas alakja, sűrű koromfekete szakállal borított arca, fellette a cvikker, milyen bámulatos nyugalommal veszi tudomásul az új könyveket, mikor az én szívem majd kitöri a bordarábicot, annyira dobol! Most már bevallom, titokban mindig meggyanusítottam, hogy nem érdeklik tulságosan a könyvek. Az üzlet részben kasszinózó helyiség is volt s Mangold urat a világ legkülönfélébb témáiról többet hallottam csevegni, mint könyvekről. Ha nagyon elmélyedt valaminek a fejtegetésében, orra nyergéből kiakasztotta a cvikkert, azt a zsinóron forgatta tovább, úgy teriesztette elő megjegyzéseit, rövidlátó tekintetét a plafonra irányítva. A könyv az éjszakáinak csendjét osztotta meg, távol hétköznapi profánságoktól, nagy és szent megértő magányban. Ellenben, ha az ajtóban állt, szüksége volt szemüvegre, mert erre szeretett elhaladni az asszony-nép irgalmatlan miderpáncélokba szorítva, valamikor turnürrel, hosszú szoknyájukat a jobb kezükkel hátul felfogták s ha két ujjnyi látszott ki a bokájukból, fejcsóválva szállt utánuk a megróvás bizonyos női kacérkodás tultengéséről. Nem is azt mondták, hogy kacér, hanem: kokett. Ez volt a kor hol erkölcsös, hol profán örömet jelentő kifejezése, a mai flört előiskolája, (ámbar hol van már a Mától a

flört!) kokettálásnak hívták és ehhez hozzátartozott a kacsintás, aminek az alpáriasságát még emlékeimben sem tudja senki és semmi megszépíteni.

Bécsből érkezett, a császárváros akkor élte fénykorát, asszonyai és lányai nagyjában egy árnyalattal sem voltak mások, mint a többi világváros női, csupán az ugynevezett ugratásban vezettek, könnyed hangon, kacagva csevegtek súlyos élettani kérdésekről, problémákról, viszont szerették három lépésnyi távolságban (drei Schritt von Leib) az elképzelésekben tultengő, tapasztalatlan gavallért. Azért mégis kacsintottak rá. Három lépésről. Vagy tulfütöttségéből belecsiptek a férfiak karjába. Ez is bécsi tempó volt, alighanem a fiakkeroshálakon terjedt el, de ismertem egészen rendes uriembert, nők nagy hódolóját, aki a veszély közeledtekor megmondta őszinte borzongással:

— Nagysád, (a nagyságos asszonyom kifejezést még nem ásta ki az ismeretlenségből az a titokzatos valaki, aki ott is hagyhatta volna), szépen kérem, ne csipjen meg, mert nem állok jól magamért, hogy nem ütöm le a körmet.

— Micsoda bestia lesz ebből asszonykorában! — meregették a gavallérok a szemüket, ekkora női temperamentumot tapasztalva.

Épp úgy nem értettek hozzá, mint sok más-hoz. Azok a temperamentumok csak valami kiélési formát kerestek ebben a stilusban, ellenben szőke, vértelen Grätchen-ek sokszor a Mária-oltár előtt mély áhitatba mélyedve sugták meg a randevu helyét.

Az ugrató tipushoz tartozott Zseni kisaszszony is, hamvasszőke volt és bécsi, működési helye a Gusztl cukrászdája, ahol a Málcsi-rokon, vénlányos lelke mélyén állandó megbotráncozás himbait virágoztatva, mondott súlyosan elítélő véleményt bizonyos teremtményekről. De a cukrászda feljebb volt a sorcn, viszont előbbre Kokits A. F. oroszlánva-

dász külsejű ur divatárúüzletében szobortelt-ségű felesége szórta a cvikkeren át a fölény és a hamar-megbotránkozás villámain a könynyelműek, a magukról megfélelmezők felé.

A kor izlése határozottan a telt idomokat kedvelte s mivel a végtelen hosszú zsinórokkal súlyosbitott mider kormányprogramhoz hasonlított, amelynek kereteit tartalommal kell kitölteni, — akitől a természet megtagadta a tartalmat, az a felső dombrészeket törülközővel, vagy összegöngyölt harisnyákkal töltötte ki.

Szegény Kokitsné, hitte volna akkor róla valaki, hogy sok-sok év után egy szegedi báránő kegyelemkenyerén végzi az életét? Éveken át nem mozdult ki a lakásból, a haja dussága megmaradt abban a hamvas-szőke tömegben is, csak a szemüveg erősségi foka növekedett egyre jobban s a szára devalválódott dróttá. A jóbáránő még eltemette, aztán hamarosan maga is bevonult abba a házba, ahonnan „városi szegény“ címmel kísérték a temetőbe. Pedig ennek a városi szegénynek az apiát valamikor az egész világ minden részén ismerték a svájcival vetekedő zsebóráiról.

Mikor ebben a Mangold-üzletben a Gyurkovics lányok pihekönnyű törtétiáinak napsugarát szívtam magamba a fejedelmi kiállítasu első kiadásból, hogyan is gondoltam volna rá, hogy a szomszédságokból kerekedik majd ki az igazi regény. Egy részüket talán suhanóban érinti valamely nekrológ, míg a java elraktározódik emlékezetekben, suttogva terjed addig, amíg elnémulnak az aikak, megcsöknyösödik a memória, hogy vagy ne akarion lépést sem haladni előre, vagy megszüpítve lásson mindent, a természet törvéneivel ellentétben csak az illuzió illatát őrizve meg, nem a korhadó töviseket.

Maga a könyvesbolt sem nélkülözte a regényalakokat élükön Duka László törvényt-széki tanácselnökkel, aki az idők folyamán

megkapta a kuriai birói címet, más városhoz hozzászokni már nem tudott és ezért nem mozdult helyből.

Pápaszemes, görnyedt alakja a maga rideg-ségében úgy él az emlékemben, mint a gyermekijesztő. Sokdioptriás szemüvege mögött mintha örökös dühben villogott volna a szeme. Centiméterre kiszámított lépésekkel járt, hátul összefogott kétkezeiben a sodort esernyő, a köszöntéseket csak immel-ámmal, dörögve fogadta s azt hiszem, hogy soha nem szeretett senkit. Van-e az ilyen ember életében gyöngédség, csak elérkezik ahhoz, amivé lesz, vagy ilyen volt fiatalkorában is? Én mindig öregnek ismertem s tárgyalásai során, mikor a kérdések szuronyait szegezte a vádlottnak, épp úgy végigborsódzott a hátam a szálkás hangjától, mint annak az előtte álló szerencsétlennek, aki hervadt kézlegyintéssel fedezte fel, hogy itt nincs sok remélni valója.

Szabad idejében vagy a Messnik-féle ékszerüzletben ült, vagy a Mangold-könyvkereskedésben. Mindenkit megszólt, fanvarul és cinikusan, olyan hangon, amelyre csak végtelen nagy magabizásában vélt just szerezhetni, így bánt az agglegényi asztaltársaságával is, de nekem csak a mozdulata fájt, ahogy a könyveket fitymálva vette a kezébe, megkritizálta, mielőtt még fogalma lett volna a tartalmukról s annyi fölényes megvetéssel végezte a lapozást, nem is végezte, hanem verdeste egymáshoz a lapokat, hogy ma sem tudok hasonlót végignézni. Ez a düh-fölény teljesen belémidegződött, nekem fájt a lenézés, ahogy a könyvvel elbánik, mintha csavargó vádlott lenne s amíg bámultam, mintha hipnotizált volna, a szívem vadul kalapált. Vajon mi történik, ha odarohanok és kikapom a kezéből?

— Nem lehet könyvvel így bánni. A könyvet szeretni kell, gyengéden, mint a gyereket. Végtere fájdalmak, örömök, egész életek rejtőznek benne, a megírásában. Almatlan éjsza-

kákon izzó agyak, napközi felvillanások és elhervadások, reménység és nyitva felejtett sorompó, amelyen át vadul száguld a pályára a megvadult csorda, de jöhet virágot kereső ártatlan kisleány is.

Azóta hányszor vettem ki emberek kezéből a könyvet, mikor hetyke komisszággal így bántak vele. Ha nem tehettem meg, felugrottam, elszaladtam.

— Lehet csapnivaló az a könyv, de akkor is munka és fáradság van benne eltemetve, a szerzője pedig több, mint te, aki csak a készben piszkálgatsz, de nem csináltál életedben semmit!

Duka László fel is vágta a könyveket, de soha nem vásárolt belőlük. Öreg Mangold Herman pedig, maga az élő udvariasság és megtiszteltetés, állt a közelében mosolyogva. Csak a Samu öccse, az üzlet tulajdonképpen való irányítója, topogott kacsázó lépteivel izgatottan a homályos háttérben, minden ok nélkül rendezgetni kezdett az állványokon, a sorozatokból valamit kihuzott, újra visszatette, mikor pedig Duka László elment folytatólagos körútjára, a pultra hanyagul odavetett újdonságokat szedte szabályos rendbe, de előbb mintha megeirógatta volna őket.

— Bocsássatok meg, érezte az én végletekig felzaklatott szívem a néma szavát.

Csak ketten éreztük ezt, a jóságos Számi, meg én.

Mikor elsíratom a Mangold-könyvkereskedést, nem tudtam tőle elválasztani a „késérü-mandula tanácselnököt” épp úgy, mint ahogy visszavillan a multból a cég egyetlen fiának, a korán elhalt, vézna Fricinek elkényveztetett alakja. Olyan mumiaszerű volt a mongolos vágásu vén arca, mint mélyen bennülő sárgaszemű öreg talmudistáé porlepte régi rézkarcon. Ahogy ebből a nagy távolságból visszagondolok rá, megértem, hogy a természet valami különös módon kergette előre, siessen élni, hiszen csak tizenegy évet szabott ki a

számára s addig minden arcváltozatot fel kell vennie, amiben része lehetett volna sok évtizeden át. De amig élt, szabadon garázdálkodhatott a boltban, a legtüneményesebb noteszeket, ceruzákat, radirgumicsodákat hozta az iskolába, hogy fillérékért, cukordarabkákért elprédálja, mindent megtehetett, mert féltették, akárcsak az édesanyját, a törékeny, fázósan összegubbaszkodó torzót, aki önmagát plántálta át teljes egészében a fiába. Ő volt így is az erősebb, nem a robusztus apa.

Hogy utoljára jártam a nagyutcán, nem mertem bemenni a boltba. Csak messziről láttam, jaj, keskenyebb az ajtaja, ámbár meglehet, az évek távlata törpítette el az arányokat s minden úgy van még mindig, mint régen, esetleg a rég porrá vált Duka ur is száz éves már és még mindig dobálózik a könyvekkel. Sokszor éreztem, hogy be kell nyitnom, kezet szorítani Rubin urral, aki a hajdani hűséggel kísérté utolsó útjára az üzletet, de mondom, csak messziről néztem. Ahogy a közelébe értem, zavartan más érdeklődési tárgyat, emléket kerestem. Volt és van, óh, nagyon sok, minden talpalattnyi hely az. Nem tudom, átérzi-e valaki mindazt, ami véghezment bennem? Vagy magamfajta öregnek kell lenni, hogy együtt kalandozzon a hangulatunk, lüktessen a vérkeringésünk, hogy megértse: ez már nem az én könyvkereskedésem volt. Azt, ami a gyermekkorom könyveiből szállt a lelkembe, ugysem találhattam volna meg benne.

Klasszikusok az újságírásban

A régi idők német zsurnalizmusával is il-
lik foglalkozni, ha már a betűk világánál tar-
tunk. Azok a kis hetilapok igen intenzíven
átmentek a népek vérkeringésébe, bizonyos
tekintetben hatalmat képviseltek, kegyetlenül
megírtak — vagy még kegyetlenebbül elhall-
gattak — mindent, de külpolitikai fejtegeté-
sekbe bocsátkoztak olyankor, amikor lángolt
az egész város valami helyi szenzáció tüzé-
től.

A kiadó meg a szerkesztő egy személy volt,
sőt legtöbbször a nyomdatulajdonos is.

— Nekem az ur nem tud olyan szép vezér-
cikket, vagy verset írni, amely felérne egy
jó hirdetéssel!

Ez volt az egyik vezérmotivum, ábránd egy
háromforintos hirdetésért, a másik még op-
portunusabb. Ez ugyanis azt mondta:

— Abból, amit nem irunk meg, sosem tör-
ténik baj. A veszedelmet többnyire a meg-
írott dolgok okozzák.

Az újságokat még bélyeggel továbbította a
posta, a hirdetések után pedig 33 krajcár
kincstári illetéket szedtek. Ezek a 33 krajcá-
rok is fájtak, azért Jokly Lipót ur Becskere-
ken kilenc naponként jelentette meg az új-
ságját, amely így bizonyos tekintetben folyó-
irat jelleget nyert és mentesült a bélyegilleték
alól.

Az ő újságja azonban nivós lap volt, mint
ahogy általában mindenki szerette a jóhumor-

ru öreget. Ő nem tartozott abba a csoportba, amelynek reprezentánsai, a szerkesztő-kiadó-nyomdászok voltak, ezek a szurtos, elhagyott külsejű bácsik, azért mégis fölényesek és teljes tudatában a hatalmuknak. Jaj volt annak a bankettrendező egyletnek, testületnek, amely nem gondoskodott róla, hogy a felköszöntők-ből jusson a sajtónak is, amely mindig „magasztos feladatokat” teljesített és a nyolcadik nagyhatalom gyanánt került a megtiszteltetés során terítékre.

Még sohasem ültem nagyhatalmakkal egy asztalnál, nem ismerem az intim szokásaikat, arra azonban emlékszem, hogy a szerkesztő ur felköszöntő-válaszában megígért mindent, ő tovább halad a kijelölt uton és nem vág semmit zsebre.

Az utolsó kijelentés kínos feltűnést keltett, az emberek nem mertek egymásra nézni. Majd asztalbontás után a szerkesztő ur kiment a konyhába és így adta fel a szót:

— Egy-két falatot vinnék mutatóba a gyerekeknek, majd lehuznak, hogy mit hoztam. Hát ne irigykedjenek.

A vendéglős előszedett egy kosarat, azt megtöltötte minden földi jóval, hideg hús-szeletekkel épp úgy, mint koppasztott csirkékkel és féltortákkal. De huzódtak meg ott szardiniás dobozok is, gyönyörködve élvezvén a szerkesztő ur szózatát.

— De gyönyörűek azok a körték ott a polcon!

A körtékből ugyan semmit sem látott a bankett, de látott a szerkesztő ur, aki nagyon szerette Cliquot özvegyét, jöllehet Aubertin urat sem vetette meg, pláne, ha a szekszárdi kis vörös társalgott vele.

Igy vitte haza az emléket a gyerekeknek, akik felbofoztattak, ha szemet vetettek az ételre. De a legközelebbi számban meg volt írva, hogy a bankett nagyszerűen sikerült s Engelsmann ur szervirozó művészete felülmul minden európai fogalmat. Tíz sor zengte a di-

csőségét, de ne legyünk méltánytalanok, valljuk be, hogy maga az egész ügy, ami létrehozta a lakomát, szintén kapott öt sort.

Amugy végnélküli polémiaák foglalták el a hasábokat, mindig veszekedett valaki valakivel s a választ föltétlenül az „audiatur et altera pars“ mondat vezette be.

Nem úgy van ám az, ahogy hebehurgván elképzelni méltóztatnak! Az ujságírás német ágát klasszikus műveltségű emberek gyakorolták, azok a vezércikk végéről Isten minden kincséért el nem hagyták volna a Vederemo-t. Ugy hangzott ez a jámbor svábok fülében, mint a földönjáró istenek korában a Quos egó...

— Ter hat im ksagt! — mondták elégedetten a Woschingok és büszkék voltak szerkesztőjükre, mert az rettenthetetlen egy Kerl, azzal nem lehet olyan könnyen elbánni.

— Feterémó! Krucifix, wie ter talentvoll ist! Egész bizonyos, hogy valami nagy káromkodásnak tartották, de legalább is erőnek, amely fölényesen uszik a gyengeségek habján.

Hát még amikor jól oda akartak valakinek mondani s kifigurázták a „kupaktanácsot“, kézzelfogható tárgyilagossággal tárva fel az eseményeket. Kritikai megjegyzést nem fűztek hozzá, oh, sokkal finomabban komprimáltak azt a végén két szóval:

— „Sapienti sat...“

A Thirjungok, meg a Preitigamok csak most estek ámulatba.

— Isz tesz net viel?

Hát jól van, mondja, hogy szemtelen, de mégis, ilyen erősen odavágni!... A gunyból is megárt a sok.

Szerkesztőnk azonban haladt tovább a maga egyenes útján, minden levelezését a szerkesztői üzenetek rovatában intézte el, ott tudósította verseci rokonait, hogy mikor lesz disznóölés, hogy beteg a felesége, vagy utrakél az anyósa s onnan őrzöm emlékeimben ezt a két szót is: „Koffer angekommen.“ Azt hiszem, a

pancsovai atyafiak ennek az üzenetnek örültek akkor a legjobban, akár mást se közölt volna az ujság.

Ezekben a lapokban jelentek meg a legviharosabb nyilttéri közlemények, felkavarva, — kétségtelenül valamely közüggyel kapcsolatban, — a nyilatkozók teljes családfáját, felmenőleg apai és anyai ágon egyaránt. Ugyancsak itt adtak át mindig valakit a közmegvetésnek s ha egyszer családtörténeti művet akartok szerkeszteni, semmi esetre se hagyjátok ki forrásaitok közül a megfelelő lapok nyilttereit.

Am haladjunk tovább a klasszikus műveltség mezején. Utcakövezések, vagy világításkövetelmények megbeszélése nem mulhatott el ama tüske nélkül, amely bizonyosra veszi, hogy a hatóságok a kérdést kitölték „ad graecas calendas.” Ezt lehetetlen volt kihagyni, mert ha késett, a Wingron család meginterpellálta a szerkesztőt.

— Schreiben sie schon etwas von graecas Kalentasz.

Igyekszem összegyűjteni mindent, ami akkoriban hozzátartozott a klasszikus műveltséghez. A „Kriegsjahre zählen doppelt” ugyan nem volt latin idézet, de tekintettel arra, hogy klasszikus-számba megy a német is, hát elcsuszott. Ha pedig itt tartunk, ki lehet-e hagyni a „Wie der Schelm”-et? Nem lehet kihagyni, igen alkalmas volt a szúráásra. A „clara pacta boni amici” helyeslő fejbólintással találkozott, akárcsak a „viribus unitis,” ha a dalárda az ovodaegyesülettel „karöltve,” esetleg „vállvetve” rendezett majálist. Mindig féltettem az ilyen akciókat, hiszen aki karöltve jár, az gátolva van a szabad mozgásában! (Így tartották azt a nős emberek is.) Azt megéppenséggel nem ajánlottam volna, hogy valaki nekem vesse a vállát. Pláne egy dalárda. Mikor a városi iktató megverte a bírósági becsüst és a bíróság előtt kibékültek, a Vederemo változata gyanánt szerepelt —

pihenő közökben — a fiat justitia, de mindent, mindent leverte mint rettenetes gőzhenger, amelynek lehetetlen ellentállni, a „videant consules.“ Mert ez megint misztikum volt, titokzatos és rejtélyes. Nem is tudom, hogyan lehettem ujságíró anélkül, hogy elsajátítsam ezt a sok tudományt.

Ha megjelent a lapban a videant consules, elhalkult a szó.

— Mi történik most? Le kell a polgármesternek mondania?

Aggódó tekintetek kísérték Krsztics Jócó bácsi tekintélyes, kimért lépéseit, lesték a kedélyállapotát. Akik valamikor átkínlódtak néhány gimnáziumot és konyitottak még a latinhoz, lázas izgatottságukban már látták felvonulni a konzulokat.

— A főkapitány ott volt-e ma a törzsasztalnál? Nem látszotti megijedtnek?

A konzulok-okozta izgalom tartott az egész héten át, hogy aztán átadja a helyét valami másnak. Mondjuk, a sapienti sat-nak.

Voltak azért másfajta német lapok is a Bánátnban, de ezeket pángermánok szerkesztették izzó erővel, gyűlölettel, példajaként minden propagandának és ujságesinálásnak. Korn Artur kénytelen volt kiszökni az országból, olyan izgatást vitt véghez vederemók nélkül s annyira megszorodtak a marasztaló ítéletei.

Mi, becskerekiek, összekötött kézzel türtünk minden csipkelődést. Jokly bácsi lapját három leánya írta, már pedig hölgyekkel szemben udvariasaknak kellett maradnunk. Ugy is az övék lett volna az utolsó szó.

Csika Néca eseteiből

Az asztalomról mindenféle levelek, irások tömegéből szerényen buvik elő egy kis papírszelet, az a tartalma, hogy „a brailai állami halastavakban elpusztultak a halak.” Hirtelenben azt se tudom, miért tettem félre, de mert megvan a töprengő rossz természetem, hogy a legcsekélyebb dologon sem tudom magam könnyelműen tultenni, addig bogarászok, amíg eszembe jut.

Hohó, álljunk csak meg egy pillanatra és ábrándítsuk ki a könnyen hívőket, akik azt képzelik, hogy most valami rendkívüli új trükk merült fel Brailában. Hát könyörgöm, el vannak bukva, mert nem ismerték Csika Nécat, aki a maga korában és a hajdani Torontóban épp úgy kimerítette az ötleteket, mint ahogy állítólag Shakespeare is jogerősen felhasználta a feldolgozásra érdemes emberi anyagot. Hogyan tetszenek olyasmit képzelni, hogy Csika Néca után egyáltalában maradt valami? Hát vajjon találtatik-e fű még most is azokon a területeken, ahol az ő robusztus egyénisége megfordult? Pedig hány évtized múlt el, Istenem, mennyi!

Rendőrkapitány volt, vagy ilyesféle. A cím azért nem fontos, mert az intézmény személyzete is különféleképpen nevezte magát, a hatáskörök egybeolvadtak, azonban ha alkalom nyílt rá, mindenki „intézkedett.” Nem kívántak abban az időben képesítésnek nevezett ujkéletű babonáságot, személyzeti létszámokat is aszerint emeltek, amint az elhelyezkedésre

várók és feltétlenül elhelyezni valók, jelentkeztek. Hogy az ilyesmit tárgyalásra bocsás-sák, jóváhagyásokra várjanak? — ugyan, kérem...

A rendőrök úgy elhíztak, hogy kizárólag gutaütésben haltak meg s ha egyszer közügyeket tárgyaltak a bormérésekben, felfordulhattott tőlük az egész világ. Akár csak ők maguk is, kellő időben.

— Agyonszurtak valakit? Én ugyan nem támaszthatom fel szegény fejét, hívjátok el hozzá a borbélyt, az majd megkémleli. Aztán reggel nézzen be a policiára.

Magam is ösmertem még egy dobost, ez a közérdekű eseményeket úgy adta tudtul, hogy nem jelent meg a számára kijelölt különféle utcásarkokon, hanem helyet foglalt a kocsmában. Rettenetesen kövér volt, bár a lába fűrgesége ellen aligha merülhet fel kifogás. De csak az oktalan lélek mászkál, ha nem muszáj, végtére ugyanis elfullad az ember! Ugyanazért beült a kocsmába, annak a helyiségeit az értelmes gazdák mindig hűvösön tartották, sőt külön udvaros kergette benne a legyeket s ott terjesztette igéit a dobos.

— Bolondok az urak. Ki a fene mászkál ilyen kánikulában az utcán, így aztán hogyan tudhatnák meg a tudnivalókat? Ellenben a Pájó hűs borára minden értelmes ember elkövetkezik és itt hamarabb értesül arról, amit illik megtudnia. Hazamenet elmesélheti a többieknek.

Hát ebben a birodalomban volt ~~az~~ Csika Néca, aki az igazság bajnokaként is emlékezetessé tette a nevét.

Teszem azt, összeveszett két piaci árus, elmondták egymást mindennek, de semmi titulus nem fáj annyira, mint az „obesenvák.“ Hideg fordításban talán a gazembernek felel-ne meg, igen ám, de megmentheti bármilyen stilművészet az árnyalatokat? A „drága kis gazemberem“ lehet becézó gyöngédség, esetleg jól is esik, de lényegesen különbözik a

„piszkos obesenyák“-tól, ami határozottan túlzás, sőt pleonazmus.

Mondom ott állt a két ember Csika Néca előtt és nyújtotta panaszát. Az öreg a szoba két szélét mérte sétálva, keze hátul összefonódva, ami igen hasznos mozdulat a hivatalos tekintély emelése dolgában is.

— Béküljete ki, emberek, nem ér semmit az a nagy harag.

Dehogy békülnek, nekik igazság kell!

Csika Néca ere megáll az első előtt, de háttal neki, úgy fordítja vissza a fejét.

— Mit mondott neked a pajtásod?

A Stellung félremagyarázhatatlan volt, a panaszos a kor intelligens színvonalára helyezkedve odacsusztatott az előtte meredező rendőr-marokba egy ötöst, miközben csupa méltatlankodás volt a hangja.

— Azt mondta, hogy já szám obesenyák. (Gazember vagyok.)

Néca bácsi erre hasonló pózban a másik haragoshoz lépett.

— Hát neked mit mondott a barátod?

Itt is csuszik az ötös és száll a szó:

— Azt mondta, hogy já szám obesenyák.

Ezzel véget érven a bizonyítási eljárás, Csika Néca megállt a szoba közepén és kihirdette az ítéletet.

— Ti niszti obesenyák, ni ti niszti obesenyák, já szám obesenyák. (Te nem vagy gazember, te se vagy, hanem én vagyok.) Most pedig takarodjatok.

Azok teljes elégtétellel indultak utjukra.

Már évszázadok előtt hirdette a judikatura, hogy „embernek a törvény előtt tett vallása (vallomása) ezer tanu és bizonyosság legyen.“

— így Csika Néca önbeismerése is felért ezer tanu állításának erejével. Hát hiszen ami azt illeti... városkánkknak huszezer körüli lakosa volt.

A legszigorubban a piacokat ellenőrizte, mellette fújtatott az elmaradhatatlan rendőr, aki rémesen forgatta a szemét, nehogy valami

bizalmaskodással megszólítsa a kofája. A kofák ugyanis szívesen léptek akár házasságra, akár bagóhitre rendőrrel, mert így biztos hatósági védelemben részesültek. A halakat viszont Vukov árulta, most hozták frissen Tittelből, (amely helységet azonban a világért sem mondták volna másképpen, mint Tétel), — az aszkéta orru kecsegék gyanúllanul ficánkoltak s csak akkor rökönyödtek meg, amikor eldőrdült Csika Néca szigorú hangja:

— Micsoda bűdös halat árulsz te Vukov?

— Rágalom, rágalom kiabálták volna a kecsegék, ha nem jut idejekorán az eszükbe a természetrajzból, hogy ők némáknak teremtetek.

Csak Vukov, a halászati ember eresztette mellének a fejét, nem tudván egyebet mondani annál:

— Uram, de kérlek uram!

— Bűdös ez, szigoruskodott Csika Néca. Nem érzed a szagát Milivoj?

A rendőr elkezdett szipákolni, kabátja ujjával végigdörzsölte az orrát, amit nyomban el is fintorított.

— Pfuj, mondta, valóságos dögszaga van.

— Majd megtanítalak, Vukov, igenis, én megtanítalak! — harsogta Csika Néca. Halaidat azonnal behozod a rendőrségre, köztük azt a közepes harsát is, amelyik már olyan bágyadt, hogy alig mozog.

A harsa erre karsu vizes nyolcasokat írt le, a kecsegék eszeveszett táncba kezdtek, de nyilvánvalóan nem tehettek semmit, mert respektálni voltak kénytelenek a némaságukat, Ellenben Csika Néca most a baromfipiac felé irányította a lépéseit.

— Kezit csókolom, tömjénezte körül az első kofa.

— Csak hagyd, inkább azt mondd meg, hogy mit kérsz ezért a pulykáért?

— Egy forintért adom a tekintetes kapitány urnak.

— Ezt? — förmedt rá Csika Néca. Ezt?

Hogy semmi kétely ne támadjon affelül, voltaképpen melyik pulykáról van szó, Csika Néca a botjával elkezdte kopogtatni a madár fejét.

— Ezért a girhesért mersz te egy forintot kérni?

A hatodik, vagy a hetedik kopogtatásra a pulyka elkezdett szédülni s bágyadtan billentette oldalt hosszú mérges nyakát

— Van pofád? — folytatta Csika Néca. Beteg állatot hozol a piacra? Hát én megtanítalak téged. Előre a döglött állatoddal együtt.

Mikor a kofa a hivatalban találkozott Csika Nécával, a pulyka már nem volt jelen. Nyilván szanatóriumba vitték gyógyulni.

— Két forint birságot fizetsz — menydörögte a kapitány. A döglött állatodat pedig elkorbozom. Mert vedd tudomásul, hogy megdöglött.

— Igen is, kezit csókolom. Hol fizetem le a birságot?

— Még válogatnál? Hagyd az asztalon, aztán hord el magad, máskor pedig jobban vigyázz.

...Hát engedelmet kérek, nem tehetek róla, hogy nekem is finnyás az orrom, nemcsak Csika Nécáé. Mintha valami szagát érezném a brailai halállománynak is.

Osztozkodás a csikó csengőjén

Hetven éves korában a Schweifert Tóni, aki farsang végén nyolc napig nyomta az ágyat, nagyot sóhajtott és azt mondta:

— Hát én most megyek!

Becsületes ember volt világéletében, a szavába soha nem kételkedett senki, szavának állt most is és meghalt.

A familia megsiratta, még legkisebb veje, a Krumenacker Hanz is dörzsölgette a szemét, pedig már nagyon türelmetlen volt. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy a temetés társadalmi esemény, ahol a szereplésen kívül állók aggódó gonddal figyelik, ki érzékenyedik el jobban. Százszor is jaj annak a lelketlennek, akinek nincsenek könnyei! A Stieglmayerné temetésén ellenben annyira jajveszékelt a Matz Knappe, hogy a szomszédasszonya félre huzta.

— Matz, ne áruld el egészen magad, hiszen ugyanis eleget beszéltek rólatok. Meg aztán talán úgy illik, hogy az asszony temetésén az ura sirjon jobban.

A Schweiferték gyásza dolgában nem is volt kifogás, becsületesen megtette ott mindenki a magáét s mikor a temetés után összegyűlt a család, hogy fölelevenítse az öreg emlékét, végehossza nem volt a jótulajdonságok emlegetésének.

— Ugy tudott kuglizni, hogy még a picbá-nost is megverte.

— Már pedig az minket is megver, ha nem

éppen a kugliban, sóhajtozott az egyik Schweifert fiu.

— Ő nevelte a legszebb csikókat!

— De milyeneket!

Nyugodtan, békében élt ez a család, itt sose robbantak ki a szenvedélyek, öreg Tóni tudta foglalkoztatni az egész familiát s mióta özvegységre jutott, a menyei intézték a háztartását.

— Végrendelet nincs, (oktalanság rendes népeknél az ilyesmi), osztályegységét kötünk.

Az első szóra megállapodtak ebben, tudta mindenki, kinek mi jut, mennyit kapott eddig, mennyire számíthat a megmaradtból, a földből, a házakból, a jószágokból, a Sparkasz-szarésvényekből. Formaság az egész, hagyatéki tárgyalás, amit közjegyző intéz el, ahová hiány nélkül felvonultak a nagy napon. A két fiu, a két leány, meg a két vő. A Krumenacker Hanzot már említettem, ugyanezért nem hagyhatom ki a másik vőt, a Riemschneider Flepít sem. Lehetetlen volna őt már társadalmi állásánál fogva is mellőzni, lévén a község tanítója, aki kalapban járhatja a feleségét.

A tárgyalás olyan volt, mint amilyen lenni szokott az ilyesmi, a közjegyző felolvasta a tételeket és valaki mindig rászólt:

— Ez a Schweifert Szepié.

— Tiz hold rét egy tagban...

— A Schweifert Péteré.

— Egy másfél éves csikó — mondja egyszer valahol a közepe táján a hivatalos férfiu.

— A Krumenacker Hanzé, zengi rá a kórus.

A közjegyző diktálja jegyzőkönyvbe az irnokának a megállapodást, mikor megszólal a Hanz. Eddig is csak ő árult el egy kis izgatottságot, de hallgatott mostanig.

— Persze a rajta levő csengővel együtt!

Annabring Éva, a Schweifert Péter felesége, most fészkelődni kezdett.

— Csak a csikóról volt szó. A csengő az más, az külön dolog.

— Ejnye, de bolond vagy Éva, hördült fel Krumenacker Hanz, hát hol láttál te már csikót csengő nélkül?

— A csengő meg a csikó két dolog, kötötte meg magát Éva. Közjegyző ur, hogy van ez beírva?

— Másféléves csikó?

— Oda van-e írva a csengő?

— Nincs.

Schweifert Péterné Annabring Éva egy fejjel kiegyenesedett.

— Akkor úgy van, ahogy én mondtam. A csengő nem illet meg.

Most egy pillanatra csend támadt, szinte megdöbbenés, mindenki a gondolatába mélyedt, hogy utána annál nagyobb élénkség támadjon.

— A feleségemnek igaza van, jegyezte meg Péter. Ha egyszer így van beírva!

Riemschneider Flepi is beadta a garast.

— Az én nézetem szerint a ló, meg a csengő egybe számít.

Évát akkor már feltűzelte az ellenkezés.

— Mit avatkozol te gazdasági kérdésekbe? Nem iskola ez.

— Annyit mégis érthetek hozzá, mint a parasztok.

— Mit mondtál? — ugrott fel Annabring Éva. Azt mondtad, hogy paraszt? Ki neked a paraszt?

A tanító észrevette már a nyelve botlását, szeretett volna visszakozni.

— Nem úgy értettem, na! Senkit se akarok megbántani. A föld derék népét gondoltam, akit általában, de valljuk be, hogy igazságtalanul parasztnak hívnak a városiak.

De Évával már nem lehetett bírni, odafordult a sógornőjéhez.

— Na kisasszony, kalapos nagysága, hallottad, hogyan gondolkozik rólad a híres urad? Egyszerre paraszt lettél, de nem voltál az,

amikor veszködött utánad a földedért.

— Engem az uram szerelemből vett el, tiltakozott Schweifert Léni.

— Az, szerelemből, mert muszáj volt.

Most már Riemschneiderné, a Schweifert leány ugrott elő, csipőre tett kézzel.

— Ha muszáj, annál tisztesegebb dolog, hogy volt benne kötelességérzet. Azé a tehén is, akié a borju. A becsületes tehén azonban sose jár idegen istállóba.

Krumenacker Hanz, akit elnémitott a hirtelen támadt vihar, most hangosan kuncogott.

— Ezt se nekem mondták!

Éva úgy fujtatott, mint egy egész kovácsműhely.

— Mit nem mondtak neked? Kinek mondták? Merd a szemembe mondani, amit akarsz.

— De kérem, így nem lehet tárgyalni, lépett közbe a közjegyző. Nyugalmat, uraim és hö'gyeim, nyugalmat.

— Én legyek nyugodt, mikor ez az esett perszóna a becsületembe gázolt?

— Ki az esett perszóna? — igyekezett vésztojósló csendes hangon tisztázni a kérdést a tanító.

— Mintha nem tudnád!

A nagyon csendes hang folytatódott.

— Amit tudok, azt tudom. De nagy kérdés, hallod-e Annabring Éva, hogy tudja-e az urad is, mit keres nálatok az ő távollétében a Mathiász-gyerek, az a szoknyavadász taknyos?

Éva meghökkent egy pillanatra, az ura fellett helyvette.

— Kikérem magamnak, hogy a feleségemet sértegesd. Te is csak olyan paraszt vagy, mint mi. Azért, hogy buta voltál az iskolában és a gatyás apád erővel urat akart belőled nevelni, még nincs hozzá jogod, hogy skandalumot csinálj.

Erre a védelemre már magához tért Éva, sőt nem csak magához, hanem a tanítóhoz, egy kapással szedve le az arcáról a bőrt.

— Te gyalázatos, majd megmutatom én neked. Csak jöjjön ki a tanfelügyelő, leleplezlek, hogyan gyomláltatsz a gyerekekkel a kertekben, mikor azoknak tanulniok kellene.

Krumenacker Hanz szét akarta szedni a küzdő feleket, de erre szintén megkapta Évától a magáét.

— Nesze neked csengő, vágta képen. Most már csenghet a füled is.

Rövid kezitusa támadt, aki békítő szándékkal közeledett, azt akaratlanul is megütötték, mire visszaütött s püfölték, verték egymást.

— Kikérem magamnak a boirányt, kiabált a közjegyző.

Azok azonban ujult erővel gyakorolták magukat az osztálygyeességben.

— Külön tárgyalási díjat számítunk fejenként —, ordította el magát az írnok.

Ez jobban hatott mindennél, egyszerre abbahagyták a verekedést, igazították az aszszonyok a kontyukat, a férfiak a letépett ingüket.

— De ilyen disznóságot! — hangzott az egyik sarokból.

— Micsoda gyalázatosak! — a másiktól.

— Folytassuk kérem, javasolta a közjegyző.

— Semmi folytatod! — süvítette Annabring Éva, úgy is mint Schweifert Péterné. Tessék pörölni.

— Ugyan, kérem, a csengő miatt? Hát érdemes?

— Ezért a népségért minden érdemes. Péter, gyere!

Megindult diadalmasan kifelé, az ura alázatosan követte.

— A tárgyalást berekesztem, hangzott még a közjegyző szava. Az iratokat áltesszem a járásbirósághoz, mivel az osztálygyeesség meghiusult.

Ne feledkezzünk meg az ősbóhémről, Szapáry Pál grófról, akit ugyan világeletemben senki sem nevezett Pálnak, csak Palinak. Nem volt még a földkereken ember, aki szeretetreméltóságban fölébe került volna, de valljuk be, hogy könnyelműségben sem. Amig neki volt, jutott másnak is, mindenkinek s végtére, ha nem is igen hagyott hátra kincseket, hagyott egy fogalmat, amit ismer országok apraja, nagyja, minden rendű és rangu társadalma: a Palit. A szeretetreméltó, könnyelmű alakot, aki mindenét oda adja, aki beugrik ravaszságoknak, rosszhiszeműségeknek, akinek akkor is szórakozás az élet, ha tisztán látja, hányan akarnak belőle élni, — ő róla nevezik Palinak.

Gazdag volt s valamelyes beosztással ugy élhetett volna, hogy mindenre jusson, reprezentáló és sokat szereplő élete nélkülözést ne szenvedjen, — ezt az életet azonban nem neki találták ki. Már mint a beosztást, a gondolkodást a holnapról is.

— Szociálisabb érzésű főúr alig van nálánál, mondogatták jóval a háborus évek előtt, amikor már lüktetőbb agrármozgalmakat lehetett észlelni s egyre jobban nőtt a földéhség.

Valóban, Szapáry Pálnak Torontálban, a Dunántul is volt csinos birtoka, sokat örökölt közben s olyankor mindig a szegény népre gondolt. Parcellázott. Talán csak Karácsonyi Jenő tudott vele ezen a téren versenyezni. Annak is váltókkal, adóssággal teli életében a

felvillanyozó, utolsó remédiumot jelentő szó, vagyis fogalom, a parcellázás volt.

Attasé korában Szentpétervárott bálázott Szapáry, nyakig érő hóban élt a világ, a templomok keresztjei vakítóan csillogtak a látogatóba érkezett napsugárban s csak főhercegnők, nagy dámák meztelen nyaka, dekoltált keble volt fehérebb, szikrázóbb, vakítóbb, mámorítóbb. A cári idők úgy tenyészítették ki a pompát és a könnyelműséget, mintha nem is volna más világ az övékén kívül. Diplomáciai küldetésbe pedig kellemes megjelenésű magánasokat küldtek, akik rá sem értek, hogy hivatalos dolgokkal is foglalkozzanak.

— Ha rajtam állana, mondta a veszedelmes nyelvű Lipcsey Adám, én Polonyi Gézát küldeném Szentpétervárra nagykövetnek. Biztos vagyok benne, hogy féléven belül szállítanánk nekünk a legfontosabb diplomáciai titkokkal együtt a cárt is.

Szapáry Pál azonban csak a szépasszonyokkal foglalkozott a bálakon.

— Istenem, sóhajtotta valamelyikük, a Rivierán most tavasz van, szabadban nyílik az ibolya, a pármái szekfű, micsoda satnyaságok ehhez képest a mi üvegházi virágjaink.

Amennyire a vasuti tudomány, meg a gyorsaság képes rá, kellő pillanatban megérkezett Monte Carlóból egy vagon virág. Ki volt a kocsibélelve ibolyával, orchideával, azaleával, amit csak el tud képzelni csillogó női szem, megérezhet finoman vibráló, sejtelmes titkokról álmodozó metszett orrocsony, vagy megvonagló női száj, mikor a két sarkán csigába omlik s eltorzul a gyönyörűségtől, amelynek fájdalom a nagyobb fele, úgy olvad kéjbe.

— Hercegnő, tudom, hogy a kötelezettségei ide kényszerítik, most nem mozdulhat, — elhozattam hát helybe a Rivierát.

Semmi póz, semmi erőltettség nem volt benne, szép sem lehet az ilvesmi, ha nincs így. A Pali volt, aki szeret örömet adni másnak, mindig rajong, lelkesedik és önzetlen.

Semminek sincs célja, vagy oka, lehetőleg ne járjunk a földön, ahol sár van, hanem lebegjünk az emberiség fölött, elérhetetlen magasságban s akit magunkkal viszünk, az váljék istennővé, akár hercegasszony, törékeny nád-szál, akár Gyála mezei virága, eleven, vérbő, de fejlődésképes és tud röpködni.

Hát érdemes másképpen is élni? Dehogy érdemes, csak ez az igazi. Királyfiak, akik eldobják a koronát egy női szempárért, le a ceremóniával, a feszesség nyugéval, neki a világnak, akármilyen rövid ideig tartson is a farsang, — nektek van igazatok. Hogy lelkesednék értetek a szegény Szapáry Pali!

Szó sincs róla, vannak aztán kellemetlen apróságok is, amik folyton defektussal fenyegetnek, a parcellázások egyszer véget érnek s annyi apróbb-nagyobb váltója kering az embernek, hogy a leghíresebb film-star sem adhat több autogramot. De mit bánta ő ez! Pénznek mindig kell lenni, aki pedig nagy tételekben költi, az meg is tudja szerezni. Mellesleg, hogy mibe kerül. Mert megvan ennek is a furcsa természete. Rongyos egy-két ezer koronán akárhányszor megbicsaklott sok komoly törekvés, de a százezrek rendelkezésre állottak.

A mosoly sohasem fogyott el az ajkáról, ott honolt maga az élet, tekintetében az élniakarás. A frakk néha heteken keresztül nem maradt le róla, voltaképpen ostobaság másféle ruhadarab, nem is lehet szép, csak a libbenő fecskeszárny, amely csinos nyulánk alakját, soha nem vénülő báját öleli körül s melynek az eleje Párisban mosott plasztikonban végződik. Az is olyan, mint a fecske melle s fecske az egész ember, szeretetreméltóan suhanó, csicsergő, gondtalan.

— Palikám, jó volna már egy kis tánc, sóhajtott néha valamelyik szép asszony, vagy leány, akik azért nem fáradnak ki soha, mert nem viselik az élet terhét.

Félórába sem tellett, már táncoltak. Ha ál-

lamot felforgatással fenyegető összeesküvést kell leleplezni, azt sem intézi el a világ leg-tökéletesebb rendőrsége gyorsabban, mint amilyen hamar előkerült a cigány, a pazar büffé, a legjobb táncos gárda, szépasszony-sereg. Repültek a kocsik — akkor még ritkábban az autók — mulatni kell, nem lehet késedelem.

A bátyja, a volt fiumei kormányzó, fogá-hoz vert minden garast, míg elfogytak a garasai, de talán a fogai is. Azonban a bőséges időkben Pali nem is fordult hozzá pénzért, Isten tudja, honnan szerezte, de úgy tudta „igényelni,” nem is kérni, hogy a legmegátalkodottabb pénzügynököt is leszedte a lábáról.

— Mit csináljak? Muszáj neki megadni, nyöszörögtek a végén.

A gyönyörű gyálai birtokot Szeged akarta megvenni, amikor annak idején, még Lichtenegger előtt, az eladása esedékessé vált. De hát egy város hosszadalmas az ilyesmiben, ott közgyűléseken okoskodnak sokat —, ki tudja azt kívánni? Add uram Isten, de mingyárt —, ez volt a jelszó, habár veszteséggel is.

A szépen, uriasan prédálók és tönkremenők a fejedelmüket vesztették el benne; amikor trónok omolnak a semmiségbe, neki sincs méltó utóda. Micsoda tehetségtelen kezdők azok a mai mágnásifjak, akik botrányokkal hívják fel magukra a figyelmet! De aki ismerte és szerette a szikrázó elméjű Szapáry Pált, az sosem felejtheti el vékony, finom alakját, amely valósággal az igénytelenség volt maga. Egyszer, régen, a szegedi mezőgazdasági kiállítás zsivajában birkóztam a piaristákkal az érettségi körül. Valamelyik napon azt mondja Békefi Antal, a régi Napló ujságírónevelő szerkesztője:

— Nézzen be estére hozzánk, most megsza-porodott a dolgunk, aztán magára is ráfér a tanulás!

Természetes, hogy a világtörténelem helyett az aktuális tetszett jobban, a piaristák ugyan várhattak rám.

Egy este nagy a láz.

— Tele van gróffal a város, lelkendezik Békefi, kutassa ki, mit akarnak itt.

Elindulok. Hová lehet másfelé, mint az akkori új Kassba, ahol a terraszon vacsorázott vagy ötszáz ember. Egy nagy asztal körül élénk pezsgőzés, felfedezem a kis Csekonicsot köztük, — nó, itt vannak a grófok! Vékony fiatalember áll az asztaltól lépésnyire, titkár, vagy ilyesmi, bemutatkozom.

— Kedves jó uram, legyen szives, mondja be az urak nevét a Szegedi Naplónak. Igaz, hogy csupa gróf?

— Van köztük herceg is.

— Mit csinálnak itt?

— Pszt, nagy dolog. Meg akarják buktatni a kormányt. De ülünk félre.

Bediktálta fél Magyarországot, elmondta az egész összeesküvést, csak úgy hizott a lelkem a szenzációtól. Ahogy mondja a neveket, odaér:

— Szapáry Pali gróf...

— Nó ezt mutassa meg, hogy melyik, annyit hallottam már a szeretetreméltó stiklijeiről.

— Szolgálatára, felelte mosolyogva, előtte ül.

S kacagott hozzá, buzgón szíva cigarettáját a garasos faszípkából. Mindig csak abból.

Persze, mentegetőzés, de az ő részéről is.

— Nincs itt összeesküvés, bocsásson meg, csak tréfáltam. Az OMGE jött le testületileg a kiállításra. Az orosz trónörököszt hagyja ki, az nincs itt. Ne haragudjon a tréféért...

Az olvasztott aranytól a csillageső

A gyerekkoromat senki sem keserítette meg annyira, mint a hazudozásaival Novák Pali. Nem volt az kiszámított hazudozás, amit művelt, soha ő ártani nem akart, megérteni is csak most tudom, szinte elképzelhetetlen távolságból, amikor rég rájöttem, hogy mennyi bajt szerez a fantázia. A Novák Palié hamarabb kivirágzott, mi azt mondtuk rá mégis, hogy hazudik.

— Ha még egyszer hazudós leszel, nem jössz velünk játszani.

— Debizonyisten nem hazudtam — mentegődött s ilyenkor lángba borult a szeplős arca, egyformaszínűre válva a rőt hajával.

Vézna kis fiu volt, hozzá bicegett is az egyik lábára. Szerettük a szolgálatkészségét, sokszor szinte meglepő gavallériáját, megbocsátottuk azt is, hogy a métánál rosszul célzott, mert — hogy el ne felejtsem — balkezes is volt, épp csak az elképzeléseihez nem tudtunk fölérni.

A familiája, még pedig a nagyapja, Trencsénből került le hozzánk. Jött, mint egyszerű vándorló drótostót, körülbelül maga is gyerek, aki egyszer árván maradt, aztán a nyakába szedte a világot. Dolgozott garasokért, ételmaradékokért, aztán valamelyik konyhához úgy odaszokott, hogy többé nem ment haza. Mikor elérkezett az ideje, elvette feleségül a kis sváblányt, még hozományt is kapott vele, egy falusi házrészt. Azt eladták és berendezkedtek nagyobb üzemre. Néha még bejárta a vidéket,

de egyre több időt töltött otthon, immár házhoz szállították a munkát.

A fia már iskolákat járt és úgy csatlakozott a mesterséghez. Nagyobb üzem, egy-két inasgyerek, vasárnap sörözés a vendéglőben, szerep az ipartestületben. A bádigos üzemnek nevezetessége azonban a drótos munka, ügyesen font egérfogók, tört konyhaedények megfoltosítása, — akkor már úgy hívták, hogy uri drótos. Az öreg Pável lassanként tekintélyre tett szert s beiratkozott az Olvasókörbe, ahol hozzászólt az aktuális kérdésekhez.

Egész specialitás volt. Drótosnak drótos — hiszen ez megmaradt a vérében —, a környékbeli uradalmak néha napokig foglalkoztatták, megkülönböztetetten bánták vele, urnak hívták. Ezért volt uri drótos.

A fiából azonban már egész urat akart nevelni.

— Ügyvéd lesz a Pali, mert hála Istennek, van annyim, hogy rendesen tudjam nevelni s akkor ő megteheti azt, amihez én nem juthattam hozzá: Ellátogathat haza Trencsénbe, megkeresni a rokonokat. Hadd lássák, mi lett a szegény drótos unokájából.

Egyelőre azonban a mi cimboránk volt a Pali. Mindig lelkenedező, teli tüdőből, teli szájjal beszélő, mintha a szíve ott lüktetett volna a torkában.

— Farkasok vannak az erdőben, ne menjetelek ma oda.

Mi a farkast addig a meséből ismertük s körülbelül kételkedtünk abban is, hogy megvan-e a valóságban?

— Honnan tudod?

Palig égnék emelte a tekintetét, mintha onnan meritene ihletet, úgy folytatta igazi félszszel.

— Mos láttam az utcán egy kocsit, két borjú lógott le róla szétmarcangolva. Így csak a farkas tudja összetépni, hát innen tudom.

Véres borjú? Ez egy darab fogható valóság. Pillanatra meghökkentünk, hogy hátha még-

is... de aztán felülkerekedett bennünk az ellenkezési hajlam és a megszokás.

— Hazudós, hazudós, minálunk az erdőben nincsen is farkas.

— De van! — toppantott.

— Nincs, mert az apám mondta volna. Az apám minden állatot meglő és hazahoz. Rókat már hozott, meg sok nyulat és néha fácánt is, meg fürjet. Akkor ki szoktak menni sokan, százan és meglőnek minden varjút, de farkast soha nem lőnek.

Igy felsorakoztatva az adattáramat, Pali hamarosan nem tudta, hogy mit feleljen, azért mellékvágányra tért.

— Neked csak nem mondja meg az apád, mert neked még nem szabad hozzányulni a puskához. Te nem vagy vadász.

— Azért is volt már a kezemben puska és ha nagy leszek, én is vadászok. De te nem, mert ti drótosok vagytok, a drótot pedig mindig megeszi a farkas, azért hazudsz most te is.

— Nem hazudtam, nem hazudtam! — erősödött Pali. Én láttam a véres borjút.

Szerencsére csak az időnek kisebbik részét töltöttük vitatkozással, a nagyobbik felét a jäték foglalta el, amiből soha sincsen elég. Így napirendre tértünk a farkas felett. A farkas után jött azonban a hal. Akkora, de akkora — ma fogták ki a vízből —, hogy hat halászt leütött a farkával, végül is agyon kellett lőni.

— Csupa ezüst volt a teste s mikor felbontották, mindenfélét találtak a hasában, száz kis halat, meg egy gyereket, meg sok csirkét és gyémántot.

Ahogy ma elgondolkozom Palin, sokkal tisztábban látom a dolgokat. Elég volt neki két borju, ahogy hozták a vágóhidról, hogy kitálja főmotivumnak a farkast és ha apró hárlóban valaki félkilós potykákat vitt haza, azokat nyomban megnövesztette az élénk, libegő fantáziája.

Hogy sok mindent megbocsátottunk neki.

abban része van annak is, hogy esős időben, amikor nem verhettük fel az erdő csendjét, a rét pedig lucskos volt, Pali köré gyülekeztünk, aki mesével táplálta az örökös szomjuságunkat. Sárkányokról, hősökről, soha nem is sejtett világrészekről. Voltak abban törpék, meg ragyogó ruhájú királyok, tündérszép lányok és dédelgetett gyerekek, akik szintén királyok lettek, amikor megnőttek. Mindenki lovagolt a Pali meséiben, aztán versenyeztek, fagyaltot ettek, mindig csak vaniliás fagyaltot, mert a királyok nem szeretik a citromosat, aztán sok buza nőtt a földjükön, a disznójuk akkorrára hizott, hogy kiütötte a fejével az ől tejét; a disznótoron nagyon sokan voltak, a nagytiszteletű ur jött elsőnek, aki minden második vasárnapon tótul prédikál, de most olyan beszédet mondott, hogy csupa arany volt minden szó, igazi arany, az folyt, egyre folyt a szájából, lecsorgott az asztalra, onnan kanalazták föl az emberek, akik egymás hegyin-bátán tülekedtek érte.

— Ne veszekedjete, emberek — mondta akkor a nagytiszteletű ur —, jut mindegyiteknek annyi, hogy a holtotok napjáig boldogok lesztek. Beszélek én reggelig is, csak üljön mindenki a helyére és tartsa készen a zsákot.

Beszélt is, a szájából pedig folyt az arany, még a királynak is jutott belőle, pedig annak annyi van, hogy nem tud vele mit csinálni. De felkanalazta ő is, mert a királynak sose lehet elég aranya és kell is, hogy legyen, mert amikor a szegény emberé elfogy, ő ad neki.

Aztán ettek, ittak, csak a nagytiszteletű urnak nem volt szabad enni, inni, neki beszélni kellett az arany miatt és talán még ma is beszél, ha azóta meg nem halt, vagy legalább is be nem rekedt.

Hallgattuk elbűvölve a Pali cimborát, aki mindent elmondott nekünk, amit az életében — fiatal, kicsiny, betűszomjas életében —

összeolvasott és kiegészített a másokénál színesebb fantáziájával.

A gyereknél kegyetlenebb, háládatlanabb teremtes nincs. Magunkhoz térve a bűvöletből, mi közülünk is megszólalt valaki.

— Pali, te most hazudtál.

A szegény gyerek a szívére szoritotta a két kezét, úgy nézett az égre.

— De hiszen ti ismeritek a nagytiszteletű urat.

Az igaz. Eleven áru a sok elvont anyagban. Volt, aki ismerte és azért alább hagyott a kételekedéssel, de a Weiserschan fia volt az öregtemplom gondnokának, szenvedélyes ministráns, az nem állhatta meg szó nélkül.

— Én katolikus vagyok, ti pedig tótok.

— Az én vallásom evangélikus — javította ki Pali. Mi nem vagyunk tót vallásuak. Te pedig, ha nem hiszed, akkor nem tudsz semmit, mert gyere el egyszer a mi templomunkba, akkor megláthatod a nagytiszteletű urat. Ha nagyon szépen megkérem, megint fog aranyat mesélni, mert akkor csinálja, amikor akarja és úgy hívják, hogy Jeszenszky. Anynyi könyve van neki, amennyit te egész nap nem tudsz összeadni, csupa szép mese és egyik gyönyörűbb a másiknál.

Egész tűzbe jött, lángolt már megint az arca, szinte foszforeszkált a haja.

— Te meg sváb vallásu vagy és nem tudsz annyi zsoltárt, mint mi, mert mi mindig énekelünk, még az igazi urak is.

Azt hiszem, öntudatlanul féltékenyek voltunk a Novák Palira, aki játszva tanulta meg a leckét, de soha nem hivalkodott vele; számtanfeladatainkat sorba elkészítette, meg a rajzot is. Könnyed, szabad lendülettel vetette papírra a vonalakat, amik így egyformák voltak, mikor számonkérték az iskolában.

— Hányat rajzoltál ma megint, Novák, — kérdezte a tanár ur.

Palinak lángolt az arca; de nem felelt.

— Megismerem fiam a vonalaidat, hiába tagadnád.

A fiu most se szólt semmit.

— Hadd látom ki a gavallér? Jelentkezzék, akinek a Novák csinálta meg a rajzát.

Ülve maradt az egész osztály. Arra a mi szelid lelkű tanárunk odament a Palihoz.

— Te haszontalan hazug firma, te gézengúz, te csökönyös, akinek mindig csak jár a szája, te drótos ivadék a sok finom uri gyerek között, te édes jó kis fiam.

Azzal megcirógatta a lángvörös fejét, a zsebéből kivett egy kockacukrot, amit a reggeli kávénál spórolt meg, azt a Pali szájába dugta, de akkor már az arcát is simogatta.

— Ül le és hallgass tovább.

Nekünk az egész jelenetből csak az a pillanat volt a fontos, hogy a Pali cukrot kapott. Mert hízlgő és mindig hencegl!

Pali azért épp úgy megcsinálta továbbra is a rajzunkat, a számtani feladatokat, kikereste a szótárból a szavakat. Nem is kereste, tudta valamennyit fejből.

— De a labdát nem tudod elfogni! — hálál-tuk meg a jóságát.

— Persze, hogy nem tudom, mert mindig olyan messzire ütitek.

— Azért azt el kell fogni! — mondtuk ki az ítéletet.

Nagyobb volt Pali másik fogyatékosága, célba sem tudott találni a labdával. Keszeg módon emelte fel a gyenge balkarját, a métánál valósággal sétáltunk, amikor ő volt a dobó.

En minden lépés után meg is álltam.

— Itt vagvok, nem mozdulok! Találj el!

— Hogyne! El fogsz szaladni.

— Debizonyisten állva maradok. Dobj!

Legalább tíz méternyire tőlem repült el a labda.

— Sose lesz belőle semmi, volt a végső megállapításunk. De legalább mesélni tud.

Mikor eljött a vakáció, még többet voltunk együtt. A forró nap elől a vízbe menekültünk,

de a Pali csak nézni volt kénytelen. Az uri drótos féltette a fiát, akinek az egyik lába rövidebb volt, ő csak alkonyatkor mehetett a vízbe, amikor megjött az apja, meg az anyja, akik vigyáztak rá, hogy a sekély vízben maradjon. Napközben ült a parton és nézett bennünket, azt hiszem, hogy nagy szívbeli fájdalommal. Azért nem tudott otthon maradni, az otthon olyan kellemetlen nyáron, rideg a legnagyobb kényelem is. Nyáron nem kell a gyerekek szigorú szó, korholás, büntetés, mindennél nagyobb büntetés, ha azt hallja:

— Itthon maradsz!

Hát mi benn voltunk a vízben, ő meg a parton.

Szemközt, a tulsó oldalon, valóságos hegy szőlőkkel, gyümölcsőssel, sőt csósszal, akivel a diák örökös hadilábon áll. Mi felmászunk, onnan csuszunk le nagy cuppanással a vízbe, — Pali pedig csak nézi.

— Gyere te is fürödni.

— Nekem még nem szabad.

— Nekem se szabad, kiáltotta vissza a Weiserschan, mégis fürdök.

— Én akkor fogok, ha megérkezik az apám.

Állta a tilalmat sokáig, de mikor alkonyodni kezdett, a nap más vörös korongba olvadt, Pali is megrendült.

— Ugyis itt van nemsokára az apád! — kiáltottuk feléje.

Valaki végignézett a parton.

— Már látom is, hogy jön. Gyere hát.

Az csak a fejét ingatta.

— Persze, hogy nem jössz, mert gyáva vagy. Mindig csak hazudsz, most is azt hazudod, hogy nem szabad.

— Gyáva, gyáva! — hangzott fel kórusban a tutaíróról, amelyen helyet foglaltunk.

Akkor szokatlan dolog történt, Novák Pali lebecgett hozzánk, vetkőzni kezdett, hamar beugrott a vízbe.

— Igazatok van — mondta magyarázatképpen —, mindgyárt itt az apám. Máskor ilyen

időben már megérkezett, de most alighanem külön munkája akadt.

Ezzel, hogy szinte felbiztatta magát, megjött a játékos jókedve. Bujkált a víz alatt, fölvetette magát, mint a pisztráng a hátára feküdt, mozdulatlaná vált s azt mondta, hogy ő most meghalt.

— Hazudsz, hazudsz, mert élsz!

Palinak tetszett a játék, folytatta.

— Én nem élek, mert meghaltam.

— Hazudsz, hiszen itt vagy!

— Én már nem vagyok itt, fölmentem.

— Talán az égbe?

Ez olyan jó vicc volt, hogy majd oda lettünk a derültől.

— Nagyszerű! Éppen az égbe! Talán ott nincs uri drótos. Te leszel az első.

Pali egy pillanatra meghökkent, nem, szerénytelen nem volt.

— Talán egyszer eljutok odáig is, de az nagyon messze van, sok esztendeig kell menni, amig odaérek. Előbb átjutok a sok csillagon, amik úgy fekszenek az égen, mint nálunk a kövek.

— Hazudsz, hazudsz — ordított a csibész-sereg. Holnap majd azt fogod mesélni, hogy fenn voltál és megint nem leszel igaz.

Pali akkor odauszott a tutajokhoz, megint lángolt a megbántástól az arca.

— Én be tudom bizonyítani is, hogy fenn voltam, mert megfogom a csillagokat és rátok dobom. Ami az utamba kerül, azt mind felrugom, hogy tovább tudjak menni.

— Hazudsz, hazudsz! Be fogsz csapni. A tót papról is hazudtál, mert a Weiterschan ott volt egyszer vasárnap és nem látott aranyat. Semmi se jött a szájából.

— Gőzhajó, gőzhajó! — ordítottuk akkor, mert jött az „Ordódy“ és prüsszkölve cipelt maga után két buzával telt sleppet. Vitte Títelbe, hogy onnan fölfelé jusson a Dunába.

Belevetettük magunkat a hullámokba, amelyek magasan átcaptak a tutajok felett, rö-

pültünk, hintáztunk, csak percek múlva figyeltünk fel, mikor az uri drótos egyre réme-
sebb hangon kiáltozta.

— Pali, Pali.

Hová lett, kerestük mi is, sehol semmi. Ki látta utoljára? — mindenki és senki.

Ültünk meggémberedve a rettenetes kiáltozásban, bizonyára tréfálkozik, itt lesz azonnal, felbukkan. Halászok jöttek, csónakosok hasították a vizet, csákányok kutakodtak a titokzatos örvényekben, de csak az öreg Novák szivettépő zokogását lehetett hallani, a Pali el-
tűnt.

A nap már régen elment aludni, hűs szél borzongatta meg a bőrünket, mentünk haza, felhasználva otthon a rémületet, szakadatlan, egyhangu megtárgyalását a katasztrófának, hogy ne vonuljunk aludni. Máskor már rég elkergették, most ott vártuk szorongva, mikor vannak bennünket felelősségre.

Az augusztusi csendes éjszakában akkor nagyon kék volt az ég és nagyon sűrűek a csillagok. A tejút olyan tömött, hogy azon egyáltalában lehetetlen járniok még a lelkeknek is. Aztán megindul egy csillag és nagy kárlikát rajzolva az égen, leszalad valamerre.

— Jaj! — döbrentett meg bennünket valami ismeretlen érzés.

Az első csillag után jött a többi, mintha félnék közelednének. Az előbb még nyugodtan ragyogtak a helyükön, de most megmozdultak, ismeretlen kéz nyult utánuk, elhajította.

— A Pali! — mondta a Weiterschan fogvacogva. Bizonyisten ő van odafönn, hiszen megmondta, hogy felmegy.

Télen nem fáztunk úgy, mint akkor, augusztus melegében.

— A Pali nem hazudott, ő megmondta! — ismételtgettük egymásután.

Megadtuk neki az elégtételt, amikor már nem vehette tudomásul. Pedig, hogy örült volna neki, ha még életében hallja!

Néztük az eget félve, vacogó foggal, hogyan

dobálózik a Pali pajtás. Nem elégszik meg egyetlen csillaggal, hisz esetleg az kikerüli a figyelmünket s hová lesz a renoméja. Ezért dobál olyan sokat, hogy feltűnjön, az is meglássa, észrevegye, aki nem akarja.

Igaz, azt mondta, hogy bennünket fog megdobálni, amiért annyit bántottuk. Igaz, hogy ezért féltünk most különösebben, amikor rehabilitáltuk a szegény fiut és hittünk az igazmondásában. Annyira hittünk, hogy egészen elfelejtettük a legnagyobb kifogást, ami eleget rághatta szegénykénknek a szívét, elfelejtettük, hogy Pali a labdával se talált el bennünket soha.

Pájó és a nemzetiségi kérdés

I.

Pájó valamikor granicsár katona volt, legfeljebb altiszt, de az sem valószínűtlen, hogy csak csillagtalan közlegény. Azért ez nem akadályozta meg abban, hogy ne emlegesse szakadatlanul a tiszti kardbojtot, amit viselnie egyszer szerencséje volt s amit fölényes könyedséggel eldobott magától, mikor bizonyos, — nem részletezhető — lelki konfliktusa támadt.

A kardbojt emlegetése a szerb tájakon történt, már alkonyatkor kezdődött és hajnal felé ért véget. Ebben a fertályban kitűnően megszervezett kocsmák támogatták a liter-aturát, tambura-banda játszott pajzán dalokat bizonyos Sáriról, aki szívósabb fizikumu volt az anyjánál s a férfiak, miközben félkönyökre támaszkodva merengtek különféle ábrándokon, igen sok borral locsolták a hagymás ételeket, még inkább a száraz kolbászt.

— A mi intelligenciánk! — mutattak el széles ivben az együtt ülőkre, a felhuzott inyú tanítóra, a mindig borzas rendőrségi őrökra, a bizonytalan többiekre.

Pájó, aki egészen szerény hivatalt töltött be, (azonban páratlan grandezzaival), voltaképpen leereszkedett hozzájuk. Mert, hogy szavamat ne feledjem, némely kiskereskedők is ide jártak politizálni és mit szólhat az ember, ha odalendül az asztal mellé a harangozó? Az ember vagy demokrata, vagy nem az, éppen azért vigyáz a szavaira, mert reprodu-

kálásukban jelentőséget kapnak a kifejezések. Mivel pedig szólni okvetlenül illik valamit, poharat helyez a harangozó elé, abba bort tölt és barátságos az ő felhívása.

— Igyál barátom, mert csak az a miénk, amit megiszunk.

Éjfél felé kevert volt már a társadalom a helyiségben, mert akkorára döntött K. tanár ur is, hosszan latolgatva önkeblében a problémát, ha vajjon egy diplomás férfit, apostola és őre a gyermeknevelésnek, részt vehet-e kispolgári társaságban? Nem vetődik reá árnyék ezért?

K. tanár ur minden este felvetette ezt a kérdést, kilenc órakor még az önguny számos formája között el is vetette magától, de amint közeledett az éjfél, úgy kerekedtek benne felül a distinkciósabb érvek.

— Csak tanulhatnak abból, amit tőlem hallanak, már pedig én fogadalmat tettem, hogy a tudás ápolója és terjesztője leszek. Muszáj ennek éppen az iskolában történnie, gonosz indulatu pajkosok közt, akik egyszer ugyis az akasztófán végzik, mert órám alatt az ablak tövébe rendelik a Mijó verklit? Nem muszáj! Én mondom, doktor K. filológus, hogy a tudomány szent és általános.

Igy történt, hogy a harangozó egyszerre csak meghatottan kezdett csuklani.

— Ohó, milyen megtiszteltetés éri szerény körünket! Itt van a nagyságos professzor ur is.

Ezt elmondta minden este és azért bámulatra méltóak a harangozók, mert ők hasonló esetben napról-napra előlről tudják kezdeni a meglepetést. Pájó is kivétel nélkül felállt ilyenkor, magát kihuzta és szalutált, fejét többszörösen lökdösve hol jobbra, hol balra, mint valamely szerényebb fokban gutaütött.

Katonai jellegét így kidomborítván, ruganyosan helyet foglalt és poharat tölt doktor K. az idült filológus elé.

II.

Pájó (hiába szépiténém a dolgot, úgy is rájönnek s akkor én maradok szégyenben, amiért elhallgattam) — már korán este benne volt abban az állapotban, amelynek eszményi magaslatára a társaság többi tagja csak jóval később érkezett el. Azonban a könnyedén mellőzött kardbojtot soha ki nem hagyta eszmemenetéből, aminthogy a vármegye szó is helyet foglalt abban, a betöltött szerény állással kapcsolatban.

A vármegyét mindenkor tapintattal kormányozták. Ez abból állt, hogy a nemzetiiségi békét nem szabad megzavarni. Már pedig Pájó, az egykori granicsár, állandó ütköző pont volt ebben a tapintat-világban. Ha a füzértáncok, a beszédák, a szépségversennyel karöltve rendezett tombolák tulságosan belenyultak a következő napba, a hivaial sajnálatosan nélkülözötte a kiváló férfiut. A hófehér árkuspapírok, élükön a vármegye sasával, ilyenkor mintha azt kiabálták volna:

— Hol van Pájó? Mint állja meg a helyét nélküle a vármegye, úgy is mint erkölcsi testület?

Egy öreg aktaköteg, (vizhasználati jogkérés), feketebetűs fejét tapintatlanul megrázta, úgy dohogta:

— Bizonyára már megint részeg és megverte hú nejét, aki szövőműhelyt tart fenn és tyilimeket gyárt, hogy meg tudjanak élni.

Pájó azonban nem hallotta ezeket a profán-ságokat, továbbra is a folyékony anyagokkal foglalkozott, sőt akkor kapott lendületet, amikor a társaság új taggal bővült egy eltanácsolt kalugyer személyében.

Nekem régi ismerősöm volt egy nőrokona révén. Azzal szerető pajtáságban éltem, mert Szavéta — mit tagadjam, ha ilyen az ízlésem? — jobban tetszett, mint a bibircsokos orru Pájó. A nevezetes Pájó, akinek a felesége

gyakran járt fel a vármegyére, jelentéstétellel az uráról.

— Nagyon beteg szegény, kiujultak a láb-sebei.

Barátunk azalatt valamelyik kiskocsmában az asztalt verte és kijelentette, hogy az alispán birságolási mániájának egyszer radikális uton vet véget.

— Nem tűröm! Értitek? Épp elég volt! Egyébként megírtam az esetet a Zasztavának.

A Zasztava sohasem közölte a panaszos leveleket, amiből nyilvánvaló volt Pájó körében, hogy itt ellene piszkos aknamunka folyik.

— Konspirálnak a gyalázatosok! De majd megismernek!

A vármegye tudott mindenről, de szivesebben hitt a hitvesi szónak, mert így nyugodtabban alhatott, valahányszor a fájós láb került az események serpenyőjébe, megakasztva a kiváló férfiú tevékenységét.

— Üldöznek, mert nemzetiségi vagyok, sugta baráti fülekbe a késő éjszakai órákban, de határozottan az asztal alatt. (Ott ugyanis csak válogatottak hallhatták, viszont nem olyan gyerekjáték az egyensúly, — mit akartok?)

III.

Kettőnk között állandóan titkos háboruskodás folyt, jelesül Szavéta miatt. A lány egyszer nagy izgalmában megsugta, hogy az öregnek nem tetszik a velem való barátkozása s ezért gyakoriak otthon a jelenetek.

Hát szó ami szó, Isten ellen való véték lett volna bennünket rosszindulatuan megháborgatni, mikor olyan gyönyörű összhangban ültünk egész délutánokon át a nívós szobában. Aránylag keveset beszéltünk, inkább néztük egymást, amiből megint csak az ifjuság oktalanságára lehet következtetni. Hogy a többrendbeli rokonok, akik agyonzsufolták a családot, azalatt merre jártak és mit csináltak?

— aztalig tudtam gyanítani is. Engem azonban kielégített a helyzet és tapintatianságnak tartottam, hogy érdeklődjem utánuk.

Este hazamenet a kapuban találkoztam Pájóval.

— Holla, hó, ifjur egy szóra.

— Legyen szerencsém.

— Összevesztem a nejemmel és sértené az önérzetemet, ha anyagi kérdések szempontjából vele vitába szállanék. Adjon kölcsön egy forintot.

— Kérem alásan.

Egyszer három kellett neki, állítólag birságdíj fizetésére. Tudtam, hogy a dalárda aznap beszédát rendez s így a birságpénz leendője — enyhén szólva — ellenkezik a való tényállással, mégis könnyedén váltam meg az összegtől, mert Szavéta azon a délutánon jelentette ki (különösebb unszolás nélkül), hogy elutasított egy belgrádi ügyvédet, aki öngyilkossággal fenyegetődzik, ha nem lesz a felesége.

Ellenben Pájó különös melegséggel szorongatta a kezemet.

— Ifiur, adok egy jótanácsot, fogadja el az öregebbtől. Vigyázzon, meg ne csókolja Szavétát, mert magát meg akarják fogni.

— A fenét!

— Meg, ha mondom. Mihelyt elcsattan az első csók, berontanak az összes rokonok és elkezdenek zokogni.

Főlényesen mosolyogtam, helyettem Pájó érzékenyedett el.

— Vigyázzon, megfogják! Én is így jártam, következőleg biztos tapasztalatom van a formáságaikról. Mit csinál, ha elkezdenek zokogni?

— Hagyom, hogy zokogják ki magukat.

— Nono, csak mondom. Jó mulatást kívánok.

A dolog vége az lett, hogy Szavéta nem elégedett meg az én passzív szerelmemmel s szeptember derekán megszökött a dalárda

karmesterével. Erre előkerültek a mamák, meg a tantik, sokáig rajtam keresték a lányt, végül kijelentették, hogy az egészet nekem köszönhetik, mert ha én nem ébresztem fel Szavéta szívében a szerelmet, fontos vallomástételek aktualitása idején nem hallgatok galádul, — ma minden másképp történik.

Előkerült Pájó is, meglehetősen összelőrve.

— Holla hó, ifiur, volna egy bizalmas szavam. Beszélhetek?

— Csak tessék!

— Azt hiszem, szegény Szavéta (oh, a boldog, ő már megmenekült ebből a környezetből) — nyomorban él. Titokban küldenék neki valamit, ha... hiszen ön ért engem...

Megértettem.

IV.

...Istenem, hogy elszaladtak az évek! Mi lett a kis topánkák nyomából, a sok nyárcíji álomból?

Mikor néhány év előtt legutoljára láttam, Pájó kopottabb volt a rendesnél is.

— Oldalba rugtam a vármegyét, engem nem kerget halálba.

— Mi történt goszpodine?

— Üldöztek szakadatlanul. A Zasztavának is hiába írom meg panaszomat, nem közli. Nyilván benne van a posta is a matfiában.

Hirtelen másra tereltem a szót.

— Mi hír Szavétáról?

— Köszönöm, egészséges. Annakidején, ha még emlékszik az esetre, hamar visszatért, mert félreértés volt a helyzet szignaturája. Asszonyi láрма és butaság. Hogy úgy mondjam, dalárdai kirándulás. Most férjnél van egy kocsmárosnál, ő maga szoptatta mind a négy gyermekét. Csak náluk érzem jól magam békés családi körben. Nem szerette látni? Mert nagyon elfoglalt, előkészíteném az ügyet.

— Nem hiszem, hogy futja az időmből
— Pedig hogy örült volna! Ejnye, igaz, adjon kölcsön husz dinárt, a legkisebb fiának vennék valamit. Nagy, egészséges kölyök, Glicsónak hívják.

— Tudja mit? Vegyen helyettem valamit, a többinek is, itt a pénz.

Azzal ötven dinárt nyomtam a markába.

Pájó szeme megtelt könnyel.

— Istenem, hiszen hajszál híjja, hogy az ifiuré az a négy szép gyerek!

Nem akartam találkozni Szavétával, (oh, Jókai-regényt se merek már olvasni, hogy ugy égen bennem a tündöklő emléke, ahogy annakidején fészket rakott), — a véletlen azt akarta, hogy ne kerülhessem el. Alkonyatkor ugyanis lementem a fűzesbe s ott ült az ócska padon, amely elmállott szivekkel van televésvé.

— Hallottam, mondta, hogy itt jársz és biztosan tudtam, hogy eljössz ide.

Soha ilyen szép nem volt. Annakidején karcsu, nyulánk gyerek, most asszonyosan megérett és érdekes. Csak az arca maradt hosszukás, csak a szeme lett sötétebb.

Éreztem, hogy butává tesz a váratlan találkozás, valósággal hebegtem.

— Hogy vagy?

Vont egyet a vállán.

— Ahogy látsz.

— Szóval ragyogóan. Mit csinálnak az aprószenetek?

Az a két nagy karika még tágabbra nyílt.

— Kicsodák?

— Az a gyönyörű négy fiad.

Erre elmosolyodott.

— Eredj már te bolondos, miket beszélsz!

— Hát nem vagy férjnél?

Igen keményen, szinte szótagolva felelt.

— Semmi kedvem hozzá. Az apai nagybátyámtól örököltem annyit, hogy a kedvem szerint élhessek.

Valami az eszébe juthatott, mert élénkebben folytatta.

— Bizonyára találkoztál Pájóval. Szegény, nyakig van már a deliriumban. Te, aki ismered a viszonyainkat s akit idehuz most is a lelked a gyerekkor vidékeire, nyilván azt hiszed, hogy Pájó csak élő személy. Nem, fiam, ő a legnagyobb fokban szimbolum is. Annak idején azzal mentegette a mulasztásait, hogy üldözik, mert szerb. Ti féltetek a nemzetiségi béke megbolygatásától, hagyjátok szórakozni. Az új impériumban aztán kinevezték jegyzőnek, megnőtt az önérzete, de összezavarta a fogalmakat s nem csak bélyegek tüntek el a kezén, hanem egész aktacsomók is. Minden szál hozzávezetett, jobban mondva az íróasztalához, mivel pedig nálunk nem türik a panamát, hamar elcsapták. Mert képzeljük el, hogy azzal védekezik a német, az oláh, meg a tót, hogy ő is nemzetiség, — ugyan mennyi bélyeg marad az iratokon?

— Most szidja a saját nemzetét, türelmetlennek nevezi s kiadja magát magyar mártírnak. A szerémi hegyekből egyre több kalugyert tanácsolnak el, azok errefelé veszik az utjukat, mert hire ment, hogy Pájó a legjobb idegenvezető. Ti állandóan kiméltétek — tapintatból. Nálunk már háromszor ült vizsgálati fogságban.

...Untam Pájót, hamar szakítottam is a témával, másra tértünk át. Ez azonban nem tartozik ide.

Régi iskolamesterek

A lutheránus iskolában reggelenként megjelent egy kövér, elhanyagolt külsejű férfiú, megragadta a nádpalcát és végigverte a gyerekeket. A nagyon kövér embert Sz. M. urnak hívták, ő volt a tanító, habár a kvalifikációját inkább gyakorlati uton és szokásjog alapján szerezte, mert megelőzőleg más polgári foglalkozást üzött. Az volt mégis a róla való hit, hogy nagyon jól tanít. Így tartották a fellebbvalói, még inkább a nebulók, akiket jó időben kiengedett a templomkertbe hancurozni, míg ő átnézett Somlyai urhoz, a sarki fűszereshez, akinek engedélye volt kismértékben való, azaz „korlátolt,” szeszarusításra. (Ez a hivatalos kifejezés egyébként hosszú idők óta izgat, mert boltot még sose láttam korlátolt-nak, sokkal többet a pálinka élvezői között.)

A homályos, hideg boltot nevezték általában tót kaszinónak. Ma is végigborzong a hátam, ha az üzletre gondolok, olyan barátság-talan és misztikus volt. Rideg a helyiség és ridegek a benne levő népek. Somlyai ur mogorván bámult maga elé, a szót harapófogóval kellett kihuzni belőle. Somogyi ecetgyáros az Amerika fertályban már csak eléggé savanyu ember volt, de Somlyai ur azt is verte. A bolt előtt megsziporítottam a lépéseimet, hogy minél előbb tul legyek rajta, a veszély izgalma azért odavetítette a tekintetemet. A boltosné még nyáron is nyakában hordta berliner kendőjét és sárga arcával úgy nézett az egészséges járókelőkre, mintha meg akarna

valakit harapni. Tréfákon ezek soha nem nevettek, este sietve bezárták a boltot, mert hát-ha átküld Várady néni egy skatulya gyufáért! Aztán visszavonultak a hálószobájukba, amely épp olyan kedélytelen volt, mint az üzleti helyiségük, lefeküdtek, talán még álmodtak is színesebb világról, hogy reggel megint kezd-jék előlről a szürke napot.

Itt szeretett időzni Sz. M., a lutheránus iskola mestere, minekután szárnyukra eresztette a gyerekeket, akik majd leverték hancurozás közben a lábáról a megfontolt és tudós Jesszenszky Nándor tiszteletes urat.

De a mestert nem zavarta Somlyaiék fanyarsága, amely valóban a somhoz hasonlított. Nem zavarta a Marczi szamarast sem, annak az idegei kötélből voltak megszervezve és hőcsen osztotta be a napját, a várost egyaránt, hogy merre hordja a vizet, lévén ő a becskerekí vízvezeték. A haját hátul fésű szálvoztta, a füle cimpájába kis sárgarézlapot fűzött, mert az megóvta a szemfájástól, állandóan papucsban járt és meztelenek valának dússzörű lábai, amelyek fogvicsorgatásra ingerelték az én Treff vizslámat. Nem bántott az a jámbor állat a világon senkit, csak valami érthetetlen ingertől haitva a Marczi bokáját kapta a szájába anélkül, hogy megharapta volna.

— Ággvik á rosztopcsint a rummall! — szólt be arramenet a boltba Marczi, minekután türelmes állatait, nevükön szólítva őket, megállította.

A néhány percnvi pihenőre szüksége volt, de meg vallotta is, hogy a tót kaszinóban történő látogatással a felekezethez való tartozandóságát igazolja.

Marczi, ha szigoruan veszem a dolgot és ezen az alapon akarom karakterét megrajzolni, világpolgár volt, mert amikor az Amerikanegyedben igyekezett kielégíteni a szomszédokat, épp úgy betért a Budzsák sarkán Schlesingerhez is, már pedig azt aligha lehetett a

lutheránus hivek közé sorolni. Tótok — ahogy Becskereken az evangélikusokat nevezték — egyébként is csak a templomuk körül laktak.

Azonfelül eltagadhatatlan vonzalmat érzett Marczi egyaránt a göröggel egyesült, vagy nem egyesült vegyeskereskedések iránt is, valahányszor eszébe jutott az a lángelme, aki a rosztopcsinnak a rummal való összeházasítását kitalálta. Lelkiekben mégis Somlyai ur vezettet, mert ott ült Sz. M. iskolamester ur, akit meg lehetett interpellálni.

— Mit csinálják a gyerekek, tekintetes ur!

— Megvannak.

— Derék, nagyon derék, csak szigoruan a kis bitangokkal!

Mindig az volt az elképzelésem, hogy Sz. ur a Marczi biztatásából merit erőt, valahányszor megforgatja a nádpálcát. Marczi ugyanis tagja volt az egyházközségnek s mint ilyen tudott módot találni, hogy beleszóljon az ügyekbe, sőt fizetésemelés idején az ő szavazata is döntő lehetett.

A lutheránus fiukat mindig irigveltük a sok szabadságért. A megveretés mellékes volt, szóba se jöhetett, hiszen végeredményben egyre ment, hogy hol kap ki az ember. Engem ugyanis R. F. tanító ur szokott megverni a belvárosi községi elemiben.

Az az idő járta, amikor a pedagógia többnyire bottal dolgozott és az elmékből senki se tudta kiradirozni az elképzelést, hogy lehet a gyerekekkel másképpen is bánni. Lám, igazi vadászok a fajbeli vizslát se dresszirozzák korbacsal, a jó szó, a szoktatás, az étellel való kedveskedés valóságos tudósokat teremt soraikban. De a tanító urak hősök voltak, gyerekekkel és feleséggel rendelkeztek odahaza s ami ingerültség felhalmozódott bennük, azt az iskolában adták ki. Aki szereti a gyereket, megtisztelti azzal, hogy embernek nézi s ha csak nem olyan megátalkodott gonosz, akin már semmi se fog, nem becsteleníti meg benne az emberi önérzetet pofonnal, hanem elvi-

teti az apjával elmeorvoshoz. Amivel még korántsem mondom, hogy egy-egy ritkán, de kellő időben alkalmazott nádpálcának nincs meg a hatása. Azonban rendszeresen verekedni... Nem gondolják meg a tulheves urak, hogy azt a nyaklevest valamiképpen vissza is lehet kapni?

Engem végtelen hosszú idő óta foglalkoztat ez a téma, amit R. F. tanító urnak köszönhetek, aki rajtunk adta ki minden dühét. Csak bejött az iskolába vérbeborult szemmel — mert az éjszakai barátkozások sosem engedték, hogy kialudja magát — s akit kéznél talált, azt cipelte ki. Hat nádpálcaütés volt a porció.

A vérem ma is hevesebben lobog, az arcom belepirul a megszégyenítésbe, amikor leirom ezeket a sorokat. Nem mulhat el az érzése soha, itt nincs lelki megbékélés. — habár bosszu sincs és nem volt addig sem, amíg élt. Azonban estek vitáink később, amikor már a magam szárnyára eresztődve, az előrehaladott órákban, mielőtt hazatárogattam volna a kamerális kocsmából, egy-asztal mellé jutottam hajdani pedagógusommal.

— Szerbusz, verte poharát a poharamhoz, most már felnőtt vagy, visszategezhetsz.

— Szerbusz, válaszoltam új palackot hozatva a megtiszteltetésre s immár baráti alapon folyt a diskurzus.

— Emlékszel? — kezdte.

— Emlékszem, sokkal többre, mint amennyit elképzelsz. Az ártatlanul kapott pálcaveréscímet nem szedi le rólam már senki, de szeretném megmenteni az utódaimat a brutalitástól. Nézd, édes öregem, szeretlek és ahogy mondják, hálás is vagyok, de komoly lélekkel ajánlom, ne verekedj az iskolában, mert úgy kihuzlak a placcra, hogy sose tanítasz többet az életben.

— Megtennéd?

— A magam szenvedéseire gondolok és megteszem. Minden egyes ütésért kapsz a lapban egy külön hasábot. A minap a Korona-kávé-

házban hosszasan csevegtem a kaszirnővel, aki a likőrös üvegek mögül szokott mosolyogni a buzás Don Juanokra. Megcsipkedtek érte, hogy egyszerre bele akarok cseppenni az életbe, — pedig ártatlan voltam. A kaszirnő iskolatársam volt az akkor még osztatlan elemiben, Storch Olgának hívják, emlékezhetsz rá. Én ma sem felejttem el, mennyire megverted egyszer — amugy, férj módra, mert valami naturális kérelme volt. Amit pedig teljesíteni kell, kedves bátyám, mert különben megbetegíted a gyereket. Ha tizen gazember-ségből kéreznék ki, el kell nézni a komiszkodásukat a tizenegyedik kedvéért, aki ártatlan lehet. De te megverted Olgát s ott fetrengett szegény a szennyben. Hát erről beszéltünk, ő sem felejtette el. Azért ajánlom jó lélekkel, hogy ne verekedj.

Pedig micsoda más emberek voltak a többiek! Baaden Károly igazgató, az öreg Fröhlich, Brájjer Gyula, — megjelenésre, modorra is előkelő urak. Szabó Sándor a legtökéletesebb pedagógus, (habár a nektárt ő sem vetette meg), a zsidóiskolában pedig Bányai Jakab, az országos hírű minta-pedagógus, meg Fischer Mór, hogy csak néhányat említsek a hosszú sorból.

Egyszer kiöntötte előttem szive bánatát R.

— Én vagyok a világ legszerencsétlenebb teremtese. Még nem volt olyan tanulóm, aki elvitte volna az érettségig. Szerezd meg legalább te.

Késtem ugyan vele, de megszereztem. Aztán elszakadtunk egymástól, az államosítással idegenbe helyezték, régen meghalt, — de csodálatosképpen nem akadt párom az ambíciója kielégítésében. A Lászlóffy Feri lett volna az egyetlen, de ő az ötödik gimnáziumból elkerült a Ludovikába.

A s z o l g a b i r ó

Gyakran emlegetik a szolgabíró, de igen csak gyanus apotheoizissal és főleg olyanok, akik a járásukbelijének esetleges kellemetlen tulajdonságát, vagy nekik nem tetsző eljárását tapasztalva, szeretnék kompromittálni az egész kart. Valami emberevő szörnyetegnek képzeleli ezek szerint a nagyvárosok külső része, no de talán itt-ott a belseje is, amelynek fantáziájához nehez alkalmazkodni. Talán nem is érdemes.

Ennek a közönségnek a hangja zudul fel, szörnyülködve valamely kihágási ügy tárgyalásánál (mert hogy ezt csinálja a szolgabíró):

— Kihallgatta a feleket, a tanukat, ítéletet hirdetett, aztán iktattatta az ügyet.

— Szörnyűség! Iktattatta! Mit nem ér meg az ember!

Régóta figyelem, milyen misztikus ez a fogalom. Hogy véget vessek a további kételyeknek, elárulom, hogy közhivatalokban számot kap minden beérkezett akta. Aztán beírják egy nagy könyvbe. Iktatják! A kereskedőnek is van valami rendszere, hogy megtalálja azt a levelét, amit keres. Hogy mikor intézik el, az más kérdés, de kell, hogy minden aktának száma legyen, különben micsoda rend volna az olyan hivatalban, ahol százezres számokkal dolgoznak.

Mikor annakidején Bródy Sándor Tanítónő-jét próbálták a Vigszinházban (van benne egy szolgabírószerep is) — Hegedüs Gyula, a nagy művész, nem állhatta meg szó nélkül, megál-

litja a próbát s azt mondja a szerzőnek:

— Szörnyű dolgokat mondatsz te ezzel a szolgabíróval, aki úgy beszél, mintha szimpla kiscgazda volna. Tudod egyáltalában, hogy miféle ember a szolgabíró? Hiszen az először is urfiu, aki egyetemet végzett, államvizsgát tett s még ha a Centrálban billiárdozta is át a négy évet, kulturéletet élt, jó házakhoz járt, tehát a darabban nem mondhat ilyen tudatlanságokat!

Bródy Sándor ránézett Hegedűsre s annyit felelt:

— Hát akkor mondja a zsidó azt, amit eddig a szolgabíró mondott.

Igy is javította ki a darabot.

Pedig Bródy sok időt töltött a vidéken, de nyilván más érdekelte már akkor is. Mit bánta ő az ilyen „ostobaságot“, mint ahogy mit bánja a ma riportere, hogy Czepléd város tanácsa nem intézhet „átíratot“ a belügyminiszterhez, sőt Dorozsma sem „keresheti meg“ a miniszterelnököt, mert esetleg megtalálja, de nem lesz benne köszönet.

De nem kell ezen a végletekig csodálatba esni, találunk hasonlót másfelé is. Lipcsey Adám idejében a régi „Borsszem Jankó“ megrajzolt egy „viccet“, ami megtörtént. Azt mondja benne valamelyik akkori előkelő miniszteri ur a referensének:

— Kérem, teremtsünk végre egységet a vármegyék stílusában. Jönnek ide különféle fölterjesztések, de egyszer törvényhatósági bizottságot, máskor pedig közigazgatási bizottságot írnak alá.

Ennyi volt az egész. Mikor pedig a kezébe került az ujság az előkelő urnak, hosszasan elámult rajta:

— Mi ebben a vicc?

— Én se értem, — fojtotta el derültségét komoly arccal a referens.

Hát így van. Ne bántsuk azért a szolgabíró, aki távolról sem olyan hatalmas ur, amilyennek képzelik, hanem szegény hivatalnok,

aki a kilencedik fizetési osztályban kezd, mire pedig eléri a hetediket, vagy a hatodikat, kihullott a haja a sok családi gondban.

A javarésze mindig szegény volt. Napidíjakkal, elkerülhetetlen kiküldetésekkel, uriasan izléses takarékossgal kellett pótolnia a fizetését. Ne tévesszen meg senkit, hogy kerül köztük vagyonos is, aki fogatot tart. Csak a magáét költi a reprezentálásra. A nagy többség előbb-utóbb kénytelen a megyeközpontba keredzkedni, pályázik árvaszéki ülnöki, esetleg aljegyzői állásra —, mert főjegyző, vagy több, nem lehet mindenki. A gyerekek ugyanis megnőnek, középiskolába kerülnek s a vagyontalan szolgabírónak nem telik arra is, hogy kosztba adja őket. A szolgabíró mindig készen állt mindenre, valamennyi a tarsolyában hordta a marsall-botot s épp olyan kitűnő képviselő lett belőle, mint amilyen főispán. Mert egyidőben a kormány szívesen válogatta a torontáli tisztikarból idegen törvényhatóságok élére a megfelelő alkalmasakat, egész sereg jutott be a parlamentbe s valamennyi megállta a helyét, karriert csinált. Aki nem kapott a megtiszteltetésen, csak azért tette, mert hiányzott a reprezentáláshoz szükséges magánvagyon. Ehhez pedig a régi időben még Deák Ferenc is ragaszkodott, mondván Mikszáth szerint, hogy nem szereti, ha a főispánjai a nadrágjuk térdén üzik a fényt. Hát ez a szolgabíró.

Hogy aztán az államhatalom a főispánon, alispánon át olykor a maga érdekében mire használja fel őket, az megint más kérdés. Miért nem bélyegezik meg azt a katonát is, aki parancsszóra a fegyverét használja?

Máshol is mesésik, hogy a fiatalja el van telve önmagával és esetleg nyegléskedik, aztán akad stréber, feltűnésre törekvő, tulzó, azt azonban legkevésbé az a közpolgári elem veheti a szemére, amelyiknek a csemetéje szenvedélyesen utánozza a gentry rossz tulajdonságait, mert csak ezekre terjedt ki a megfi-

gyelőképessége, no, meg talán a hajlama. Mindenesetre a gyereket irtóki állásokba beszorító s ezzel magasabb rendbe törő városi csizmadia ne beszéljen vármegyei nepotizmusról. Torontál sok esetben bebizonyította, hogy nagyrabecsüli és értékeli a polgári elem tehetségét és munkásságát. Urak voltak a régi vármegyebeliek, nagyrészükből minden esetre azok. Láttak egy kis világot is, jórészüik nyelveket beszélt, jó társaságban csiszolódtak s ha másfelül nem, egymásról ragadt rájuk a kifogástalan modor.

A Keresztes Gyurin például sosem látszott meg kellemetlen formában, hogy szolgabíró. Rendkívül jóízű fiú volt, kedves magyar típus, mulató cimborá, jeles hivatalnok, az akkori divatos szót használva „gemütlich“ a végtelenségig. Kecskeméti jogász korában csárdást táncolt egy szép asszonnyal. Említettem már, hogy a kor divatja a moletteknek kedvezett, gömbölyű volt az asszony is, méder-páncélba szorítva, ám mélyen dekoltálva. Ellenben a csárdás olyan robajosán tüzes volt, hogy be-lerengett a terem, a fűző nem tanusított tökéletes ellentállást s ...hogyan is mondjam?... egész terjedelmében kiugrott belőle az, amit az etikett csak felső konturvonaláival bocsát közszemlére.

Szegény asszony szörnyű zavarba jött, de a Gyuri nem vesztette el a lélekjelenlétét. Hirtelen mozdulattal sajátkezűleg visszahelyezett mindent a kellő helyére s folytatta a csárdást azzal az azóta divatjamult kijelentéssel, hogy:

— Sose halunk meg!

Nagyszentmiklósi szolgabíró volt, mikor gróf Nákó Sándort kinevezték fiumei kormányzónak. Nákó nagyon megszerette s elvitte magával próbaidőre titkárnak. Ha beválik, fut előre a karrierje is. Ebben az időben történt az angol hadiflotta látogatása az Adrián, Nákó estélyt adott a tisztikar tiszteletére s mint a parádé mániákusa valósággal megegzaminálta Keresztest, hogy stilszerű-e a megjelenése?

— Ez a frakk-ing nem finom, mondta végül.

— Csodálom, felelte Gyuri, pedig külön erre az alkalomra hozattam Szentmiklósról Fischhof Leótól...

Találtak más inget s mivel akkor meg a gombokkal volt baj, a maga briliánsait adta neki kölcsön. Ez aztán szinte félszeggé tette a tiltkárt. Azon aggódott egész éjjel, hogy elveszíti s végül nem hiszik el neki.

A vacsorán angol dáma mellé került, aki csevegni szeretett volna vele. Kezdte az angol nyelven, de Gyuri csak mosolygott, bólogatott, ám nem felelt. A dáma most franciára fordítja a konverzálást, de így sem boldogul. Megpróbálkozik hát a tört némettel s íme megértik egymást. Aszongya akkor a szép asszony.

— Csodálom, hogy maga nem beszéli a diplomáciai nyelvet.

— Beszélem én nagyon is.

— Miért nem felelt akkor az elébb?

— Mert fogalomzavar van kettőnk közt. Nálunk Torontálban ugyanis a diplomáciai nyelv az oláh. Azt kitűnően tudom.

Valóban, Szentmiklóson ezzel lehetett boldogulni, nem a franciával.

Nálunk történt az is, hogy a joggyakornok, aki valósággal szerelmes volt a szolgabírójába, így lelkendezett.

— Öregem, ha téged megválasztanak főbírónak, örömben valami nagy bolondságot követek el.

Meg is választották s erre a gyakornok, vagyis most már ő is szolgabíró, háromnapos muri után nemcsak a kurjongatásával, de a pisztolylövéseivel is rémületbe ejtette a falu népét. Mivel pedig a törvény törvény, kihágás címén a főbíró elé került. Az szabályszerűen letárgyalta az ügyet, citált egy csomó paragrafust s azzal végezte:

— Mindezeknél fogva husz forint pénzbüntetésre ítéltetik.

A hivatalos aktus után hozzátette:

— Enyhitő körülménynek vettem, hogy a birságot a magaméból fizetem meg, mivel a kihágás is az én tiszteletemre történt.

A fiatalság nem volt akadály a észszerű intézkedésnek, a jó munkának. Egészen fiatal volt az a főbíró, aki ragyogóan indult meg a pályáján, aztán idő előtt letört s akinek tavaszi vízáradáskor gyűlt meg a baja. Arról volt a szó, hogy a Tisza előnti a legértékesebb földeket, a kertésztelepeket, a gyümölcsöst, nagy-nagy vagyonokat, jövedelmét száz és száz embernek. Már most választani kell a két rossz között. Vagy elpusztul itt minden, vagy átvágják a gátakat s akkor a víz szimplább területre tódul, ahonnan könnyebben is húzódik le.

Azt mondta azonban az érdekeltség, hogy ezt nem engedi meg. Egyéni szempontból meg lehet érteni ezt. Ki lesz olyan bolond, hogy erőszakkal szalassza a vizet a földjére?

— Elrendelem a gátak átvágását! — felelte a főszolgabíró s kiparancsolta a közerőt.

Fenyegetően komoly volt rá a válasz. Összeverődött néhány száz ember s felvonult a főszolgabírói hivatal elé. Üres kézzel se jöttek, elhozták az ásóikat, a kapáikat, akinek nem jutott más, az kaszát ragadott.

A finom, kislaku, főbíró udvariasan elébük ment.

— Atyámfia! legyen eszetek és lássátok be, hogy jót akarok. Akármelyik ujjamat vágom meg, egyformán fáj, de akkor követem el a legnagyobb bolondot, ha minden ok nélkül lenyisszantom a fejemet.

Lehetett is azokkal beszélni!

— Nézzétek, ne okoskodjatok. Az én nelyzetem is nehéz, legyen épp azért a lelkes ember segítségére a lelkes embernek. Egy-kettő, siessünk, nincs vesztegetni való időnk.

Akkor előlépett egy öles paraszt, megigazitotta vállán az ásóját, rántott ferdét a nad-

rágján s a bütykös ujjával hadonászni kezdett a főszolgabíró orra előtt.

— Nem úgy lesz az, hé! Majd megmutatjuk, hogy a mi akartunk a gílt.

A főbirót elfutotta a vér.

— Hé volt az öregapád. Ha pedig velem akarsz beszélni, előbb szedd le a kalapodat s dugd hátra a bütyködöt.

Azzal szinte a levegőbe lendítve az alacsony természetét, úgy verte képen a „hé“-t, hogy az nekidőlt a szomszédjának, a kalapja pedig messzire gurult.

— Nem diskurálok többet, előre a töltéshez. Lélekzetet elszorító pillanat következett, most dől el minden. Rend lesz, vagy vérontás?

A pofonvert paraszt erre lassan fölszedte a földről a kalapját, minden figyelmét annak a megtisztítására fordította, kefélt, simogatta, a világért föl nem nézett volna, úgy mondta végül.

— Hát menjünk!

A tömeg pedig megindult a töltés felé. Nem beszélt ott senki egy szót se.

M i t é r a d i p l o m a

A legrégibb torontáli panamát — mintha meg lehetne állapítani, hogy mikor kezdődött! — így mondták el nekem réges-régen, hozzátevé akkor is, hogy egy emberöltő előtt történt.

Volt egy csinos és hosszulejáratu kincstári földbérlet, nyilvánvalóan rossz üzlet, mert a bérlői esztendőről-esztendőre lerimánkodták a fizetést. Nem termett azon — már mint a kérvények szerint — semmi, a vetést mindig elöntötte a víz, megette a köd, egész vagytonokat fizettek rá így is.

Odafönn egy bakafántoskodó bácsi megsohallotta ezt a véget nem érő Istencsapást.

— Menjen le valaki, vizsgálja meg a dolgot. Legalább megnyugszik a kételkedésünk.

A városban késő este elterjedt a hire, hogy megérkezett egy szigorú férfit, ebből baj lesz. Igen hosszúra nyultak az orrok, homlokok dörzsöltettek, kezek tördelődtek. Azt mondja akkor egy egészen fiatal ember.

— Nem kell megijedni, mit veszítetek el a fejeteiket? Az a kérdés, tudtok-e nekem most éjszaka összeszedni negyvenezer forintot? De mind ezres legyen és valamennyi új.

Már hogyan tudtak volna, ott volt egy órán belül a kezében.

— Mit fogsz csinálni?

— Bizzatok rám, utólag referálok.

A fiatalember korán reggel, amikor még minden rendes ember alszik, elment abba a hotelbe, amelyikben a szigorú bácsi megszállt. Nem lehetett ez más, mint a Pest városához címzett. Hogyan nyitotta ki a szobája ajtaját,

vagy tán be se volt zárva? — azt nekem se mondták el, csak bement és megállt a nagyúr ágya előtt.

— Kicsoda maga és mit akar? — riadt fel az.

— Mellékes, méltóságos uram, hogy ki vagyok. Hasztalan mondanám meg, ugyis elfelejtené hamar. Az a fő, hogy tudom, miért van itt. Nem is kérek én öntől egyebet, mint teljes tárgyilagosságot, igazságszeretetet. Ezt akartam mondani, ajánlom magam.

Azzal olyan ügyesen elszórta a negyven darab ezrest a tanácsos ur paplanán, hogy szép legezű lett a formája.

Sarkon fordult, kiment, a vizsgálóbiztos megdermedten nézte, válaszolni sem tudott. Ellenben később fölkelt és elvonult a nevezetes bérlet színhelyére, ahol teljes tárgyilagossággal megállapította, hogy valóban, az ország Kanaánjának közepén van egy olyan átkos föld-darab, amelyet örök nedvességre kárhoztatott a végzet. Nem terem az semmit, meg a szél is elvisz belőle valamit, nem csak a víz, meg a köd.

Az alábbi történetnek csak a külső kerete panama, a lényege sokkal érdekesebb. Fölfe-deznek egyszer a múlt század végén a nagybecskereki pénzügyigazgatóságon egy gyanús adótételt, vakarás van a könyvekben, kezdik az összehasonlítást, — hát csakugyan nem rendes dolog. Három évre való adókivetés volt vég-eredményben néhány száz koronával kevesebb-re vakarva.

Bűnügyi feljelentés, letartóztatják az adó-alanyt és sürgöny megy Ceglédre, hogy fogják el Farnady József dr. közjegyzőhelyettesét, hozzák azonnal Becskerekre.

Farnady előzőleg pénzügyi fogalmazó volt, innen ment vagy hat hónap előtt Ceglédre. Kedves, szeretetreméltó ember, pompás cim-bora, jóbarát, kitűnő hivatalnok. A kincstár érdekeit különös szenvedéllyel védte, olyan jogi csatákat harcolva végig az ügyvédekkel, hogy azok tiszteletét is megszerezte.

— Farnady ismer minden döntvényt, minden paragrafust. Csoda esze van!

Csak Demkó Pala volt olyan „rosszhiszemű”, hogy egyszer alaposan utánanézett a döntvényeknek, amikkel Farnady dobálódzott s akkor rájött, hogy azoknak nagyobbik része szalmázás. A humora azonban nem engedte meg, hogy rápíritson. Ő maga inkább kriminalista volt, aztán meg micsoda mennyei élvezet nézni ezt a mélyebb gyökér nélküli lelkendezést!

Ceglédre azért ment Farnady, mert gyorsabb karrierre vágyott. Ügyvédi diplomával még mindig csak fogalmazó volt a pénzügynél, ellenben ott százas deputáció instálta az igazságügyminisztert, hogy mivel az öreg közjegyző beteg és sose tudni, mikor hal meg, ha tehát a menybéli hatalom a halálát tartaná helyesnek, nevezze ki a miniszter Farnadyt az utódjának.

Most aztán elhozták Becskerekre. Megkezdik a kihallgatását, elkeseredetten tiltakozik a gyanúsítás ellen. Az az egész alap, hogy ő volt az adókvető-bizottság jegyzője? Hát aztán? Keresztülmentek azok az iratok egy tucat kézen. Nem is ösmeri az adóalanyt, soha nem látta.

Nem használt semmi, vizsgálati fogságba került. Ez külön tragédia volt Ilniczky Mihály vizsgálóbíróra nézve, aki testi-lelki jóbarátja Farnadynak. A két kedves magyar uricsalád elválhatatlan, az asszonyok lépést sem tettek egymás nélkül s most Ilniczky kénytelen, emegő hangon kihirdetni a kellemetlenségeket s hogy elkerülje a könnyen feltámadó meggyanúsítást, szigorubb a jóbaráttal szemben, mint mással.

Valamelyik napon bemegy Farnadyné az ura fehérneműjéért, hogy kivigye a szennyest, tisztát hozzon helyette. A vizsgálóbíró pedig lelkiismeretesen átnéz mindent, kétszer is megforgatja a darabokat.

Valamin hirtelen megakad a szeme, azt különösen figyelni a belső részén s azt mondja végül.

— Tessék elvinni a holmit, ez a félpár manzsetta itt marad.

Farnadyné remegve kísérte a vizsgálóbíró szemejárását s mikor az közelebb hajolt a manzsettához, belepillantott ő is. Finom ceruzairással ez volt rajta:

— Azonnal égesd el az íróasztalom középső fiókjában levő minden okmányomat.

Nem szólt semmit az asszony, este vonatra ült, hazament Ceglédre, aztán felpakkolta az íróasztal minden irományát s felvitte unokafivéréhez, dr. Hets Ödönhöz, aki akkori-ban híres kriminalista volt.

— Ez, meg ez történt, nézd, kérlek át és segíts, ha tudsz.

Hets átnézi a csomagot s azt mondja a legcendosabb szemle végén.

— Vidd, fiam, vissza a helyére, ártatlan dolgok.

— De ha a Józsi mondta...

— Bizonyára mást gondolt, vagy összetévesztette a fiókokat. Ezek mind a diplomái a szigorlatokról, az ügyvédi vizsgájáról. Kár, hogy nem láttad lobban azt a manzsettát, nyilván volt arra valami más is írva.

Farnadyné engedelmeskedett, sietett haza, délutánra aztán megjelent a becskerekai vizsgálóbíró megkeresésére a ceglédi rendőrség s elvitte a paksamétát.

Csak annyi derült ki belőle, hogy az első jogi alapvizsgát kivéve, valamennyi okmánya hamisított volt, még az ügyvédi diploma is. Azt eredetileg Haas Sándor csanádmegyei ügyvéd, később árvaszéki elnök kapta annak idején. Farnady valahogyan ellopta, aztán ügyesen kiyakarta a nevét s helyébe írta a magáét. Az iktatószámáról, a dátumáról s a tanárok nevééről állapították meg az eredetijét. Mert azokat épségben hagyta. Haas idősebb volt vagy tiz évvel, mint ő, Farnady korában pedig már nem is élt egyik-másik tanára.

Magam is láttam ezt a diplomát. El volt erő-

szakosan nyüve, a hajlásai szakadozottak, amiért rá kellett az egészet egy vászonlapra ragasztani. A vakarás eszerint már nem látszott át. Biztonság kedvéért aztán leöntötte az egészet tintával s gyöngén megpörkölte, mintha láng kapott volna hozzá.

A bűnügy törvényszéki tárgyalásán csak annyit mondott:

— Beismerem, hogy az okmányaimat hamisítottam, erről többet nem vagyok hajlandó nyilatkozni, mert a cselekmény rég elévült. Az adócsaláshoz semmi közöm.

Maga a tárgyalás gyönyörű jogi csata volt. A híres Nagy Dezső, Hets Ödön budapesti, Reiniger Jakab szegedi és Kiss János becskerekai ügyvédek viaskodtak Farnady jogi tudományával.

Föl is mentették, semmit sem lehetett rábizonyítani. A diplomák dolga pedig valóban elévült, arról szó sem esett.

Hets Ödön később elmesélte az élete tragikumát, hogyan került ebbe a helyzetbe. Fiatal jogászyerek volt, idejében letette az első alapvizsgát, de mikor ősszel fölment Budapestre, a harmadik félévre, lumpkompániába keveredett s elköltötte a beiratási díját, a kosztpénzét. Az apjának nem merte a dolgot bevallani, de önmagát se érte többé utol. Azért eljárt az egyetemre, a délutánjait ügyvédi irodában töltötte, tanult, — csak nem vizsgázott.

Csodálatos, zaklatott lelki életet élt végig, a kellő terminusra pedig mindig meghamisította a szükséges bizonyítványt. Csak az eleje volt nehéz, később már belejött.

Magyarországi karrierjének aztán vége is szakadt. Ha az a kis adókomédia nem jön közbe, ritka egyénisége ki tudja, hol végzi? Így hamarosan kivándorolt s egy leipzigi világhírű könyvkiadó cégnél kapott alkalmazást, mint — jogi tanácsadó.

Skribál ur végvárszalai

A gyerekkor tündéri emlékei közé tartozik Skribál ur is, habár egészen más szempontokból, mint amelyekért a felnőttek voltak tőle elragadtatva. A ház a mellencei-utcában állt és — azt hiszem, mert mindig róla emlegették, ha szóba került, — Csáby vármegyei irattáros ur tulajdona volt, sok-sok lakással, istállóval, fészerral és főleg hatalmas udvarral. Egyszobás lakása volt Skribál urnak a ragyás emeletes tótnak, aki vásznakkal és női sziveket csiklandozó hasonló holmikkal járta az országot, minekután hozzánk mint központba leereszkedett Trencsénből.

Skribál ur agglegény maradt, ámbar az asszonyi fantázia titokzatos módon hozzákötöztött egy nőt, akit a görbe hegyek világában hagyott. Azonban ismétlem, ezt a részletet kizárólag asszonyok találták ki, Freud professzor ur azt mondhatná, hogy öntudat alatti érzések megnyilvánulásaképpen, mert el lehet-e képzelni ideálisabb házasságot, mint amikor a férj állandóan uton van s csak fél-évenként egyszer látogat haza!

A valóságban Skribál ur olyan takarékos ember volt, hogy szinte önmagától is sajnálta a falatot, többnyire hideg holmin élt, jöllehet koránál fogva is megérdemelte volna a meleg ételt és csak ünnepi alkalmakkor vette igénybe a snellszidert, minden régi háztartás ezen kimagasló rekvizitumát, hogy kárpótlást találjon a sok törődöttségért. De az öreg tót takarékos volt s alig tért meg egyik útjából, már indult a másikra: hosszú bácskaias formájú szekere mélyén ülve, körülötte szinte

hegyeknek tetszettek a vásznak. Még ragyavért, tüskés arca is olyan volt, mint valami kietlen hegyoldal, ahol éppen csak a természet iránti tisztességérzetből él meg néhány csenevész fenyő.

A szobája zsufolásig tele volt tömve végvásznakkal, törülközővel, női holmikkal, amikből hófehér fehéreneműek készültek. Sch. S. ur, a szenvedélyes félszeg nőbolond, néha ellátogatott ide, azonban nem vásárolt semmit, csak a batisztokat simogatta egyénisége szokott mélabujával.

— Isten veled, mi már nem találkozunk soha uj formában.

Nem volt ebben az időben valamire való ház, amelyikben ne tartottak volna tartalékban legalább egy végnyit ebből a portékából, hogy nyomban pótolják a hiányt, amikor szükség jelentkezik. Hosszu, zárt ingeket készitettek belőle, a földet separték azok, derékon ugyancsak fel kellett napközben fogni ama vastag alsószoknyák alatt, amelyek nélkül tisztességtelennek minősítették az urhölgyet.

Skribál ur ekhós szekéren utazott városról városra, portékáit részletfizetésre árulta és cselédleányoknak is hitelezett, ha egy éve egy helyben szolgáltak, azonfelül a gazdájuk szóbeli jótállást vállalt értük. A cselédleányok mindig szerelemben éltek, várták — ígéretek alapján — az esküvő napját, hogy pedig méltó módon vonuljanak a házasságba, legalább egy vég vásznat beszereztek. Ezek a holmik kifogástalanul jók, elsőrendűek voltak és vesztesség nem érte Skribál urat, habár arca állandóan aggodást árult el, fejét gondterhesen vakargatta s ugy kötötte az üzleteit, hogy meg kellett őt szánni. Szegény ember, ez most nyilván ráfizet! Üzletkötéseinek titka abban rejlett, hogy bizonyos vakmerőséggel olyanoknak is hitelezett, akik elől a normális kereskedelem elzárkózott, de meg aztán rezsiköltsége sem volt, üzleti bért nem fizetett, személyze-

tet nem tartott csak két lovat, meg egy szekeret, amelyen idegenben aludni is szokott, részint biztonságból, főleg azonban az örökké nyirkos szagu vidéki szállodák drágasága miatt.

Hát föltétlenül emlékszem a házra, mert Skribál ur kocsijáról szoktam abban az időben leesni s ezen korszakban állt a fejem a legkisebb reménységgel a nyakamon. Néha tele volt Skribál ur lakása előtt az ereszalja siránczó varrólányokkal, szegény asszonyokkal.

Skribál pedig topogott jobbra is, meg balra is, csaknem véresre dörzsölte az állát.

— Csak nem sirni, barátocskám, egy könyvecskét se nem sirni, mert én aztat nem kiállani tudok. Nem fizetsz, — nem fizetsz, hát akkor én egy nagyon szerencsétlen ördög megvagyok, aki tönkre mész és fölakasztod magadat. Volta Skribál, nincs Skribál, álló mars a pokolba bele, szegény fireg te Skribál.

Azt hiszem, behozta a veszteségeket gazdag kisasszonykákon, akik alkalomadtán szintén hozzáfordultak vásznakért, amik azonban Istenkém, milyen kevésbé voltak, megközelítőleg sem, olyan vakítóak, mint ama vállak, amelyekre ráborulni készültek.

Amugy a nő csak mint vevőközönség érdekelte Skribált, aki olykor — ábrándozó konyhatündérek lelki lázadozása idején — ajánlataiban eljutott egy olcsó delén kendőig, vagy felajánlott két tarka kávé-szalvétát, amik érhethetetlen módon kimaradtak a tucathól. Valahol Csaba körül egyszer mégis kísértésbe esett, — enyhítő körülménynek véve, hogy akkor még csak a hatvanas években járt. Varrólány volt az illető és mondják, hogy piros arcu, vaskos, nagy kezű és széles talpu, ami a tökéletességet jelentette Skribál ur szemében. A lány három vég vásznat kapott ajándékba, legalább ő váltig esküdözött, hogy ajándékozási szerződést kötöttek egy forró nyári estén. Ellenben szeptemberben hűvös őszi idő érke-

zett, némely esők sem restelkedtek s akkor Skribál ur — magához eszmélődvén — kegyetlenül pörölt.

A keresztkérdésekre egyszer indiszkrét választ is adott, de nyomban hozzátette, széles tenyereit összezsapva:

— Kérek szípen, három vég vásznak egész életre is sok van, nem egy icakára.

A pernek valahogyan hire futott — bár Skribál ur soha ügyvédet nem hizlalt, viszont az a szomoru, aranyhajkoronás teremtés, aki az udvarunk fenekén nagy magányosságban nevelte a kislányát, ezzel a szomoru tekintetével akárhányszor megállásra birta Skribál urat.

— Dusinka, Dusinka, mondta megcírógatva a fehér arcú leányasszonyt, ne nízze így rám, mert én aztat nem kiállok, aztán pörösködni is elég volta egyszer.

Rövidesen a szomoru szemü mégis ingeket szabott egy patyolat végből, sőt helyes kis ruhácskákba fonta a leányát, amire a házbeli számos nő szimatolni kezdett, mint a vizsla. Ugyanakkor történt, hogy jó anyám gyanus hanghordozással kérdezte meg az apámat.

— Mit tárgyalasz te azzal a tóttal?

Apám kék szemü és kevés beszédü, a pipája mögül válaszolt.

— Járatlan a jámbor egynémely közigazgatási kérdésben, azokra kért felvilágosítást. Szabályrendeletekről volt szó, szabályrendeletekről.

Anyám azért a szomoru tekintetűt mégis megkontyolta egy napon és feltűnést keltő beszédben vonta felelősségre, hogy ki az apja a lányának?

Nem szerkesztett ugyan kapcsolatot — hiszen akkor ismertük meg őket, mikor odaköltöztünk a házba, a költözködés pedig kizárólag az anyám jogkörébe tartozott, — csak példát statuált és következtetéseket vont le azokról, akik özvegynek nevezik magukat, de sehol egy sirdomb, amelyre leborulhatnának.

— Már megint megjött a bolondórád, mondta apám és szabályrendeletileg beparancsolta anyámat a lakásba.

Azután a megtámadotthoz intézett békítő szót, magyarázván valamit ideges természetéről, habár akkor még népiesebb elnevezése volt az ilyesminek.

Skribál ur hallgatott mélyen, az ajka körül aggódó mosoly bujkált, a feje helyeslően bólogatott.

— Így jól megvan, így, tekintetes ur.

Babrált valamit a szájával is, — apró kölyök voltam, megfigyeléseim homályosak, csak az emléke kísért, mintha jelezni akarta volna, hogy tessék benne megbízni, mert ő diszkrét férfiú.

— Kiért küzködik, kinek gyűjt?

A legendák nem szüntek meg körülövezni érdekes egyéniségét s anyám, aki megbízott a ma érkezett cselédben, de soha a férfinemben, egy véleményre jutott a megbeszélések során Laura nénivel, mikor döntvényszerűen kijelentették:

— Van valakije!

Szerintük minden férfinak volt valakije, egyeseknek többjük is, főleg titokban. Pedig szegény Skribált hiába gyanúsították, olyan volt, mint kivüle annyian mások, akik loholnak, kuporgatnak, maguk sem tudják, miért. Megvonják maguktól a jó falatot, nem ismerik a pihenőt, hajtja őket a vérük, amelybe belekeveredett egy csöppnyi ebből a természetből. Nyilván megtalálják a kielégülést is, különben miért csinálnák? Amikor betegek, sajnálják a kórháztól az ápolási díjat, ámbár ami az akkori kórházakat illeti, inkább a falaik közé került beteget kellett sajnálni.

Mikor egyszer halva találták a szekeren, cilindres urak jelentek meg a házban a Felvidékről. Ügyvédek, mérnökök, távoli atyafiai, akik szigorúan leltároztak mindent, kalapjukra gyászfátyolt illesztettek, este pedig pezsgőt bontattak Marcoinnál a kaszinó kertjében.

Történelem a kortesekről

A régi képviselőválasztásban annyi szépség volt, hogy azt a mai ember, aki ideges kapkodásában az ételt sem rágja meg becsületesen, soha fel nem foghatja. Ahogy a járásbíróson szabályszerű öt forint volt egy pofon ára, (micsoda duhajkodást jelentett néha elprédálni száz pengőt, bár kétségtelen, hogy van eset, amikor megéri a gyönyörűségért,) épp úgy kijárt a zöldhasu bankó mindenkinek, ha a kormánypártra szavazott. Föltéve, hogy reflektált a pénzre. Uriember nem vette azt igénybe. Az uriember kortes volt és nagyobb összegeket kapott néha elszámolásra, sokkal inkább annélkül. Ugynevezett alkotmányos költségekre, fejbeverték kártalanítására, vendéglői tételekre.

Mindenki tudta, hogy a választás pénzbe kerül, illett is olykor panaszkodni, hogy mennyit emésztett fel, legfeljebb azt hallgatták el, hogy ki adta a költséget.

Ott voltam egyszer a képviselőház karzatán, mikor Rohonczy Gida leleplezte ezt a pénzelet. Senki se foghatta volna rá, hogy nem hüséges mameluk, hiszen revolvért is rántott, mikor Tisza Kálmánt bántani akarták. Azonban a nevezetes napon felállt és elmondta, hogy a kormány pénzzel választott, sőt neki is küldtek ötezer forintot, amit ezennel letesz a Ház asztalára.

— Tisztára megbolondult, sugtak össze a képviselők. Tudja a rendszert mindenki, csak nem illik róla beszélni. De hogy aztán el ne

fogadják, vagy pláne visszaadják a pénzt! — na, megfordult a világ.

Időnkint leleplezések jelentek meg az ugynevezett rendelkezési alapról is, ez volt a pénz-es zsák, ide folytak be azok az összegek, amiket ambícióval teli emberek ajánlottak fel nemességért, címért, vagy kitüntetésért s amihhez a hagyományok szerint vér tapadt.

— Régen ugyanis, magyarázták éles torontáli nyelvek, a háboruban ontott vérért osztogatták a nemességet. A vért a katonákon eresztették. Békében leginkább a választások előtt a kormányok csapolják meg a kitüntetésre vágyakozókat.

— Itt vagyok, kegyelmes uram, rendelkezék velem —, mondta Ambiciózus Férfiu, könnyed mozdulattal csapva a szívére, ahol a bukszáját tartja.

Ebből született meg aztán a rendelkezési alap.

Szépek voltak azok a választások zászlókkal, aranybetűs tollakkal, kokárdákkal és a szóteljes értelmezésével, hogy ugyanis szemben állanak egymással a jelöltek, illetve a pártok. Még pedig a legnagyobb téren, semleges zónát hagyva közbul. Oda nem szabad lépni. Mind-egyikük zenekart szerződttetett s ha a kormánypárt lefoglalta a cigánybandákat, az ellenzék trombitásokkal serkentette a lelkesedést. Az mindenesetre agyonnyomja a hegedű szavát. Volt továbbá mindegyik pártnak kocsmája, ahol szakadatlanul mérték a paprikás hust és csapolták a hordókat. Választásokon kizárólag a paprikás járta, ez azonban nem jelentette azt, hogy a finnyásabb természetű alkalmi ember fizessen is egy fillért. Minek keressük immár, hogy hogyan számolták el a mérhetetlen mennyiségű adagokat? A gulákat is betemette a homok, mennyivel betemethetőbbek az alkotmányos életnek ezek a törpefenyői

— Csak ellenzéki ne jöjjön be! — jöttek fe-

ülről az aggodalmaskodó üzenetek.

Az én választási emlékeim a Demkó Pali bácsi körül forognak, aki a legszeretetremlőbb magyar ur volt, demokrata, affektálás nélküli cselekedeteiben mégis arisztokratább újdonsült mágnásoknál, vagy azok utánzóinál. El se lehetett képzelni, hogy ne ő legyen a képviselő, — amire mellesleg említve, határozottan ráfizetett, hiszen a képviselők akkor még csak öt forint napidíjat kaptak, — hiába is próbálkoztak sokáig Molnár Mihály mérnök, vagy Gyorgyevits Milos, a fehér, próféta szakállu népszerű ügyvéd.

Oh, mennyi mindent ráfizetett a párthűségére Pali bácsi, az örökké jóhiszemű, mosolygó kékszemű, szakállas nagy gyerek! Azt hitte, hogy mindenki olyan becsületes, mint ő, hogy az adott szó szentség, abban kételkedni nem lehet. Ott élt az utálatos politika kotyvasztásoktól gyanus szagu boszorkánkonyháján, mégse látta meg, micsoda kompromisszum-fűszereket csempész a levesbe a világ legghiúbb államférfia, a dicséretékért élőhaló, végtelen beszédű Széll Kálmán.

Molnárnak Gerner sütőmester volt a főkörtése, normális időkben szelid, csendes ember, akiből csak a választások alkalmával tört ki a lappangó ellenzéki szellem. Azt hiszem, Lauka Gusztáv egyik legsikerültebb költeménye az a kortesvers, amely helyes megérzéssel a veszedelmes kortest akarta tönkretenni s úgy kezdődött, hogy:

Ne fujd, Gerner pék, a követ.

Molnár Misi nem lesz követ.

Nincsen citrom a bodzafán...

Az első strófa negyedik sora elmosódott az emlékezetemben, de tudom, hogy Apponyiról szólt, — valahogyan a tulipánttal kapcsolatban. Apponyi akkor korántsem volt a magyarok bálványa s igen furcsa hangon foglalkoztak vele pártok és ujságok, miközben a reakciós jezsuitanevelés kifejezés a legszelidebbek

közé tartozott azok közt, amikkel illették. De a sváb falvakban rajongva fogadták, istenítették s az asszony nép tíz körmével támadt a férfinépre, ha az nem mert a nemzeti párthoz csatlakozni.

— Mit tudjátok ti, kontyosok, hogy milyen tűzveszélyes fészek lesz egyszerre az udvarom, ahol csépelni akarók! — felelték tapasztalatokban gazdagon.

Azért a jó választás főkélléke az alkalmazottas kortes volt. Egész had. Hozzáértő, népszerű emberek, akik mindenkit ismernek, otthon csak tévedésből tartózkodnak, mert a kocsmá az elemük, a barátkozás. Valamit értenek a politikához is, de ha nem értenek, az se baj. A fő a sváda. Képviselő urakkal is megesik, hogy az ujságokból szedik a gondolataikat, néhány frázist bő lére eresztenek s kész az államférfiu. A mozdulatokat hamarabb meg lehet tanulni, mint a mondani valót.

A kortesek jelentették a választás tűzérsegét, ők lötték be a terepet az elnök számára, aki szintén nem lehetett akárki. Mert teszem azt, aszongya a buzásaki felebarát:

— A Dinkára szavalom.

Hát ezt a kijelentést föltétlenül mosoly kíséri, továbbá elnöki szózat:

— Érdekes, hogy milyen változatokon megy át idegen anyanyelvűek ajkán egy név. Vajjon kételkedik-e bárki abban, hogy kire akar szavazni derék barátunk?

Próbálja ellenben azt mondani:

— Élje a Misi mérneg! — nyomban kellő felvilágosítást kap, hogy ilyen nevű jelöltre ajánlás nem érkezett. Máshoz meg éppenséggel nem érkezhett. Szóval nevezett polgár nem érett meg arra, hogy választói joga legyen.

Néhány évtizeddel ezelőtt a Bácskában azért nem választhattak meg egy Bamberger nevű pesti ügyvédet, mert képtelenek voltak megta-

nulni a nevét. Pedig ott az elnök megértő szelid lélek volt. Tanításra is hajlamos.

— Mondja meg, kérem, hogy szól a harang?

— Bam, bam...

— Nagyon jó. Most azt árulja el, hogyan hívják maguknál a regále-bérlőt?

— Gacsos zsidónak.

— Eh, nem a beceneve érdekel, hanem ahogy leírja az igazit.

— Berger! — nyögi ki ragyogó rátalálással a szavazó.

— Na lássa, hogy tudja. Most tegye össze a két szót, a harang szavát, meg a regále-bérlő nevét, mi lesz belőle, azaz maga kire szavaz?

— Bergerbamra.

— Szamár kend, elmehet.

Ezért nem lehetett Bambergert megválasztani és a hasonlókért kellett a korteseknek a neveket is precízen betanítani. Elég idő állt rendelkezésükre, nem beszélve az alkalmas és szívet zsongító kocsmahelyiségekről, ahol a sok tudomány végén dadogásba fulladt egyaránt a kortes, meg a választópolgár szava.

A legnagyobb virtus az volt, hogyan lehetne elcsalni az egymás kortesét. Az oszlopokat, akik nélkül megakadt a gépezet. Az ilyesmit megpróbálta az ember egy kis hivatalos hatalommal, végighúzták a szájuk szélén az ígéretek, a kilátások mézes madzagját, de mivel mégis csak veszélyes a lélekvásárlás, az a gyakorlat fejlődött ki, hogy birkózzanak meg ők egymással.

— Ha áthozod a Vukovot...

— Én ne hoznám át? Csupa testi-lelki jóbarátom. Hallgat az rám, ojjé!

— De most szemben álltok egymással!

— Amért ingerkedünk, azért beszédesek vagyunk.

Mindegy, hogy minek hívták, mondjuk Fürgénék, mokány kis magyar volt, még aznap meginvitálta a komáját egy pohár nagyon kiváló karlócai ürmösre, de olyanra, hogy az

angyalok is sirva fakadnak, ha ezt isszák, nem pedig mit tudom én, miféle idegen levegő-szőrpöt.

— Nem kell azért nekünk haragudnunk egymásra, — mondta Fürge.

— Gazember, aki haragszik, emelte poharát a barátságra Vukov.

— Vesszenek össze az urak, ha úgy akarják. De hogy mi másokért szenvedjünk?

— Ugy hát.

— Nincs itt semmi baj, csak az az egy, hogy nem dolgozunk együtt. Mit csinálhatnánk mi ketten.

— Gyere át hozzánk, ajánlotta Vukov, akkor együtt leszünk.

— Nézd már, a számból kapod ki a szót, testvir, ezt akartam én is mondani. Gyere te át.

— Én nem lehetek kormánypárti, bólongat-ta fejét Vukov, mindig a magam eszével gondoltam, nekem ne parancsoljanak.

— Ki parancsol? Jó dolgod lesz, munkát kapsz, esetleg hivatalt is, ahol pipázva töltöd az időt. Van nekem bajom? Magad látod, hogy nincs. Nem mondom, derék ember a Misi, de már mégse állna jól az ábrázatomhoz, hogy elpártolják az uraktól, akikkel olyan jó barátságban vagyok.

Az ürmös fogyott, a fülek kezdtek kimelegedni, már pedig a fül olyan szerszám, hogy többszörösen verődik benne vissza a szó, ha nekipirosodott.

— Nem szeretnél velem együtt lenni?

— Jaj, ne szaggasd a szívemet, nincs nekem ennél különb vágyam a széles világon, de hát éppen azért mondom, te erdőből szalajtott vadállat, hogy te gyere át mihozzánk! Mit tudhatja az ember, hogy mikor kerül verekedésre a sor, mert hogy szent igaz, fenét ér a választás verekedés nélkül. Akkor aztán sokkal jobb, ha egymást támogatjuk, mint ha az egymás háján bucsuzunk el.

Beszámolva másnap az addigi eredményről a vezérkarának, azt mondja Fürge:

— Puhul a koma, de még nem adta be a derekát. Idő kell ahhoz.

Vukov, a saját vezérkarával állván szemtől-szembe, megfontoltan mérlegelte a szót.

— Ugy nekilendültünk, hogyha akarom, szőröstül-bőröstül itt van. De a nagy sietséggel elronthatja az ember a dolgát, hát csak türelem. A nyakamat teszem rá, hogy átgyүн.

A hivatalos funkciók után magára maradt a két barát és folytatta az egymás meggyúrását, nemkülönben a karlócai ürmöst, amelyről mondtam már, hogy az angyalok...? Bocsásanak meg az ismétlésért, de nem lehet az ilyen szivderítő dolgot elégszer elmondani.

Azonban a két kortes most már mélyebben bocsátkozott a politikába, nagyobb érveket szedett elő.

— Mered-e tagadni, hogy...

— Hát te tudod-e azzal a gyűszűnyi eszeddel...

Csend, elkomorodás fogadott egy-egy nagyobb tételt.

— Hát szó sincs róla. Voltaképpen...

Harmadnap korán reggel aztán megjelent Vukov a kormánypárti főhadiszálláson, mondván némi szemérmesteskedéssel, bár határozott meggondolással stilizálva igéit:

— Jól laktam azokkal. Nincs az egész ellenzékieskedésnek annyi értelme se, mint ez a rongyos üres bugyellárisom.

Ugyanakkor Molnár Misiéknél kopogtatott Fürge.

— A mindenségit ennek a cudar világnak, végtére tán mégis csak magyar ember volnék, vagy mi a fene? Engem ne firuncvancigoljon semmiféle kormány. Hát eddig van, itt vagyok, eljöttem a szívem után.

Reverendás Herkules

A Mazur-ház az Amerika-negyedben volt, szemben Baaden Károly igazgató urékkal a Mercy-utcában, Szép nagy kertje átnyult az Arany János-utcába. Mazur-háznak hívták mindig, még akkor is, mikor a torontáli vicinálisnak lett központi épülete. Tíz éves körüli koromban benne laktunk s itt találkoztam először (szellemileg) Mazur Lacival, aki lányosképű, meleg baritonhangú szép fia volt Mazur pénzügyigazgatónak és nyilván ő ihletett meg akaratlanul, hogy az utca és a környék rémei lettünk a Baaden, meg a Zachariás-gyerekekkel együtt.

Alapjában véve szelíd fiú volt a Laci, nem bántott soha senkit, bubinak hívták még sokkal később is, amikor az Ur szolgálatába állott. De jaj volt annak, aki kikezdett vele.

Ő szinte félt a hihetetlen erejétől. Ha más ember megfogott valamit, az egyszerű fogás maradt. De Mazur Laci keze-simogatásától csont törött. Már Temesvárott megcsinálta azt a viccet, amit elkövetett egyszer a szintén temesvári vonatkozású Kinizsi is. Laci két karjába kapott egy-egy papnövendéket, a harmadiknak ruháját megragadta a fogaival és úgy vitte fel valamennyit a szeminárium harmadik emeletére.

Káplán volt, amikor a sárban, csunya, esős őszben elakadt egy fuvaros oláh fával megrakott szekere. Emelgették azt tizen is, feszítették alája a rudakat, de a szekér annál jobban belemerült abba a sűrű, hires, párját rit-

kitó, torontáli humusba, amely úgy ragasztja meg az embert is. Nem csoda hát, ha olyan nehéz tőle elszakadni.

Mazur Laci éppen arra sétált, egy darabig elnézte a hiábavaló erőlködést, aztán odalépett a tömeghez

— Adjatok egy kis helyet.

Megragadta hátul, a saroglyánál, a szeke-
ret, amely ijedten engedelmeskedett a tulerő-
nek s akkorát lóditott rajta, hogy előre lib-
bent néhány lépést az egész alkotmány. A
fuvaros oláh csak hányta magára a keresztet,
minden jó lélek dicséri az urat, hiszen ez a
reverendás „svába“ aligha pap, inkább maga
az ördög.

Eredetileg jogásznak készült a Laci, gólyás-
kodott Pesten s csak később jött rá, hogy a
papi hivatás felel meg legjobban az egyéni-
ségének. Ebben a fővárosi időszakban történt,
hogy összeakadt egy erős izomzatú emberrel
s úgy vágta a falhoz, hogy az csak nyekkent.

— Tudod-e, ki volt ez? — kérdezték tőle.

— Mit bánom én. Tőlem akár a Herkó-
páter.

— Nő, az éppen nem. Inkább Robinetti, a
világhíres birkózó.

— Ezt magam se hittem volna. De ha gya-
nitom, nem nyulok hozzá.

Ivanovics Sándor volt temesi főispán még
főszolgabíró volt Rékáson, mikor egyszer egy
Herkules produkálta magát a járásában.

— Ugyan Lacikám, könyörgött Ivanovics a
papnak, mentsd meg a járás becsületét.

Mazur Laci nem sokáig kérte magát, ki-
állt ő is birkózni s úgy elintézte a Herkulest,
hogy az szégyenletében még azon az éjszakán
megszökött a faluból.

Csanádon pedig a népszerű Farkas Gusztáv
plébános egy régi római terméskövet akart
elhelyezni másfelé. Négy sváb kinlódott vele,
hogy továbbgurítsa, így is alig jutottak előre.
A Laci kellett ide is. Elvitte a követ egyma-
ga a kívánt helyre.

A mult század végén történt, hogy a to-
rontáli Bókán május elsején zendülés tört ki.
Akkor kezdett fellángolni az agrárszocializ-
mus, itt a Dániel-birtokot akarták felosztani
álmodozók és izgatók, aztán a hatóságok
ügyetlenül nyultak a dologhoz, az ilyen fon-
tos kérdést nem fehér gamásniban lehet a leg-
jobban megoldani, — elég az hozzá, hogy a
falu népe összeütközött a csendőrökkel, ezek
fegyvert használtak s az eredmény három ha-
lott, meg vagy harminc sebesült lett.

Olyan nagy volt a nyugtalanság, hogy
Becskekről különvonaton katonaságot kellett
kivezényelni, mindenki meg volt zavarodva,
csak Mazur Laci — akkor káplán — nem
vesztette el a fejét. Hívták a sebesültekhez, a
haldoklókhöz, hogy ellássa őket a halotti
szentséggel. A felizgatott magyarság azonban
ellenséget látott a papban is.

— Sötét az utca, mondta a főbiró, ne menj
magad. Adok melléd két csendőrt.

— Minek? fakadt ki Mazur Laci. Hogy még
jobban feldühösödjének a kakastollasok lát-
tára? Jézus urunk se vitt magával zsandárt,
mikor apostoloskodott.

— Jól van jól, de bajod lehet.

— Neked talán igen, de nekem? Ide nézz.

Behajlította a karját, megmutatta az iz-
mait.

— Van azoknak annyi eszük, hogy nem
szaladnak a halálba.

Járta a sötét éjszakában sorra a falu házait,
meggyóntatta a szerencsétleneket.

Ahol csak megfordult káplán korában, —
pedig elég helyen volt — mindenütt megbá-
multák a nagy erejét. Sokkal kisebb dolog is
szóbeszéd falun, hát még ami minden em-
bernek imponál, az erő! Egyszer egy ilyen
hires tagbaszakadt falusi kovácsmester na-
gyon restelte, hogy vége lesz az ő hegemóniá-
jának.

— Kipróbálnám a káplán urat.

— Legyen szerencsém!

— Csak így, kézfogással.

Szó, ami szó, úgy megszorította a pap kezét, hogy az felszisszent, aztán Laci hirtelen fájdalmában úgy csapta szegény fejét vállon, hogy a kovács elájult. De ki is kerülte attól kezdve a papját már száz lépésről.

Mikor plébániát kapott, Dessewffy püspök behívatta magához.

— Fiam, add becsületszavadat, hogy nem versz meg senkit.

— Nem verekszem én, méltóságos uram, csak védekezem.

Ez a figyelmeztetés sokban vonatkozott a még fura emlékü gyertyámosi esetre. Volt ott egy P. S. nevű orvos, egyuttal iskolaszéki elnök, aki goromba átiratot küldött a plébániának és bánásmódjával elkeserítette a tanítókat.

— Laci, mondta a plébános, meg a tanítók, ugyan lásd el a baját, mert addig nem nyugszik.

Laci aztán egy október 6-án (1892-ben) külön stílusú gyásznapot rendezett Gyertyámoson, amennyiben úgy elverte a doktort, hogy lepedőben vitték haza. A káplán aranytíntával irt díszelismervényt kapott ezért a tanítutlettől, a plébános pedig jelentést irt a püspöknek:

— Kénytelen volt elbánni a doktorral, azonban nincs nagy baj, mert csupán légzési nehézségeket okozott neki.

Aztán megcsendesedett Mazur Laci is, zengő nevét fölcserélte a Molnár névvel, szentzéki tanácsos lett és plebanus Csókán, ott is halt meg 1936-ban, ahol azonban már nem találkozhattunk, csak levelekben keseregtük ki magunkat. Volt egy rögeszméje, mindenáron meg akarta velem iratni „élete legnagyobb regényét“ s hiába próbáltam meggyőzni, hogy az lehetetlen, Laci a naiv régi publi maradt.

— Gondold meg, hogy mégis csak pap vagy.

nem csak neked ártok vele, hanem magamnak is.

— Pedig olyan szép lett volna, szomorkodott. Ugy képzeltem el, hogy a szívemre helyezik, úgy temetnek el vele.

Tiszta, finom emberi idill volt, nagyon régi, mégse lehetett. Megirni azért megírtam, de elteltem utánamvaló időkre sok mással együtt.

Ilyen messzire elkerültünk a Mazur-háztól mind a ketten s így találkozott az életünk azon a Csókán, ahol a feledhetetlen Farkas Szityi, a Laci plébános-elődje alussza örök álmát. A Szityi, akit szintén bohémnek mondtak, de kiből a legkiválóbb emberi és művészi értékek összpontosultak. Akinek tragédiával, problémákkal volt tele az élete, aki azért mégis derűs kedvű tudott maradni. Ha bántott az élet és nehéz volt elviselni, — hozzá szaladtam ki, a nagy csendbe, az egyszerű kis falu parochiájára.

Miért volt itt szebb a mezei virág? Miért nagyobb az áhítat a szegényes templomban? Talán mert Torontálban jártam? Mindenesetre egész léleknek tudtam a közelébe férkőzni s nagyon édeset aludtam abban a sarokban, ahol valamikor egy másik jó lelkem is aludt. Mert vonzza az embert öntudatlanul sok minden s volt plébános Csókán Varga Ferenc is, aki régen, más vidéken, más megyében, boldogabb, elpazarolhatatlanoknak hitt esztendőken, engem tartott keresztviz alá. Aztán szerteszaladtunk, új század következett új alakulatokkal s egyszer csak Szegeden a lányomat kereszteli Varga apát, a fehér hajú.

A régi Demeter-templomból csak a csonka torony van meg, de ma is látom a szentélyt, a félhomályt, érzem a tömiénfüstöt. Anyám ott térdel az oltár előtt, karjaiban a lányom, előttünk Feri bácsi. Mondia a zsoltosmát, aztán egyszerre elakad a szava, sir. A másik zokogó az anvám, a harmadik én. Istenem, hogy mi mindent sirtunk el akkor!

N i k o l a a s l e p p e n

A folyócska álmosan hömpölygött, néha úgy tetszett, hogy nem is mozdul, hanem áll egy helyben s csak akkor borzong össze, ha megcirógatja szárnyával a fecske, aki most röpült ki a piarista-templom ablakán. Álmos volt és sárga az egész város, égette a napsugár, amely a házak falán játszadozott unalmában. A kereskedésekben álltukban szundikáltak a segédek, ruhaanyagukat már mind megvásárolták az asszonyok s fürdőhelyről irták leveleiket haza. A levelek tele voltak szentimentalizmussal, kezük alatt nemcsak szaladt a toll, hanem ki is siklott, az édes otthont emlegették, légy tisztességes és ne virradjon rád orfeumban a reggel, én itt morzsolom a napokat, csupa unalmas öregurból áll a férfiénép, megismerkedtem egy asszonnyal, rokona a Stigliczéknek, de gyanus, ugyan tudd meg diszkréten, nem zsidó-e?

A Freund Testvérek a boltjukban sétáltak ebédután, mert boltjuk hajója hosszú volt és hüvös. Minden lépésük egyenletes volt és kiszámított, akárcsak a holmijuk, aminek pontosan tudták a beszerzési forrását a rajta elérhető szolid polgári haszonnal együtt. Mikor a bolt fenekére értek, katonás szabályszerűséggel megfordultak s tovább trappoltak az ajtóig. Ott egy pillanatra megálltak, kibámultak az utcára, elmerengtek a szemközti Mesznik-féle ékszerüzleten, firmáját minden alkalommal elolvasták, mint a Circumdederunt me-t öreg papok, akik kívülről tudják a

szöveget, mégis maguk előtt tartják a könyvet, habár behunyt szemmel.

Wégling János, a vármegyei öreg őrök, szabályos komolysággal ment fürdeni Amerikába, minekután befejezte hivatalos munkáját. Nyugalmából nem zökkent ki soha, sietni őt senki se látta, ámbár mit ért vele, csak oda jutott a megfontoltsággal, ahová eljutunk mindnyájan nagy siettünkben. Kettős rendekben vonultak szülői felügyelet alatt sétára a Kramply-gyerekek, a pater familiás nem tért el ettől a szabálytól, habár bizonyos varázsigéket hallott délben, amelyek szerint friss csapolásra van kilátás a Kotárkában. A Kotárka azonban megmarad este is, nyilvánvaló továbbá, hogy valamennyi sör nem fogy el addig, marad a frissiből az ipartestületi jegyző urnak.

Eleven élet csak a folyó partján találtatott, ahol félmeztelen emberek hordták a gabonaszákokat a burcsellákra, meg a sleppekre, amelyek egyre mélyebben vágódtak a vízbe, amint megteltek. Embereknek tetszetek a hajók is, válluk mindjobban sülyed, amint újabb terheket rak rá az élet. A piaristák ablakából ide lehetett látni, öreg atyák sokszor elmerengtek a látványon és szótlánul nézték a forgolódást, mintha a maguk életére gondoltak volna, amely szintén összegyűjti a szellemi gabonát, aztán küldi világgá: Menjetek, tápláljátok a lelki együgyűeket.

A hajók az öreg Bogdánovics tulajdonai voltak s mikor megteltek, jött egy gőzhajó s megkezdte a vontatásukat előbb Titelig, aztán onnan fölfelé a Dunán, hogy a budai malmok alatt kössön ki velük. A keskeny vízcskében hetykék voltak a hajók és gőgösek, csak a nagy folyón vesztették el az önérzetüket és váltak halkabbá. Az Ordódy-gőzös ilyenkor fehérruhába öltözött vénkisasszonynak tetszett, aki kézen vezeti a gyámoltalan gyerekeket s hidak alá érve, meghajtja kémenyfejét, mondván: Klanyam sze.

A rakodást sokszor végignézte az öreg Bogdánovics is, habár a buzához nem volt semmi köze. De volt a hajóhoz, amelyet néha oktanul rongál a felületes legénység, oldalairól nem mossák le alaposan a rátapadt hinárt, deszkapallóján pedig olyan szakavatottság nélkül járnak, mellőzve a begyakorolt lendületet, a lépések szabályait, hogy idő előtt elromlanak, akárhányszor kettőbe is törnek.

— Lázár, Lázár, — intette az elüljáró zsákhordót — megver az Isten, ha kocsmapadlónak nézed azt a deszkát. Mi a keserű nyavalyát táncolsz rajta!

Olcso dohány szítt az öreg Bogdánovics, nem tellett neki többre, legalább így mondotta. A kövér bankócskák ugyanis, amiket a hajói használatáért kapott, nem arra valók voltak, hogy az ember elprédálja. Azokat a takarékos szippantotta fel és hol betétként emlékezett meg róluk, hol átváltoztak alkalmas reszvényekké, amikről ujév után külön lelki gyönyörűség leszeletelni a kupónokat. Ezért szítt olcso dohányt öreg Bogdánovics, akit messzire elkerültek a szitakötők, este pedig a szunyogok. Ámbár mit blehetyelek itt estéről, a nyugalom idejéről, amikor senki se találta még őt ébren. Éjjélre végzett az első álmával, aztán fálnak fordult és keresztet vetett.

— Ha Isten segít, reggelre kikötnek a hajók, estig pedig elkészülnek a kirakodással.

Ugy tetszett sokszor, hogy az öreg nem szeretett senkit, bennünket gyerekeket éppenséggel nem. Mi szívesen játszottunk a buzában, hegynek néztük, amelyről pompásan lehet lecsuszni, belevájtuk magunkat és nem háborgatott senki. A Lázárok és a Glisák, akik derékig meztelenül hordtak zsákot zsák után, egy marék dohányért engedélyt adtak a játékra, dohány pedig mindig került az apai szitákból, amelyek olyanok voltak, mint az idősödő asszonyok: felül keskenyek, csak lefelé terebélyesednek el.

Bogdánovics közeledésekor a vízben keres-

tünk menedéket s onnan hallgattuk végig jóslatait, amelyek szerint sosem lesz belőlünk semmi, mert el van hanyagolva a nevelésünk. Ez pedig, amint az ujságokban is olvasható, már sokszor vezetett az akasztófához.

Mondom, nem szeretett senkit Bogdanovics, egyedül a fiát, Nikolát. Hatalmas darab, csendes gyerek volt ez, ádáz gyűlölettel eltelve a piaristák iránt, akik elképesztő indiszkrécióval kérdeznek tőle mindenfélét, amik — Istenem — hogyan is érdekelnék őt! Nikola nem bántotta sem a humanistákat, sem a reáltudományok terén kiemelkedőket, ő békében hagyott mindenkit, nem szeretett játszani, a regényeket lenézte, csak ült és ábrándozott, habár soha senkinek el nem árulta, hogy miről. Az apja kék mándliban járt, de Nikolának finom posztóból csináltatott divatos ruhákat s meghívta vendégségbe azokat a fiukat, akikről feltételezte, hogy rajonganak Nikoláért.

— Ezt az alkalmas italt próbáljátok, gyerekek, a bezdáni kolostorfőnöktől kaptam, már pedig az tudja, mi a jó, mert különben hogyan lett volna belőle kolostorfőnök?

Barátkozott az öreg a gyereke kedvéért mindekivel, hirtelenben csapott lakomákon azonban sokszor egyedül maradt a társasággal, mert Nikola kisompolygott a folyópartra s folytatta titokzatos merengését. Mit láthatott abban a vizecskében, amely unottan ölegette az apró halakat, istenem, mit láthatott! A tulsó parton, amely magas volt és sovány szőlőskertecskéket hordott ferde vállán, munkás emberek ballagtak végig, az alatta vájt uton kofák igyekeztek haza a piacról, — Nikola csak nézte őket, amig eltűntek a szeme elől és azután is bámulta még sokáig a nyomukat.

— Nem mozditja ezt meg semmi, kesergett az öreg, aztán úgy gondolta, hogy rájött a titok nyitjára. Bogdanovics, elvénhedett Bogdanovics, szólt önmagához nagyon szigoruan,

mégsem vagy te az az okos ember, akinek magadat tartod. Szemérmetes a gyerek, ezt észrevehetted volna már régen. Másokat is megzavarna a feladat, hogy ott lépjen az életbe, ahol gyermekéveit eltöltötte, átesett a kamasz-koron. Itt akarsz te kibontakozást ebben a szürke városban? Bogdánovics, Bogdánovics, ezt elvétetted, így sose jutsz semmire.

Előszedte a fiut.

— Komoly beszédem van veled. Maholnap meghalhatok s te leszel az utódom. Ne beszélj, ne tiltakozz, a guta nálunk családi járvány, érzem néha, hogy nem messze van tőlem. Azt akarom hát, hogy belejőjj az üzleti titkokba, megismerd a körülményeket, az embereket és főleg a világot. Ezért el fogsz utazni.

— Hová? — kérdezte Nikola rémülten.

— Egyelőre Pestre, azután majd meglátjuk. Becsomagoltam már mindent a számodra, itt van ötszáz pengő s csak arra kérek, hogy ne kiméld. Élj urasan, a származásodhoz, vagyionodhoz méltóan s ha elfogy a pénzed, egy sürgönyre valót tarts készletben. Én mindig itthon vagyok.

Nikola nagyokat sóhajtott s utra kelt. Este volt, mikor megérkezett Pestre, már gyújtogatták a lámpákat és ő szédülni kezdett a nagy forgatagban. Mennyien vannak és hogy sietnek, Istenem, milyen szaladós az életük! Nikola beleszédült ebbe a kavarodásba, a vilamosok majd elütötték, robogó fiakkerek elől kellett minduntalan félreugrania. — hát igyekezett szabadulni a veszedelemtől s egyszer csak a Dunánál találta magát.

Ment, ment, hogy minél messzebb legyen, cipelte a kofferjét, csak olyankor rezzent össze, amikor valaki ki akarta a kezéből kapni.

— Majd viszem, nagyságos ur!

— Elmenj már, te tolvaj.

Budán szabadabban lélekzett föl, lecsapott mindjárt a partra, hála Istennek, itt nincs tülekedés, alig jár valaki. Itt víz is van,

amely szélesebb ugyan a miénknél, mégis szelid és titokzatos.

Egy kicsit elfáradt, leült a kofferjére, úgy hallgatta a tulsó partról átsűrődő zsongást. Aztán fölneszelt, az orracimpái reszketni kezdtek. Mi ez? Tompán, mintha a víz hőmpölygetné, hangok érkeztek hozzá, fájdalmas, merengő melódiák.

...Bez tebe draga ne mogu...

Úgy emelkedett föl, mintha gépen járna, ment a hangok után a parton, huzzák a hangok, amiket guzlicából csaltak elő. Nem lehet azokat semmi mással utánozni, nem tévedhet ebben, aki csak egyszer is hallotta.

Aztán csak a rekedt kiáltása törte meg az ábrándot.

— Péró, nase Péró!

— Holla hó, az ifiur! — ordítottak vissza a hajóról.

Rohant fel a veszteglő, üres sleppre, azok szaladtak elébe.

— Péró, Glisa!

— Ifjur, ifjur!

A hajógazda nagyot rikoltott.

— Szedjétek elő az avas szalonnát!

A guzlica tovább zümmögte szívekbe hatolón:

...Ne mogu zsvit, ne mogu zsi-i-vi-ti...

...Egy hét múlva pedig haza is érkezett Nikola a sleppen, amely szeliden, csendesén uszott lefelé a vizeken, megtisztelve a holdvilágos éjszakákat bánatos dallamokkal. Mondem, Nikola megérkezett és hiánytalanul viszaszámolta öreg Bogdánovicsnak az ötszáz pengőket, minthogy a hajósok nem fogadtak el pénzt a szalonnáért.

Pokoli ur tudománya

Pokoli ur, aki rendes nevet viselt, csak én hívom így kegyeletből, hivatalnok volt a vármegyén, vörös keszeg ember és makacs agglegény. Folyton házasodni készült, de sosem érkezett el odáig. Ha ugyanis ma megtetszett neki valaki, holnapra elfelejtette, mert meglátott egy szebbet. Megható módon tudott érdeklődni a nők után, szinte azt mondhatnám, hogy külön rendszere volt hozzá. Előbb követte őket utcákon át, aztán elébük került és tenyerével dörzsölve az állát, megállt valamelyik ház, vagy kirakat előtt, Szemébe nézni azonban a nőnek itt sem merészelt Pokoli ur, akik erre képtelen is lett volna, mert — hogy szavamat ne felejtsem — bandzsalitott

Ahogy kurta vörös szakállát fente a tenyerével, a keze megreszketett, a tüdejéből pedig sóhajtások vonaglottak elő. Határozottan szenvedett a vágyakozástól és rohanva sietett haza, hogy a hegedűjébe fojtsa minden bánatát.

Nagyon szépen hegedült Pokoli ur, művelt zenész volt, ezen a pályán indult is meg valamikor, de közben a hivatalba terelte a kenyér. Ha a városkában műkedvelő zenekarok alakultak, azok mindig reflektáltak az ő tudására. Csak akkor támadt baj, mikor női tagot is kapott a zenekar a bodroshaju, babaarcu szőke Stefikében, mert ettől kezdve Pokoli ur állandóan eltévesztette a taktust. Dehogyan is látta ő már akkor a kottát, mindig a Stefikét nézte, aki viszont nem nézett senkit, csak muzsikált.

Rendszerint a falakhoz közel szeretett járni, ok nélkül lapulva és süntörögve, mint akinek rejtegetni valója van.

— Sok a szép lány, sóhajtotta felém, aki még kis legény voltam, félig gyerek, de szinten olyan határozatlan a választásban, meg a megállapodásban, mint ő.

Arról diskuráltunk, hogy mikor lesz a legközelebbi hegedűóráám.

— Ma nem érek rá, rengeteg a dolgom.

Ezt ő mondta, de hasonló éreztem én is, mert a Plank-kertben találkozni akartam több fiúval, akik fölfedeztek egy Mauritius-bélyeget. Krajcár volt darabja egy gondosan csomagolt cukorkának abban a homályos kis boltban, amelynél csak a Savoyai Eugén emlékét hirdető ház volt öregebb. A cukrot azonkívül valamely nevezetesebb külföldi bélyeg-minta díszítette, amit a fiúk festékekkel és tojássárgájával hitelessé varázsoltak.

A park tele volt gyerekekkel, ide hozták a bölcsőöket is, én pedig a legnagyobb meglepetéssel fedeztem fel a bokrok között Pokoli urat. Szatírszerű volt a vörös-szakállas arca, amint kivillant a félrehajlitott ágak mögül, leste a kislányokat, amint játszadoztak, éppenséggel nem törődve az életnek sok olyan jelenségével, apró külsőségével, amit a tudatos nő az arzenáljában használ fel. Azonkívül nagyon meleg is volt s az én koromban a lányokat még nem öltöztették ugynevezett raffináltsággal.

A szenvedély egyformán vonzotta Pokoli urat, akár érett menyecskéről, akár leánygyerekekről volt a szó, sőt egyszer Lencsi nevű mindenünk, aki Szentgyörgyről következett be ártatlanul és üdén a városba, hogy ott szakitson a hangulatos svábos viselettel és minden egyebekkel, — mondom, egy vasárnap este Lencsi ábrándosan jelentette ki, hogy Pokoli ur még az Vászónál is szebben zenél.

— Hát te azt honnan tudod, te számár? Mi csak skálázni szoktunk, az pedig nem szép.

— Igen ám, de nekem ma délután olyanokat játszott, amikre még táncolni sem lehet, csak hallgatni.

Akik olykor szóba ereszkedtek Pokoli urral, azt vallották róla, hogy művelt ember, akiből több is lehetett volna. Kár az ilyennek elperészednie. A nagy többség azonban határozottan unta a tudományos vitákat, szívesen ráhagyta a következtetéseket és a megállapításokat azokra, akik a kérdést fölvetették.

Ezek a férfiak, — mert csakis férfi lehet annyira elfajult, — másfajta problémákat adtak fel, részint tréfából, részint tudnivágyásból, Pokoli urnak.

— Kinek az alakja szebb: A kis Kádárnéé, vagy a Koncsek Micié?

Pokoli ur arcát tulvilági gyönyörűség árasztotta el.

— Kérem szépen, dörzsölte most szinte a veszedelem határáig az állát, — a Kádárné alacsony és zömök, tehát már ezen az okon sem lehet klasszikus. Az igaz, hogy szabályos minden testrésze, a lába ívelése kifogástalan és főleg a térdhajlásnál remekmű. Ugyanis ott dől el, hogy ki a szép, mert ha a térdhajlás belsőjében egy tenyérvnyi rész jó, akkor nincs hiba. Kádárnénak, kérem alásan, tökéletesebb a melle is, erős izomzatú, de a dereka körül gyanus zsirgyűrű van keletkezésben. Igenis kérem alásan, keletkezésben. Ezért nem szeret táncolni. Fél, hogy rájönnek, ha oda nyúl valaki.

Aztán áttért Koncsek Mici elemzésére.

— Ilyenek a mágnásnők. Sokat láttam belőlük, mikor házitanító voltam a Cebrián-családban. Ne feledjék, kérem, én még Hubaytól tanultam hegedülni. Cebriánéknál ismerkedtem meg vele. Ott fordultak meg hasonló szobor-egyénségek. Láb, váll, hát Micinél is teljes értékű. Főleg az a szép ívelésű hosszú lába, azonban végzetes hiba, hogy a csipeje..., azaz a dereka... hogy is mondjam, egy kis-

sé lenyulik, még pedig amolyan körte formába.

— Ugyan! — csodálkozott a hallgatóság.

— Na igen, folytatta Pokoli ur, kívülről nem lehet azt látni, arra való, kérem alásan, a szabóművészet, hogy eltakarja a hiányokat.

Akit csak kérdeztek Pokoli urtól, azt ő lefestette az utolsó citekig, még hozzá olyan nünaszokkal, hogy szinte rejtelmessé vált a tudománya.

— Baziliszkus-szeme van, fogták rá a bozorkányságra hajlandók.

A Röntgenről akkor még nem tudtunk, de a körülírások már megsejtették ezt a tudományos szerszámot.

— Kell, hogy különben lásson, mint más ember, tüzelt Laura néném. Vannak csodálatos lények a világon, én is ösmertem Aradban egy cselédleányt, akinek a közeledtére leugráltak a lábosok a sparherdről.

Pokoli ur tudományának híre eljutott aszszonyi körökbe is, ahol aztán nem kis rémületet keltett.

— Szörnyűség! Még azt hiheti valaki, hogy én, meg ő... — méltatlankodott a kis Kádárné.

— Hátha másból csalta ki a tudományt, — ingerkedett az öreg Duka tanácselnök, sok gonoszság kitergetője.

Amire egészen magánkívül lett a dühtől az apró Vénusz.

— Laczi bácsi, meg ne merjen gyanusítani, mert olyant mondok, hogy magam is megbánom.

— Nonó, biztos vagy benne, hogy nem jár el az urad szája, amikor italos?

Még házi patvarkodások is támadtak, mindenki gyanus volt, ellenben Pokoli ur néma.

— Honnan tudod te ezeket, Sándor? — támadtak néha neki.

— Hát csak tud az ember egyetmást.

— Föltétlenül tudod, mert összetett bizonyítékokkal rájön az ember, hogy igazat beszélsz,

jól megfigyeltél olyasmiket, amikhez mi nem jutunk hozzá. Viszont ezek a mai ruhák úgy eltakarnak mindent! Felül egy keskeny vonalat se hagynak szabadon a nyakból, alul hosszúak, hogy fölseprík az útca porát. Hát akkor?

Hát akkor, hát akkor!

... Engem nem vontak be a vitákba, pedig elmondhattam volna egyet-mást. Abban az időben ugyanis éjszakai vándor voltam, akit vonzott a csend, a titokzatosság. Jól esett mászkálni az utcán, hallgattam a kávéházakból kiszűrődő muzsikát. Téli éjszakákon a kaszinókert udvarából, vagy a Korona ablakai alatt megcsodáltam a bálozó népeket, milyen érdekes, hogy mindenki mosolyog, a cigány pláne belénevet a mulatozók arcába, — talán mégis csak itt lakik a boidogság! Álltam az ablak alatt, egyszer az Olvasókör garderobjába is elmerészkedtem azzal az elszántsággal, hogy ha megszólítanak, azt fogom mondani, keresek valakit.

— Nincs itt, kérem, Pokoli ur? Sürgős közölni valóm van vele.

Pokoli ur ugyanis nem járt táncmulatságokra, amit sehogyan nem értettem meg, hiszen ott láthatja egyhelyen a legtöbb szépasszonyt, meg lányt, habár még abban az időben nem is olyan anatómiai pontossággal, mint ahogyan azok leírásaiban szerepeltek.

Éjszakai utaimon azért mégis találkoztam vele. Inkább előttem járt, szorosan a falhoz lapulva most is, én pedig macskalépéssel utána, hogy mit akar?

Ahol világosságot tapasztalt, ott bekukucskált az ablakon. Kis városkánkban igen elitelendő volt a kövezet, de tökéletesség szempontjából egy nívón állott vele az ablakok jósága. Mindegyiken maradt egy kis rés, vagy szerkezeti hiba, esetleg a függöny már szakadozott, azonban valamennyin át meg lehetett látni, hogy mi történik a szobában. Odabenn ilyenkor tértek nyugovóra a népek. A családapa vagy aludt már, vagy pipázott a másik

szobában, esetleg otthon sem volt. Ellenben az asszonyok lehámozzák magukról a ruhát, aztán készültek levetni azokat a messzire tén-den alul érő ingeket is, amikből nem tudom, maradt-e mutató a társadalomtudományi mu-zeumokban? Mielőtt azonban megváltak tőlük, egy kissé a fejük fölé huzzák, könyökök, vagy az öklük pupot nyomott az oldalába, egészen elvesztek benne. Így töltöttek rövi-debb-hosszabb időt, — oh, sokáig nem tudtam megérteni ennek a jelentőségét, pedig a vá-ros állandóan poros volt, néha sötétszürke a levegő, továbbá kutya is a legtöbb házban, csupa tenyésztő telepe a bolhának.

Az éjszakának ezeket a titkait leste ki Po-koli ur, zokon véve, ha valaki emeleten la-kott, mert ahhoz még ő sem volt elég magas, a periszkópot pedig legjobb tudomásom sze-rint akkor még nem találták fel. Mikor aztán, mindenek elintézésével, végleg lekerült höl-gyeinkről a nappali ing, hogy helyet adjon a hálóköntösnek, az ondulálás ősanýját jelentő cukrospapírba csavarva már megannyi haj-tincs, — az átmenet pillanatában, amely né-ha hosszabb ideig is tartott, — Pokoli ur kétségbeesetten dörzsölte az állát, majd neki-iramodott, mintha kergetné valaki s meg se állt a legközelebbi ablakig.

Hogy az emelet se volt mindenütt baj? Nem ám. Egyszer nagyon recseg egy fa, ép-pen ablak előtt emelkedett égnek, — megáll-tam, mi történik odafönn? Hát Pokoli ur ereszkedik le róla, kifogott az ablak magas-ságán.

—Jó estét kívánok, szóltam rá. Mit csinál erre tanár ur?

— Elvesztettem valamit, motyogta, bizo-nyára és kétségtelenül elvesztettem, kérem alássan, azt keresem.

Azzal nekiiramodott a sötétségnek s én sose tudtam meg, hogy megtalálta-e?

Becsületbeli ügy a fürdőn

I.

Mixich Sándor levele szeretett komájához, nemes Vukovich Mladenhez, intézve Horvát-Neuzinára. (Saját kastély.)

Édes öreg pajtikám, szeretett atyámfi! Távol áll tőlem gondolata is annak, hogy megzavarjalak nagy és szent munkádban, már mint ami a cséplés tényét illeti, mert hiszen ilyenféleből élünk mindnyájan. Még mindig állom ugyanis régi megállapodásunkat, mely abban kerül az események homlokterébe, hogy lehetőleg nem igyekszünk egymás életét fölösleges oktalanságokkal — teszem azt levélírással — megrövidíteni. Az eset azonban, amivel felrázlak nyugalmadból, megkeseritem nyári méhike-munkádat és rabolom idődet, — olyan rendkívüli, hogy hasonlót nem produkálnak annaleseink, amelyek szoros kapcsolatot teremtetek az idők folyamán a tükör s általában véve az üveggyártás fellendülésével, vonatkozásba hozva a vendéglői iparral. Következőleg teljesen józan, tisztos és tiszta főre, nemkülönben elismert tekintélyre van itt szükség, mert csődöt mond a legtökéletesebben gondolkodó is, ha megnyilvánulása nem társul egy nagy élet számtalan eseményét magába foglaló bölcs tapasztalataival.

A rideg tényállás a következő:

Mint bizonyára hallottad hírét, ezen a nyo-

morult Arbóczlakon vagyok kénytelen tengetni nyaramat minden nemesebb szórakozás híjjával. Asszony volna elég, a betegség se látszik meg rajtuk annyira, mint ahogy ők állítják, — mindamellett vannak köztük súlyosan szenvedők is —, de mit ér mindez, ha esti tíz órakor bezárják a vendéglőket azzal a középkori indokolással, hogy gyógyhelyen nem lehet mulatni. Ezen az időn túl a bagolynak sem szabad huhognia. A férjeknek nevezett utolsó intézmény itt a legminimálisabb keretek közé szorul, mert először is nem igen van belőlük, másodszor ha egy-egy látogatóba jön, külön szállóba kénytelen vonulni, távol hű nejétől, aki fürdön keres irt fájdalmaira és hogy úgy mondjam, szinte kánonjogiilag szuszpendáltatott minden gyöngédség alól, — kobajági. (Azaz kendősz, ahogy azt megyszékhelyünkön a Lloydban mondanák.) Egyébként a vendégeket szinte egyenkint ellenőrzi a fürdőorvos, a portás pedig megvesztegethetetlen.

Már most mit csináljak? A koránfekvés épp úgy nem kenyerem, akárcsak a korán kelés, amibe már számosan belehaltak. Egy darabig egymagamban tanítgattam a cigányt új nótákra, amig tegnap végre felütötték hidrafejüket a Praznovszky fiuk. Erdőre alkuszna és így kerültek ide, képzelheted, mennyire megörültem nekik. Legalább embert látok, akivel össze lehet mérni a kardot, — vagy mondjuk, békés téllenségben a poharat.

A megfelelő terepet egy vöröshaju pincér fedezte fel. A vendéglő ugyanis hegyoldalba épült s tartozéka egy hajdani várnak. Aránylag kevés költséggel alakították át, amely spórolást föltette alkalmas volt azzal indokolni, hogy kegyelettel muszáj ápolni az ősiséget. Hát ennek a várnak a lovagterme mélyen benn fekszik a hegyüregben, simára van csiszolva a szikla-fala, hallatlanul vastag tölgy-

faajító a bejárata. A világítása ugyanolyan, mint az egész fürdőé s amilyen még a vitéz kurucok idejében, egyszóval archaikusan megejtő.

Hát ide hurcolkodtunk be korán este cigányostul, italostul s hogy a fürdőbiztos-szolgabíró kihágási eljárás alá ne vonhasson, ravasz csellel bevontuk őt is társadalmunkba. Azt hitettük el vele, hogy a természettudomány szolgálatába szerződve ki kell tapasztalnunk az akusztikát.

Az éjszaka eseményeinek leírásával nem fáradsz talak. Adandó alkalommal, ha a télen fölkereslek saját kastélyodban, bővebb eszmecsere keretében a végükre járhatunk azoknak is. Most csak annyit, hogy felfedeztem egy bort, na de milyen bort!

Elégedj meg annyival, hogy bebizonyult, amit már számtalanszor volt szerencsém hangoztatni: aki nem győzi az italt, térjen át az aludt-tej rendszerére. Az én társaságom ugyanis már reggel hat órakor holtlétű volt s mivel semmit sem utálok annyira, mint a részeg embert, — fogtam magam és hazamentem. Jó kedvem lévén azonban, a cigányok elkísértek, fülembe huzván ama dallamokat, amelyek tényként állapítják meg, miszerint azért, amért iszok én, nem vagyok még piszok én.

Ma alkonyatkor aztán nekem rontanak a hidrák, elneveznek minden elnevezhetőnek, térdig gázolnak a becsületemben, a végén pedig megvádolnak azzal a gyalázatossággal, hogy megszöktem a társaságból.

Szeretett öreg komám, hát ez több annál, amit elbir egy érzékeny lélek. Sokáig tünődtem milyen elégtételt szerezsek a meggyanúsításért, míg végre eszembe jutottál te, nemzetiségünk fenkölt lelki tagja, akinek szava vitás esetekben döntő sullyal nehezedik a tárgyalosság serpenyőjébe. Említettelek is azonnal, mint végső, helyesebben jogerős fórumot s

konstatálom, hogy a neved általános szimpátiával találkozott.

Már most légy oly kegyes, döntsél ebben a súlyos ügyben, mi föltétlenül belenyugszunk határozatodba. A kérdés a következő: Megszökik-e a mulató társaságból az, aki reggel hat órakor holtrészeg hullákat hagy hátra, míg ő maga a teljes cigánybandával ereszkedik utra. (S akit, mellesleg említve, ezen ténybeli cselekedeteiért kihágás tárgyában följelent a cirkáló csendőri brutalitás.)

Tudom, hogy nagy áldozatot követelek tőled, amiért épp ebben a rendkívüli évszakban rabolok el súlyos perceket drága idődből; hogy teszem azt ilyenkor, amikor a cséplőgépeiden kívül más eleven emberrel nem állasz szóba, — azonban becsületbeli ügyről van a szó, a becsület pedig mindeneken felül való.

Jóságodat előre is hálásan köszöni szerető,
ölelő
Sándor öcséd.

II.

nemes Vukovich Mladen dringend sürgőnye Mixich Sándor fürdővendégnek Árbóclákra.

Leveléd homályos. Nem megértettem, hol voltak távozásodkor többiek: asztal mellett, vagy alatta? Maga a tény, hogy teljes cigánybandával elvonultál, sőt ezt megengedték, melletted döntene, ha tudnám, mi történt hazaérkezésed után cigányokkal? Egyébként teljes társaság visszatartandó igazság földerítésére irányuló holnapi megérkezésემig.

Auffenberg Erika kérője

A gyönyörű férfitípus mintaképe volt Hegedüs Miklós megyei főjegyző, tehetségben is felül az átlagon, ha erőszakkal nem vág elébe valaki, ő lesz az alispán. Odavaló, reprezentálásra született régi, jó nemesi család sarja s habár nem számolja ezekben a holdjait, stilusos életet élhet, — aztán egyszerre agyonlővi magát, titkát elviszi a másvilágra.

Hogy milyen kivételesen szép karrier volt az övé, ahhoz el kell egyet-mást mondani a vármegye hierarchiájából. Mindennél jobban megmagyarázzák ezek az adatok, hogy miért voltak olyan kitűnő hivatalnokok a torontáliak. Legalul kezdték majd mindnyájan, mellékes volt a kezdeti állás, megtanultak mindent, aztán vártak az alkalomra. Hegedüs Miklós is 1882-ben helyettes főispáni kiadó. Mikor aztán Szávits Iván V. aljegyző még ugyanebben az évben lemond az állásáról, ő kerül a helyére. (Viszont Hegedüst Jankó Ágoston, később az utolsó torontáli magyar alispán követi a helyettes kiadói állásban, hogy hamarosan elmenjen Párdányba szolgabírósegédnek.)

Hét évvel később, 1889-ben, már főszolgabíró Hegedüs Miklós, legifjabb a sorban, ahol Bakálovics Ágoston, gróf Bethlen Miklós, Botka Béla, Dészán Artur, Gyertyánffy Dénes, Jankó Ágoston, Hertelendy Imre, Tallján Emil foglalnak helyet, vezető familiák tagjai valamennyien, akik azért szolgálnak, hogy előre

is jussanak. 1892-ben azonban, mikor a rendkívül ambiciózus és fürge örmény Pap Géza II. aljegyző képviselőnek választatja meg magát s így nem kell félni az előretörésétől, Dániel László főjegyzőből alispán lesz s az ő állását a tavaszi közgyűlés a főbirói kar Benjáminjával, Hegedüs Miklóssal tölti be. Fél-évig sem élvezi a diszes pozíciót, mert november 8-án önkezével vet véget az életének. Nehéz dolog az okok keresése, a láncszemek összefűzése, alapjában véve mégis csak arra kell jutni, hogy valahol, valamerre messze, fészke volt a családban a terheltségnek.

Hegedüs Miklós fivére Pál, főreáliskolai tanár volt Szegeden, geniális, de egzaltált ember. A bur háboru elején nagy tanulmányt írt a Budapesti Szemlében, megjósolta az egésznek kimenetelét. Ez az írása eljutott a külföldre, ott is nagy feltűnést keltett s hozzánk látogató angol tudós követelte az országházban, hogy mutassák meg neki Ejdzsedosz Pelt. Hogy az nem képviselő? Ei, hát kiket választanak be a magyar parlamentbe?

Az akkor még életben levő Görgey Artur viszont Gyulai Pált kereste föl.

— Miféle nagy stratégiát rejtegetsz te a Hegedüs Pál pseudonim alatt?

Ez a Hegedüs Pál valósággal elpredálta az egész életét, apró extravaganciákban merült ki minden működése, világnyelveket beszélt s akkor sem ment külföldre, amikor stipendiummal kimehetett volna.

— Szebben megírom én hazulról, hogy milyen az angol diákélet.

Kisgondok bántották, aránylag fiatalon halt meg.

Hegedüs Miklós főjegyző a katonai pályára nevelte egyetlen fiát, Andort, legyen távol a közigazgatástól. A fiu így jutott el tiszti korában Sarajevóba, ahol meglehetősen egyhangú, változatosság nélküli volt az élet. A lumpolá-

sokhoz, a tisztí kaszinó kicsinyes szellemi ele-
deléhez, nem volt hajlama. Határtalan unal-
mában elkezdett hát olvasgatni. Az volt a baj,
hogy könnyed, szórakoztató dolgok helyett
csupa nehéz filozófiát, főleg Schopenhauert,
aki sok ifjú lelket vitt már korai sírba. Szó
sincs róla, komisz a világ, sok a becsstelensé-
ge, nem érdemes semmi, — az ember idővel
rájön erre magától is filozófusok nélkül, a
java belenyugszik, esetleg maga is átalakul
becstelenné, azonban a gyerekek jobban fáj
az illúziók pusztulása.

Csapott homloka volt Hegedüs Andornak,
nyugtalanul száguldoztak benne a gondolatok,
ki is sütötte hamarosan, hogy ő nem életre-
való. Elkezdett kutakodni a családjában, az
apja öngyilkos volt, ebben ezt a hibát fedezte
fel, a másokban azt.

— Terhelt vagyok! — rémült el önmagától.

Egy kapitánya, aki észrevette rajta a válto-
zást s akihez amugy is bizalmas volt, az élni-
akarás derűjével vette munkába a fiút.

— Nem terhelt vagy, hanem számár. Ol-
vastam már regényeket, ahol valaki elkezde-
te, hogy idő előtt meghal és meg is halt, bár
nem volt semmi baja. A magad életét éld és
ne a másokét! Ne olvass ostoba dolgokat. Nor-
mális vagy, semmi bajod. Ehhez nem kell tu-
dományos megállapítás, mert még én is job-
ban látom, mint akármelyik híres sarlatán.

Addig beszélt, amíg végül is meg tudta
győzni. Vitte erőszakkal szórakozni bálba, ká-
véházba s csak jókedvű embereket tűrt meg a
környezetében.

A bál! Az csakugyan tetszett Andornak, volt
is ebből elég, mert ugyan mit csinálhattak vol-
na mást Sarajevóban. Aztán jöttek a szokásos
évődések, a régi császári tisztek ismert humo-
ra, amely olyan gyönyörűen érvényesült a vi-
lágháboruban is. Ezekkel az elmésségekkel

tele voltak a régi német vicclapok, minek elevenítenők fel?

Azt mondta egyszer az egyik ilyen drótozott fejű hadnagy:

— Nagyon mélyen belenéztl az Auffenberg Erika szemébe.

Erika Auffenberg Móric akkori sarajevói hadtestparancsnok leánya volt, természetesen körülrajongott teremtés.

— Nem néziem én sehogy! — felelte Hegedüs Andor. Azonban nagyon jól táncol, azért foglalkoztam vele többet.

Akkor a spázmaherek fordítottak egyet a dolgon.

— El sem képzeled, mennyire érdeklődik utánad az a lány.

— Nem adtam rá okot, az érintkezésünk csak udvarias külsőségekkel van tele.

— Eppen az izgatja. Látja, hogy nem teszszik neked, nem udvarolsz neki, ezért beléd-habarodott.

Szegény Andornak ilyeneket mondani!

Folytatták a tréfát azután is, mindenkinek volt valami értesülése, hogy mit mondott a leány, hogyan emlékezett meg Andorról, mikor nem eszik, miért olyan sápadt?

— Szerelmes, mindenki látja.

A szivélyes társadalmi érintkezést aztán annyira félreértelte az ugratások batása alatt Hegedüs Andor, hogy meg se kérdezte a lányt, mit érez, mit gondol, akaratlanul kompromittálta, azért parádéba vágta magát és megkérte a kezét az apjától.

A hadtestparancsnok nagyot nézett.

Föltétlenül meg van tisztelve, egészen bizonyos, hogy így gondolkozik a lánya is, de hát ők semmi okot nem szolgáltatnak erre a lépésre. Hogy báloztak? Na, ja, arravaló a bál, hogy a fiatalság találkozzék ott. Szórakozni is kell, pláne az ilyen unalmas fészekben, azonban a házasság egészen más dolog.

Ezen az alapon az egész garnizon felléphetne kérőnek.

— Kosár, kosár! — kiáltotta magánkívül Hegedüs Andor és egyszerre megint lehetetlenné vált számára az élet.

Szabadságot kért, szaladt Budapestre, az édesanyjához. De az idegessége újra kitört, nem találta a helyét. Egyszer valamilyen lényegtelen szóváltása támadt az anyjával, azt mondja a sokat szenvedett özvegy:

— Magadra hagylak, hátha hamarabb lecsillapodsz!

Estefelé Hegedüsné, aki addig látogatásokat végzett, még nem volt otthon, Andor erre rohan a rendőrségre.

— Eltűnt az anyám, keressék meg.

Kikérdezték, aztán megmagyarázták, hogy ez még nem eltűnés. Várja meg legalább a reggelt.

— Megkezdik a nyomozást, vagy nem?

— Engedjen meg, de nem kompromittálhatjuk az édesmamát!

— Akkor főmegyek elégtételért a belügyminiszterhez. Majd az ad önöknek instrukciót.

A belügyminisztert nem tudta megtalálni, valamelyik inspekciós tisztviselő, akinek elpanaszolta a sérelmét, másnapra ajánlotta az elintézését, — erre keresni kezdte a miniszterelnököt, hogy ennél jelentse fel „az egész bandát.“

Itt se volt szerencséje, azért elkeseredésében éjszaka tizkor vonatra ült.

— Azért vagyok tiszt, hogy a király adjon nekem elégtételt.

Bécsben jelentkezéskor azt a választ kapta:

— Ófelsége délben érkezik meg Schönbrunnból. Előjegyezzük a főhadnagy urat.

Ezt már hajlandó volt megvárni, habár az idegei erős táncot jártak a sok „méltatlan bánásmód“ miatt. Beült hát az egyik kávéházba és olvasta az újságokat. De hamarosan fel-

pillantott.

— Mit fixiroz ott, szemközt, az a két alak?

Ezt a jelenetet, éppugy, mint az utána következőt, későbbi világos perceiben ő maga mesélte el bizalmas barátainak. Tisztán, önkritikával:

— Ugy éreztem, hogy rá kell rohannom az egyikre, a szurós szeműre. Megölöm. Mit bámul? De erőt vettem magamon, inkább elmentem a kávéházból. Nem volt igazam. Idegeskedtem, nyugtalanul forgattam az ujságot s egyszer — csakugyan, lapozgatás közben — erősebb kézcsapással egyenesítettem ki az összegyűrt oldalt. Ezért néztek rám.

Máskált hát a városban, a Stadtbahnhof egy fülkéjében összekerült egy férfival s egy nővel. Nem törődött velük, játszadozott az ablak rolettájával. Mikor pedig az elromlott, elővette a zsebkését, hogy megigazítsa. Valami idegesség lehetett megint a mozdulatában, mert az utitárs megszólalt:

— Mit csinál, főhadnagy ur?

— Abban a pillanatban, mesélte ő maga, nekiestem a torkának. Azt éreztem, hogy meg kell ölnöm. A nő közénk ugrott, megragadtam mindkettőjüket és egymáshoz verdestem a fejüket. Kezemben volt még a bicska is, az megkarcolta a férfi nyakát s én a vér láttára kijózanodtam. Tudtam, hogy baj van, még sem eresztettem el őket, vártam a megállót, hogy jöjjön valaki és szedjen szét bennünket.

Akkor a katonai kórházba vitték, de néhány heti kezelés után kiengedték. Áthelyeztette magát Bécsbe, de mikor Auffenberg közös hadügyminiszter lett, megint menekült:

— Nem élhetek velük egy városban!

A szabadságát Nagybecskerekén töltötte, egész rendesen viselkedett, rengeteget olvasott. Vonzotta az a filozófia, amelyik megrontotta az életét, — egy reggel kiment a temetőbe s az apja sirján agyonlőtte magát.

Nákó Sándor bohémiáidáiból

A Nákó-család voltaképen regényt érdemelne, itt azonban csak utolsó férfisarjáról, a volt fiumei kormányzóról mondok el vázlatosan egyet-mást. Mégis, előbb a származásukról valamit.

Macedóniából származtak, apai ágon a nemes Nacu Kiprianó, anyain a nemes Kalenzi görög családból. Kiprianoék már 1382-ben szerepelnek honuk történetében, a Kalenziak 1410-ben kapnak nemességet. III. Ábrahám két fia, Kristóf és Círil, a 18. század második felében már Ausztriában gyűjtik a vagyont, bankárjai és személyes jóismerősei II. Józsefnek, táplálói a sok háborúnak. A császár biztatására jöttek Torontálba, ahol Nagyszentmiklós és Óbessenyő tájékán nagyszabású gyapjumasót rendeztek be s a hadseregnek éveken át szállítottak gyapjút, marhát, nemkülönben gabonát, míg végre 1781-ben megvásárolták a szentmiklósi és marienfeldi kincstári birtokokat.

Nagyszentmiklós kikiáltási ára pontosan 405.732 forint, tíz egész és kétharmad krajcár volt, Marienfeldé 218.561 forint, ötvenhárom és nyolckilenced krajcár. A két testvér ennél 75.705 forinttal többet fizetett, közös tulajdonként kezelve az uradalmakat. Csak a haláluk után osztották fel azokat a fiaik: Sándor és József. Ez a Sándor, akkor még görögkeleti, 18 éves korában katolizált nevelőjének, Rajnis

József jezsuita atyának befolyására. Ő kapta a grófságot is titkár korában az udvari kancelláriánál. Felesége a nagy Festetich György Teréz nevű lánya volt, ettől született 1822-ben a Kálmán fia, nagyapja Sándornak, a későbbi fiumei kormányzónak.

A birtokszerző marienfeldi Cirillnek csak egy fia volt: József. Ez 30 éves korában meghalt, a vagvona János nevű gyermekére maradt, ettől pedig a leánya, Miléva, örökölte, aki Zurló Gyula San Marcói herceghez ment nőül, egyidejűleg áttérve a katolikus vallásra. Az öreg hercegnő gyermektelenül halt el, ő volt családi ágának utolsó sarja. A hagyatékából pör lett, román hatóságok előtt folyt, nincs a sorsáról hírem. Örökösének ugyanis egy volt híres osztrák államférfit nevezett meg. Rejtély a kapcsolatuk.

Idősebb emberek bizonyára emlékeznek még Nákó Kálmánra, aki jobb szerette a főrendiháznál a képviselőházat, mert a Sándor-utcában tudott a legjobbizűen szunyókálni a szónokok vitái alatt.

Otthon álmatlanságban szenvedett, hiányzott az elnöki csengő. Nagyon érdekes egyéniség volt. A régi Nemzet nyugtázásai során havonta megjelent az ötforintos adománya egy kiérdemesült művésznő javára. A primadonnának ugyanis többnyire vidám életet élnek s ha nem gondolnak az élet telére, ilyen adományokból kénytelenek tengődni. Az unokája, akit ő nevelt, elmesélte nekem a nagyapa egy különös szokását. Ha valami hamiskás dologban furdalta a lelkiismeret, hazasietett Szentmiklósra s a családi kriptában leült a felesége koporsója elé, ott kezdett gyónni.

— Bocsáss meg, Berta, tudom, hogy te jó vagy és nem tartasz haragot. Látod, semmit se tudok előtted elhallgatni.

Aztán mondta sorra. Miket mondhatott, mikor azt az országos skandalumot mesélte,

amely igazságügyminiszteri tárcájába került Polónyi Géának, aki előzőleg ügyvéd volt egy ellene folytatott ügyben.

A feleségét egyébként Gyertyánffy Bertának hívták, értékes festőművész, a legáldotiabb jó-tékony lelkek közül való.

A Sándor-unoka már nagy vagyonba született, igyekezett is azt lehetőség szerint csökkenteni. Néha hónapokig otthon könyvelt a számtartói irodában, gazdasági reformokra pazarolt el vagyonokat, aztán járta a világ legfényesebb szórakozóhelyeit. Rendkívül szerette az életet, alapiában véve tipikus bohém volt, telve egymásnak ellentmondó tulajdonsággal. Torontál vármegye közügyeiben alig vett részt, politizálni sem szeretett, a koalíció idején azonban ambicionálta a fiumei kormányzóságot.

Ebből az időből emlékezetes egy nagy afférja. A budapesti sajtó töredéke, főleg Esti leveleiben a kíméletlen Tóth Béla, az a dobos verték, hogy a pesti sajtó megzsarolta a hiu grófot az installáción. Évek múltán, már túl a kormányzóságon, több hetet töltöttünk együtt, néhány alvásra szánt kurta órát kivéve úgyszólván az egész napot, sok bizalmas, érdekes téma került szónyegre, — megkérdeztem, mi igaz a régi hírből?

— Csupa tulzás volt, felelte, engem nem lehet megzsarolni, nem is próbálta meg senki. Szó sincs róla, sok szerkesztő ur volt jelen a beiktatásomon, ezeket vendégül láttam. A Független Magyarország pedig külön Nákószámot nyomtatott s ezért prezentált egy ezerforintos számlát. Ez nem zsarolás, legföljebb izlés kérdése. Más nem történt.

Sokkal bizalmasabb dolgokat mondott el, semhogy értelme lett volna, hogy itt titkolóz-zék.

Épp olyan lármát csapott az a híresztelés is, hogy 40.000 koronás költséggel vendégelje

meg egyszer egy angol hadihajó tisztikarát.

— Tudják-e azok az urak, felelte kérdésemre, hogy mennyi 40.000 korona? Persze, csak azt nézik, hogy itt a torontáli mágna, attól minden kitelik. Hát nem haladta túl a kétezer koronát a lunch, amihez tizenketten voltunk. Szó sincs róla, finom dolgokat szerviroztattam. Végére az angol király tisztjei voltak a vendégeim, nem a szentmiklósi kisbíró.

— Miért hagyta magánszáradni ezeket a hireszteléseket?

— Azért, mert soha sem cáfolok. Reszketek, ha nyomtatásban látom a nevemet.

Nem is ebben volt hiu Nákó, hanem másban. Szerette, ha bátornak, rettenthetetlennek tartották, erről volt sok meséje, néha szinte mesejellegű. Aztán féltékenykedett utódjára a kormányzásában, minden apróság érdekelte, mit csinál az, hogyan él?

Kormányzói politikáját itt nem akarom érinteni, én csak az embert keresem benne, annyit mégis elmondok, hogy forszírozta a fiumei magyar püspökség megszervezését. Ezért eljárt Rómába is, ott körülbelül rendbehozott mindent, már dolgoztak az ügyben, Várady Árpádban, a későbbi kalocsai érsekben, a személyi megállapodás is megtörtént, mikor a horvátok felborították az egész tervet. Fiumét egyházi szempontból nem akarták kiengegni a kezükből. Ők lettek az erősebbek.

Nem kizárólag ezért ment Rómába, voltaképpen jogcímre volt szüksége. A házasságát akarta felbontani, de kísérlete a szentszéknél hajótörést szenvedett. Halálosan szerelmes volt egy uri kisasszonyba, aki épp olyan rajongással szerette. Nem beszélhetek sokat erről a dologról, de megható az a lángolás, amely valósággal diákká tette a nagy-darab embert. A lány klasszikus szépségű leveléből néha felolvasott egy-egy csodásan tökéletes mondatot,

anélkül, hogy indiszkrét lett volna. De állandóan küzködött benne valami, hogy a szerelméről beszéljen, míg végre mindig legyőzte magát.

Minden érdekelte, órákon át faggatott, hogyan kell novellát írni, mi kell hozzá? Boszorkányszerűnek látta az írás mesterességét, hát gondoltam, hogy majd megmagyarázom neki gyakorlatilag. Amugy sem kellett sok a fantáziának, néhány apróbb mozaikból, meg amit előbb is tudtam másfelül, tudtam építeni. Egy pezsgős ebéd után az abbáziai Quarnero-kávéházban nekiültem s megírtam a novellát leánylevél formájában, este odaadtam Nákónak.

— Jézus Mária, kiáltott fel, mikor elolvasta, majdnem az eredeti. Hogy jutott hozzá?

Szaladt a Wertheim-szekrényhez, ott volt a levél elzárva.

— Nem értem, dadogta, ez rejtély.

— Szó sincs róla, feleltem, csak ismerem a női levelek lélektanát. Alig van köztük különbség.

— Hogy lehet valaki ilyen cinikus? Az én levelem egyedülálló.

— Igaz, páratlan. Nagy írók megirigyelhetnék a stílusát, de csakis ebben különbözik a többitől.

A kéziratomat aztán elkérte. Isten mentsen, hogy az megjelenhessen, soha se hinné el a lány róla, hogy nem árulta el. Tán ma is megvan a hagyatékában, emlékszem rá, hogy más papír híjján kibontott borítékokra írtam.

A vagyona ezalatt egyre fogyott s a szigorú tantól, a San Marcói hercegnőtől (harmadfokon unokatestvére volt az édesapjának), sem volt sok várni valója. Az nem szívesen nézte az öccse pazarlásait. Félni való volt mindig, hogy az egyházra testálja a vagyonát.

— Rendkívül nehezen kezelhető asszony, pa-

naszkodott Nákó. Egyszer például egész évig szóba nem állt velem.

Ugy történt, hogy a gróf engedélyt kapott tizenkét őzbak lövésére a nagykomlói uradalomban. El is ment, jelentkezett az erdőmesternél s szokásos bohém hangján kedélyeskedni kezdett.

— No, most kipusztítom a vadállományukat!

Meglőtte az engedélyezett tizenkét őzet, hazament. Az erdőmester azonban — ijedten-e, vagy szórakoztatásul — elmondta a fenyegetést a hercegnőnek, aki ezért álló esztendeig nem fogadta az öccsét. Alig tudta kiengesztelni.

Abbáziában (1911 tavaszán) valami kis orrkatharusa volt, napokig nem mozdult ki az Amália-villából, de a gummirádlis kocsi ott állt a villa mögött reggeltől kezdve. Este ugyanis szeretett benézni az orfeumba.

— Mire való ez a pazarlás, mondtam egyszer, hiszen pillanat alatt itt a kocsi, ha szükség van rá.

— Igaza van, szólt és azután úgy cselekedett.

Majdnem naponta küldött virágot a feleségének, gyakran ékszer, virággal volt tele a szobája is. Köztük egy többszáz szálú azalea-fa, remeke a természetnek, nem győztem bámulni.

— Ki az a szép asszony, kérdezi egyszer, mikor sétaközben köszönök valakinek.

— Egy-penzióban lakunk, szomszédom az asztalnál. Bécsi bankár felesége.

— Udvarol neki?

— Alig találkozunk, hiszen majdnem ellenszolgáltatás nélkül fizetem a penziómat, olyan ritkán vagyok otthon.

Rapszódikusan csapott egyik témából a másikba, hol pikáns viccet mondott, hol érdekes pletykát az arisztokrata körökből, londoni, vagy kínai emléket.

— Tetszik a névjegye betűje, adjon egyet, olyat akarok csináltatni.

— Tessék.

Harmadnap kivételesen otthon ebédeltem, a szomszédnőm halk és szórakozott, alig felel a szavaimra, ebéd végén azonban, mikor már oszladozunk, ő is fölkel, jön utánam a hallba.

— Nem tudom, hogyan köszönjem meg ezt a szokatlan figyelmét. Fejedelmek se képesek különbre, mindenki megcsodálta.

Kukkot se értettem belőle, de a bennem rejlő óvatossággal csak hümmögtem.

— Szót se érdemel.

— Jöjjön, nézze meg, hogy megtölti hangulattal a szobámat.

Hát ott volt a sokszáz bimbós azalea, Nákónak azért kellett a névjegyem, hogy elküldje a virággal a bécsi asszonynak. Én pedig nem voltam bolond, hogy dezavualjam. De attól kezdve híre terjedt, hogy én is torontáli gróf vagyok, csak titkolom. Fokozta a gyanút, hogy minduntalan telefonált utánam a szállásomra, tele volt a penzió Nákó nevével, megint kereste a vendégünket! — hát alaposan megnőtt a renomé. A kormányzó barátja csak gróf lehet.

Bohémkörökben valóban így mutatott be.

— Terzatto tengerészkapitány vagyok, barátom Diakoni gróf.

Az orfeumban volt egy Mina nevű bájos bécsi énekesnő, kedves, közvetlen gyerek, akit előadás után szeretett megvacsoráztatni. A színpadon készült a szeparé, a karmester a lebecsátott függönyön kívül zongorázott.

— Maga lesz a házigazda, maga fizet, én csak egyszerű tengerészkapitány vagyok. Engedje meg, gróf ur, hogy bemutassam Mina kisasszonynak...

Aztán fél éjszakán át gyöngéd német verseket szavalt a lánynak, szépen, olvadoan, akár egy diák. Ugy tisztelte, mint valami nagyuri dámát, egyellen kétes értelmű szót nem lehet.

tett tőle hallani. A lány pedig annyira belebolondult, hogy engem észre se vett, pedig nálam volt a vagyon, már minthogy ilyen alkalmakkor a Nákó tárcája.

Egyszer meglát, mikor egy ismert, idősebb, magyar íróval beszélgetek. Ki az? Mondom neki. Hozza el, szeretném megismerni!

Szivesen jött, este együtt vacsoráztunk a Stefániában, utána magunkkal vittük az orfeumba. Az író unta a német éneket (mert Mina, ha felhangzott a dal, a falatot is kivette a szájából és énekelt), magyar kisasszony is került hát az asztalhoz s határozottan nem volt már olyan szép a mi finom esténk, mint máskor.

— Látja, mondta másnap Nákó, micsoda különbség van a német, meg a magyar félvilági nő közt, mennyit pirult Mina. Pedig ez se zárdaszűz, de a lelke még nem veszett el. Látom rég a Hungarákat, azoknak a féktelenségével senki sem versenyez. De nem is ők a hibásak, hanem a férfiak. Miért ne lehetnének gyöngéddek egy szerencsétlen női teremtéssel szemben is!

...Később odáig jutott, hogy el kellett adnia a szentmiklósi birtokot. Nem tartott sokáig az alku, adta amennyiért kérték, csak a kéneket nem volt hajlandó átengedni. Különös művészi becsük nem volt, mégis kötötte magát.

— Csak azért viszem el őket, magyarázta nekem, mert ott marad a nyomuk a selyemtapétás falakon. Ezeket a falakat újra kell tapétáztatni.

Tréfa volt ez is, szeszély. Mikor pedig a lánya férjhez ment, elvált a feleségétől s elvett egy bécsi asszonyt. Bankigazgató lett, sokat utazott, egy ilyen utia alkalmával érte Budapestre a váratlan halál.

A gyermekkor szinfoltjai

(Március.)

Az éjjel megint otthon jártam,
Kék volt az ég és friss a fű,
A szívem tizenkilenc éves
És doboló mars-ütemű.
A kicsi házak még a régik,
Felettük fecske suhan át...
Mezitlábás kis parasztlányok
Most kínálják az ibolyát.

Nyugtalan sürgető vágy hajszolt,
Meg kell keresnem valamit.
Tegnap még megvolt s elvesztettem,
Ki megtalálta, hol lakik?
Tűzelt már szeme a szemembe?
Ellenség-e, vagy jóbarát? —
...Mezitlábás kis parasztlányok
Ugy unszolták az ibolyát.

Estébe torpant az idő is,
En meg — kifáradt, elesett —
Rájöttem már, hogy mit kerestem:
A tizenkilenc évemet!
Az ifjúságot, mely a múltban
Sosem kutat, előre lát
S a márciust jelenti épp úgy,
Mint hirnöke, az ibolyák.

Dalt, színt jelent és lombos erdőt,
Csókos tavaszt, tiszta eget,
Jó Gond-apó fejünk fölébe
Csak futó felhőt tereget,
Ha zápor is ver onnan túlról,
Szívárvány fogad ideát
S meg hozza — ami elmaradt rég —
A márciust s az ibolyát.

(Opálos december.)

Decemberben mindig megfog a gyerekkor hangulata, láza, amely olyan marad, amilyen akkor volt. Régen, szörnyű régen. El se tudnék jutni másképen odáig, csak azon a ködön, mely beborít mindent és fehér angyalok csengettyűszavát csilingelteti a szívemben.

Hitem-e még a Jézuskában? — már elenyészik az emlékem, hogy hol volt a határfal. De oh, az én hitem, a sokszor megtépett, újra lánggal lobogó, a rendszertelen és bizonytalan, — voltaképpen állandó volt, ha közben közben kihagyásosan is vert, mint a beteg szív. Credo, quia absurdum! — ez uralkodott a legtöbbször rajta, viszont máskor gyanakodással töltötte el a legőszintébb valóság is.

Vonzott a hervadás, inkább azt mondhatnám, hogy a költészete. Mikor opálóssá vált már a levegő s egy-egy csipős ízű reggelre virradva sárgás-barna szőnyeg terült a fák alá, olyan sok levelet mintázott a földbe a dör, — elhagyott kertekben kullogva éreztem magam a legjobban. Temetést sejtettem, amint közeledik fehér parádéval. Megbámultam hosszan a fán-száradt meggyet, korcsba-fonynyadt almát, mely erősebb maradt az egészségesnél s nem hullt le az ágról. Sose volt semilyen beteges hajlamom, épp csak vonzódtam a szomorúság felé, szerettem heverni temetők fűvében, órákat mászkáltam szántatlan tarlókon szerte a határban, szérűkön, hol fehér galamb-csapat rebben — iskolás kislányok — s száll le pihenőre. Kerestem az ősz ajándék-illatát, azt a fanyarságot, amely finomabb sok raffinált parfömnél; eres leveleket, halálba pirosult duzzadt bogyókat, földbe borított szőlővenyigéket, fehér orgonának fekete bugáját. Miért nem vágta le ezt eddig valaki? Virág volt tavasszal, szép dupla-fehér. Emberek jöttek is, mentek is mellette, gyönyörködtek benne, senki hozzá nem nyúlt. Szegény, fonynyadt-kedvű, keserű öreglány!

Későbbi éveimben is akárhányszor megkívántam ősz végén a Margitszigetet. Semmi mást az egész nagy városból. El lehet-e mondani bárkinek, hogy a vonatról odamegyek egyenest és onnan indulok haza? Ki érti ezt meg? Bokán felül a sárga falevelekben, egész délelőtt nem találkozom emberrel, szinte furcsa, hogy felbukkan valamerről két apáca, főkötőjük csendesen billeg, ők maguk szótlanul haladnak el a padom előtt, amelyről némán felállok, kalaplevéve. Finom mozdulattal, alig észrevehetően, megbukik a térdük, derékban félszegen meghajolnak, úgy sietnek tovább, szívükben ártatlan szent ábrándokkal, amiknek méltánylására tulságosan profánok, sőt romlottak vagyunk.

De akkor, régen, még csak ösztönszerűleg volt meg bennem a vágy a szomorúság, a magányosság után. Nem voltam csavargó, csak az utcákat szerettem járni, benéztem a kerítéseken, nini, itt is egy hervadó kert. Elcsodálkoztam az akácán, amely tavasszal először a virágját dobja ki, csak azután tér a levelekre, viszont hamar megelégteli a szerelmet, legföljebb meglepetésre nyit később még egyszer, de nem válik meg a lombjától az első hó lehullásakor sem. Vajjon tudjátok-e, hogy nem sokáig él az a fa, amelyik egyazonesztendőben másodszor is virágzik? Mi üzi, mi hajtja? Talán az élettől bucsuzik s utolsó tüze lángolt fel?

A Plank-kertben találtam meg együtt mindent, ami másutt elszórtan jelentkezett. Itt bokrok is voltak, gondozatlan területek, amiket nem zavart össze az emberi kultúra; a budzsákba eső dombocska tetejéről elláttam a temető kápolnájáig, amit úgy szerettem megbámulni, tisztán idecsendülő, gyerekhangú harangjának szavát úgy szívám magamba, mintha éreztem volna, hogy ebből a kápolnából kisérjük majd néhány sorral odébbra örök pihenőre apámat, anyámat.

A kert filagóriája olyan ütött-kopott volt, hogy feldönti egy szélroham, ha fel tud oda érkezni. Valamikor cigányok játszottak benne, de nótáikat is elvitte az idő, hogy elraktározza abba a végtelenségbe, amelynek titokzatos csodáit olyan szívósan feszegeti a kíváncsi ember.

Az utcán nem érdekelték engem a népek, meg se láttam őket, csak hangulatokat kerestem. Illatban tér vissza minden emlékezetembe s akárhányszor vagyok úgy ma is, hogy megesap valami, ugyanabban a pillanatban áll előttem a nyolc, a tiz, a tizenkét éves korom, az utca, a házak, minden, ami közéjük tartozott.

A hosszú ősz volt a legszebb, ami beleolvadt decemberbe. Pasztell-színek a levegőben, az ég egyszürke, de nem szomorú. Hamvas minden, mint külföldi drága gyümölcs, amit hosszú uton, gondos csomagolással mentettek át ide.

Hét évesek vagyunk, szombat délután van, tehát szünet. Már voltunk Reinlein tisztelendő urnál, felmondtuk soron kívül a hittani leckét, amiért nagy, négyszögletes piros cukorkát kaptunk; beszámoltunk a megmentendő négergyerekek érdekében kifejtett gyűjtőakciónkról, ezüstérem járt ki érte, meg egy furcsa kép, amelyen rengeteg néger-gyerek fürdött valami tóféleben, — hajrá tovább! Holnap vasárnap, sok harangzugás, de zeng minden ház is a mozsárütéstől, mert cukrot törnek, tészták készülnek, ez megint külön hangulat, aminthogy külön illata van a vasárnapnak, a szombati felszólás után befűtött, kiszellőzött szobának, — mondom, miénk a világ, szombat délután van.

Vagyunk vagy heten, az élünkön a Balázs. Apró tömzsi gyerek, csupa elevenség és mozgás, a nadrágját folyton igazítja, balról jobbra véve lendületet, mint a kocsmában a legény, mielőtt tetre szánja magát. Most egyenkint

félrehuz bennünket és sug valamit.

— Te is kapsz de ne mondd meg senkinek.

Aztán haladunk tovább a nagy utcán a Heidegger-üzletig amelynek kirakatai a kincsek kincsét gyűjtik egybe.

— Várjatok meg itt, mingyárt jövök.

Mikor visszatér, megint csupa titokzatosság, újra magánkihallgatására vonulunk kapumélyedésekbe, kocsitra, úgy illeszt a szánkba egy-egy apró cukorpalackot. Belülről édes viz van, amolyan likőr-féle. Krajcár darabja. De mindnyájan kapunk belőle és vonulunk a Plank-kerítbe, a legnépszerűbb játék a „Rabló és zsandár“ — voltaképpen „Rauber und Perze“, azaz Perzekutor — gyakorlására.

Vasárnapra pedig hétfő következik. Hogy közben mi történt, azt mi nem tudhatjuk, de Rédl tanító ur igen szigorú.

— Balázs, honnan volt neked pénzed? Nagyon sokat költöttél.

Balázs, konok kis magyar, áll mereven és igazítja a nadrágját.

— A mamámtól kaptam.

— Mennyit?

— Egy forintot.

— Ugy van, folytatta Rédl tanító ur, egy egész forintot elköltöttél. Csakhogy a te anyád szegény asszony, ő nem prédálkozik annyi pénzzel. Mondd meg hát, honnan vetted?

— A mamámtól kaptam.

Az osztály, vegyesen fiuk és leányok a hegyeszerűen emelkedő padokban, megrettent csodálattal figyeli az eseményeket.

— Egy forint! — döbbenek meg én a rengeteg összegben. Hol költötte el a java részét, mert hogy mi nem kerültünk egy hatosába.

Abban a pillanatban a nevemen szólít Rédl tanító ur.

— Menj el a Balázs mamájához és kérdezd meg, hogy ő adta-e neki a forintot?

Szörnyen imponáló az ilyen hivatal, vágattam ki a Temesvári-utcába, bevezettem a

nyomozást. Ott épp nagy patália volt, aszszonyveszekedés, a Balázs mamája, meg egy másik tisztelték egymást agyba-főbe bizonyos akasztófára való kölyök tárgyában.

— Néni, a tanítóbácsi kérdi, adott maga egy forintot a Balázsnak?

— Adott a fene, azt se tudom, mikor láttam utoljára annyi pénzt.

— Mert ő azt mondja.

— Csak jöjjön haza a rossz 'gazember, majd ellátom a baját.

Az iskolának ugyan tizkor vége volt, de ott tartottak bennünket, megvárták, amíg megérkeztem a vizsgálati anyaggal.

— Tanítóbácsi kérem, számoltam be büszkén megbízatásomról, a Balázs néni azt mondta, hogy adott a fene, de egy másik néni mondta, hogy tőle lopta.

Amint látnivaló, némi hálátlansággal fizettem a nyomozás, sőt az igazság érdekében, viszont az elégtétel Rédl tanító urban rejlett, aki egyszerre elemében érezte magát.

— Mire költötted a pénzt, Balázs?

Mire? Ránk kent mindent. Annyit hazudott, névszerint felsorolt valamennyiönket, hogy Rédlnek kificamodott a keze a nádpálcázásba.

... Mondom, szép, opálos színű volt a levegő és hamvas, mint a gyümölcs, amely mint ha viaszkkal volna befuttatva: páratlanul boldogan éltünk s kutatva megelégedésünk okát, rájöttünk, hogy egy törött csillár-üvegdarab van a zsebünkben a gondok társaságában; a fenyőfa ágai között már megjelentek a cinkék, a fűszálak birodalmában igen meglepetve fogadtak egy-egy odasodródott platánlevelet, amely bágyadt-fáradtan terült el, mintha haldokló béka volna; a diófáról koppanva hullott le a gyümölcs ottmaradt száraz burka, de sárgarigó már nem tuliózott az ágak között, (pedig mennyire szerette a nyáron ezt a helyet!); a gazdasszonyok diófalevelet helyez-

tek el a sifon fehérneműi között, a kis ház kis kertje biztosan hervadt és tele volt rejtelmes illatokkal, — közepén pedig két sor spálér-szőlő, hogy legalább mutató maradjon a hajdani sokból.

(Harag.)

A diáktörvények egészen különösek, más-hoz nem hasonlóak. Teszem azt, az ötödikben haragban voltam Fülep Jenővel. Valami lényegtelen ségen veszhettünk össze, de makacsok voltunk mind a ketten. Pedig ez a barátság kezdődött a legkorábban és tart még most is évtizedek óta a legzavartalanabbul sok-sok kristály- emlékével, testvéri szeretetével.

Azonban akkor Jenőt latin órán kihívják felelni, ő állandóan hátrapillant rám az első padba, amire én kérdő tekintettel felelek.

— Na, mi az?

A tizperces szünetben nekem támad.

— Micsoda disznóság az, hogy nem sugtál? Tán beragadt a szád?

— Hiszen haragban vagyunk, feleltem elhűlve és álmélkodva azon, hogy megszólít.

— Az mindegy. Sugni haragban is muszáj.

A párbeszédet így elintézték folytattuk a haragot.

Ismerem a mostani divatot, a mai diákok úgy beszélnek egymással, hogy hozzájuk képest a kanász angol felsőházi tag, mégse sértenek meg. Mi azonban roppant érzékenyek voltunk és pillanatok alatt kialakult a harag s tartott a legközelebbi gyónásig. Gyónás előtt ugyanis ki kellett békülni, hogy tiszta szívvél járuljunk az Isten elé. Ilyenkor állandó diplomáciai küldetésekkel volt elfoglalva a diákság.

— Haragba vagyok a Keresztes Józssival, békíts ki — mondta Vuchetich Stévo.

— Rögton beszélek vele, te pedig szólj a Rottenbergnek.

— Szamar, mondta Stévó, hiszen az zsidó.

— Mindegy, de haragban vagyunk.

— Mondom, hogy fölösleges. Másvallásuakkal nem kell ilyenkor kibékülni, az lehet akármikor is.

— Honnan tudod?

Vuchetich nyomban tudott mindenre kádenciát.

— A nagybácsimtól, az pedig esperes.

Csakugyan volt egy pap bácsija, most már nem merek rá megesküdni, hogy Neuzinán, vagy Bókán, de tudtam róla és pusztán a neve említése elég volt az én jóhiszeműségemnek. Így történt aztán, hogy Fülep Jenő elment Nagykőrösre diáknak s mi haragban váltunk el. A gyónásaim ezek szerint körülbelül semmit sem értek s Csegezi Ignác agg, sőt immár igen nagyot halló, piaristaatyának hiába tartam fel vásottságom részleteit.

Nagy időbe tellett, talán két év is elmúlt, mikor helyreállt a lelki egyensúlyunk s belekezdhattünk a kamaszkor románcaiba.

Hosszasan tartott a harag Lászlóffy Ferivel, nyilvánvalóan azért, mert ő a Ludovikába ment az ötödikből és kiesett a gyónási zónánkból. A vakációk pedig nem hoztak bennünket össze. Ellenben nagyon jó cimbora volt Szávics Miklós, akivel tartottuk a magyar sógorságot. Szintén kadét, közvetlen, kedves, lelkesedni, szeretni tudó jó fiu, az udvaruk pedig diáktanya.

— Hallom, mondja egyszer, hogy neked van egy flóberod.

— Van ám, felelem, de nem flóber, hanem majdnem puska.

— Nagyszerű!

Egy Martini-rendszerű kis fegyvert kaptam, csakugyan „majdnem puska” volt, kilenc milliméteres kaliberű. Hosszu rézhüve-

dyeket használtam hozzá, sörétre tölthetőt, az-
zal kezdtem tanulni a vadászatot, mikor
augusztusban az apám kivitt magával a ha-
tárba fürjészni. Inkább nem találtam vele,
mint találtam, a szívemet ugyanis a torkom-
ban éreztem dobogni, mikor felrebbent előttem
a madár. Treff, a szakszerű és tudományos
vizsla, ilyenkor hátra nézett, hosszasan bá-
mult rám, majd elfordította a fejét és zavartan
nyalta a száját.

— Inkább nem szólok semmit! — éreztem
meg a gondolatát.

A puskának azonban hire volt s Szávicz
Miklós, mindenkor elsőrendű fegyverszakértő
és gyűjtő, egyenesen felszólított.

— Hozd el délután, majd kipróbáljuk.

A házuknak volt egy vakudvarrésze, ott ál-
landó célbalövések történtek s Miklós mint
önzetlen herold telekürtölte a várost.

— A Vilinek van egy puskája, amilyent
még nem láttatok. Valami nagyszerű! Ma dél-
után hozzám jön vele.

Nagy társaság gyűlt egybe, számos flóber,
pompás céltáblák. Niki magyarázta a puská
szerkezetét, boncolta, elemezte, lelkendezett,
mikor előálltam a slágerral.

— Rájöttem, hogy elsüti a kilences revol-
vergolyót is. Vont csövű és pompásan hord.

— Célba?

— De mennyire. Már lőttem vele macskát,
éppcn fejbe találtam, pedig magasan volt a
háztetőn.

Szedtem elő a kilences revolvergolyókat,
amiket hazulról csentem el.

— Tessék.

Szávicz Niki nyomban használatba vette,
célta talált. Nagy ujjongás. A puská pedig járt
kézről-kézre.

Ott volt a társaságban Lászlóffy Feri is, a
kadét, a gyermekkori jó pajtás, akivel most
haragban éltem. Az első elemitől kezdve, ahol

négy éven át a szemefényei voltunk Rédl Ferenc tanító urnak, sokáig kibirtuk. Az ötödik gimnáziumban azonban verset írtam német óra alatt, Feri ezt észrevette, tízpercben kikapta a kezemből és hangosan felolvasta az egész osztály előtt. Ez magában csak a kisebbik része lett volna a sértésnek. A nagyobbattal azzal követte el, hogy kijelentése szerint ő tudja azt is, kihez írtam a verset, sőt megnevezte az illető kiskorú zárdaiskolás, fitos orru hölgyet.

Hát attól kezdve nem beszéltünk egymással, míg most együvé kerültünk. Én — körülvéve bámulóktól — nem sokat törődtem vele, de az ő szeme majd kiugrott a kíváncsiságtól, akárhogy igyekezett is türtőztetni magát.

Szávics Miklós szent ártatlanságában — fogalma sem volt a mi haragunkról — felkiáltott.

— A Feri még nem is lőtt! Gyere, Feri, most rajtad a sor.

Az én jópajtásom arca lángbaborult. Istennem, ilyen probléma! Mit kell most csinálni? A Ludovikában sok mindenre megtanítják az embert, de ilyesmi még nem fordult elő, (ami elég baj), ámbar lehetséges, hogy sor kerül rá a későbbi évfolyamokban. Niki azonban unszolja a fegyvert, na, gyere már, Feri habozik, küzd magával, nagyon szeretne célbalőni, de a haragosa puskájával? — csak gyámoltalankodik, kezd a dolog már feltűnni, végre is megindul felém és összecsapja a két sarkát:

— Lászlóffy vagyok.

Az egész dilemmát úgy kerülte meg, hogy új helyzetet teremtett, egyszerre letörölt a multunkból kilenc ártatlan szép esztendőt és bemutatkozott.

Én is megmondtam a nevemet s „nagyon örültem“ persze, ahogyan azt a konvenciók megkövetelték.

Aztán kezébe vette a puskát.

„Az életben később keveset találkoztunk, olyankor is futólag beszélgettünk közönyös dolgokról, soha időnk nem jutott rá, hogy visszamelegedjünk a gyerekkorba. Mintha ott járt volna közöttünk a mult ostoba árnyéka. Fiatalon halt meg, a világháború kitörésekor már súlyos beteg volt ez a ragyogó férfitípus, — a gyilkos kórral küzdött, nem ellenségekkel.

(Streitman Antal a meandroszokkal.)

Kézdi-Kovács Lászlóban volt annyi erő, hogy egyszer ráunjon a vármegyei árvapénztára s családostul nekivágjon annak az életnek, amelyben nincs fizetési osztály, havonként biztos fix és nyugdíj, — de Streitman Antal gimnáziumi tanárunk, aki csak a maga számára festegette finom kis tájképeit, nem tartozott a harcos kedélyek közé. Az esztendő tíz hónapjában ismételte évről-évre — jaj, de hosszú időközön keresztül! — ugyanazokat a mondanivalókat, magyarázta kemény kis koponyáknak a sokszor megmagyarázhatatlant, miközben elhalkult a mindig szíves, szeretettel teli szava, el is akadt, csupán a keze járt a levegőben érthetetlen, ismeretlen vonalakat írván. Finom kis alakja, amely maga volt a tökéletes tisztaság, — erre mondják, hogy olyan, mintha skatulyából vették volna ki, — ilyenkor mintha összeroppant volna.

Néhány pillanat volt az egész, hamar vizszatért hozzánk abból a birodalomból, amelyben valami alkotás álma tartotta lekötve.

— A tizes számrendszer pedig...

Ezek a tizes számrendszerek, az élet kényszerű tizesei, ritka százasai ölték meg mindent.

A torontáli tyillim mindig híres volt, házipara érdekes és értékes, bár sokban csak ösztönszerű. Szerb-Elemér községre emlékszem, mint amely központnak nevezhető, itt szőtték a legszebb szőnyegeket. A nagyobb szabásuak-

ra gondolok, nem a rongy-pokrócokra. Ez az utóbbi általánosan elterjedt háziipar volt, majdnem minden szegényebb ház foglalkozott vele. Valóságos kéregető módon szedték össze a népek magánházakban, kereskedésekben, sőt szemétdombokon is a szövet hulladékokat, volt ott bársonytól kezdve a kartonig, a sifonig minden, annyi szín, amennyi a szivárványban sincs, ezeket fűzték zsinórvázra, aztán házaltak vele. Néhol lábtörlőnek használták, de a szegényebb igényű háztartásban szőnyegként szerepelt, védve a fehérre surolt deszkapadlót.

Ez volt a tyilim kezdete, primitív elődje, — magát a tyilimet Streitman Antal tökéletesítette, mikor Arany János-utcai lakásán szövőgépeket állított fel s ugyanazt a népet foglalkoztatta művészi vezetés mellett, amely eddig otthon a maga esze, izlése után indult.

Távolról sem akarta ő a népművészetet megőlni, hiszen éppen a hozzá hasonló kulturált lélek látta a legjobban, mi abban az érték s hogy a gyári üzem öli meg a nép művészetét. Az abból az időből való torontáli szőnyegek a legszebbek, a legértékesebbek. Aki nek ilyen darabja van, az nem tud tőle megválni. Az idők folyamán sok mindearól le kellett magamnak is mondanom, apróbb-nagyobb dolgokról, emlékekről, — a Streitman-tyilimeket azonban nem adnám oda semmiért.

Később jött egy Hadzsits-éra, lehet, hogy szélesebb koncepciójú, de már nem az, ami a régi. Legkevésbé a nagyüzemi gyár, amely dolgozhatott szenzációs meglepetésekre árnyokban és árakban még értékekben is, — de hol maradt mindez a Streitman Antal meandroszeitől! Hiszen csupa meandroszt kellett rajzolniunk, festegetniünk nekünk is az alsó osztályokban.

Később, mikor a görögpótlóban már komplikáltabb tudományt kívántak, végképpen kitűnt, hogy nem esetem a rajz. Az egészen

jámbor, egyszerű árnyékolás is olyan feladatnak tetszett, amellyel képtelen vagyok megbirkózni. Streitman feladta a témát, de engem nem kintartott, hanem megfogta a kezemet, vitt a legutolsó padba, ahol senki sem ül* és mellémtelepedett. Mutatott képeket, beszélt a firenzeiekről, a világ sok csodájáról, felingerelte az érdeklődésemet, a kíváncsiságomat s ma is bolondja vagyok a vonalaknak, amelyek titkát ő fedte föl előttem, holt-tárgyban épp úgy, mint élők mozdulataiban, plasztikájában.

— Jaj, ha ezt Streitman látná! — sóhajtok fel akárhányszor, mikor valaki széles mozdulatokkal, nem csuklóból, nem is könyökből, hanem valósággal vállból és féloldalból hadonász.

Egvütt jártunk vivni kónyai Kyss Albert termébe, (aki írhatta így a nevét, ha MacDonald ur is önkénykedik a nagy D-vel), ott is rám kiáltott:

— Micsoda vonal ez?

Néha azt mondta.

— Legyen olyan szives, menjen el ezzel a váltóval a Népbankba és rendezze.

Leginkább csak a kamatokat fizettük, későbbi három hónapra igérvén, hogy a tőkét sem éri mellőzés, azonban volt úgy is, hogy a bicegő, kifogyhatatlan kedvű Tolveth igazgató ámulására tellett öt forint a törlesztésre. Szép, nagy zöldszinű bankó, amitől olyan nehezen vált meg az ember, feláldozván ilyen improduktív célokra.

Irodalmi működésemet nem nagy elragadtatással fogadták az iskolában, határozottan ellenszenveztek vele. Streitman azonban érdeklődött a dolgaim után s rajzórakon, a hátulsó padban, rákezdte:

— Semmitől sem szabad visszariadni. Csak írjon minél többet, írja azt, amit érez és ne kopirozzon. Azzal se törődjön, hogy a pályát a mi korunk nem tekinti uri foglalkozásnak.

Ennek a kornak csak az az ur, aki nem dolgozik. Ki kell fejteni mindent, ami bennünk lappang.

Elhallgatott, később mondta csendesen.

— Én elkéstem, de te még fiatal vagy, neki-vághatsz. Csak behunyni a szemet és előre.

Aztán rohantak az évek s egy pillanatra sem szakadt meg a lánc, amely a tanár és diák között fonódott.

— Ott érzem magam a Plank-kertben, minden hangulat finom és tiszta, ráismertem a szereplőkre, — írta egyik-másik novellám megjelenésekor, nyaralásában, vagy ahol volt.

Nekem pedig eszembe jut néha valami, beszélgetésben, máskor.

— Ejnye, honnan tudom én ezt? Mikor tanultam?

— Honnan? Elfelejtetted volna az ötödik osztályt, rajzórán, az utolsó padban?

(A szent fa.)

Gyerekkori bolyongásaimnak egyik kedves színhelye a kincstári nagy erdő volt, abban is a szent fa a főut mentén. Át kellett haladni az ösvényen, amely a majálisok színhelyét jelentő kiserdőbe vezetett, azonban utja itt már bizonytalanná vált, mert kevesebben taposták s egyik évről a másikra épp úgy kipuposodott benne a kocsikerék nyoma, mint ahogy a szivben is évgyűrűket helyeznek el a bánatok. Maga a szent fa öreg volt és hasonlított a gutaütött emberhez, aki arcát kékre borotváltatja, haját pomádéval bolondítja, olykor meg is festi, hogy balesetnek nézzék, amiért testét fáradtan vonszolja. A fa is lombos koronát viselt, szállást adott fiatal varjupároknak, akik csak most kerültek össze és irtóztak a nagy varjútanya pletykás nyilvánosságától, ellenben derékban megroppant, sőt hiányos is volt. Mintha teknőt vájtak volna belőle oláh cigányok, akkora rés tátongott rajta, de a földből

szerzett táplálkozáshoz nyilván elég volt a megmaradt része.

Lehetett benne messzemenőleg is valamelyes üregféle, mert folyton víz szivárgott le rajta, ámbar hogyan lett volna az víz, hiszen a hívók azt mondták, hogy könnyezik. Valaki egyszer szentnek nevezte s rajta maradt mindig a név, akárcsak fehérhaju korában is egyik-másik titulus az emberen, ha diákkorában okot szolgáltatott rá. Idővel szentképet helyeztek el az oldalán, természetesen Szűz Máriát, aki együtt érez a női nemmel annak megszámlálhatatlan bánatában. Sőt fáj a szíve a Magdolnákért is, akik vidám hajlandóságu idejükben elkerülik, utjait követni nem hajlandók, mert ekkor még Magdusoknak nevezetnek és a szomorúságot nem ismerik.

Az emberek, akik erre jártak, kegyelettel viseltettek a hely iránt, amely idővel oltárszerű kis állványt kapott az ajándékok befogadására, habár az igen egyszerű ajándékok jó részét egyenest a fa kérgebe szúrták az illetékesek. A fáról ugyanis az volt a hit, hogy meggyógyítja a fejfájást, ha valaki kellő imádkozás után ott hagyta a hajtűjét, amely a kellemetlenkedő idegekhez határozottan egész közel állt. Amint ebből is látnivaló, az intézmény kizárólag a nőket szolgálta ki vigasztalással, amennyiben rövid haját akkori-ban még csak a férfiak viseltek.

Az igazi erdő azonban itt kezdődött, sűrű részei annyi folyondárral, iszalaggal tarkázva, hogy esztendőkön át alig járhatott arra valaki néhány dalos madáron és a felhőket veszélyeztető varjuseregen kívül. Ábrándos lelkek szerették meglátogatni, keresték a falevél illatát, a minden másnál különb árnyalatu hűvösséget, egy-egy kis rést, ahol átküldi a lombokon kíváncsi sugarát a nap, hogy megkérdezze: nem kell-e felszárítani valamit? Esőnyomot, esetleg könnyet. De még a hitetlenje is megállt a szent fa előtt, csodálkozva a ren-

geteg hajtűn, amelyek közül az egyszerű drótok voltak többségben, de csak megrozsdásodtak az időjárás nyirkos korszakában, akár a finom fajtájúak, a büszke acélok, a csontból valók, az ezüstözött gömbüek, az aranyozással suhintottak. Egyedül Mária nem változott, ő épp olyan szenvedő szemmel nézte hiveit, mint amikor a keresztfá alatt végezte a leggyötrőbb anyai kötelességét, újabb tört szerezve a szívébe.

Szép volt ez az erdő minden részletében, páratlan a hozzá húzó szíveknek a folyómenti tűzése is, ahol a lombok ráhajoltak a vízre, mintha cirógatásukkal meg akarnák borzongatni visszavonultságában. Néha csónakos népek törekedtek fel ideig, magányos ember ült a sárga szerkezetben, máskor ketten voltak, de nő az egyik s az lett volna a hivatása, hogy kormányozza utjában a skiffet. Mikor az erdőhöz érkeztek, pihenőt kaptak az evezők, a csónakot pedig közelebb húzták a parthoz. A férfiember ilyenkor hosszabb szövegezű beszédbe kezdett s mondatairól nem lehet lelkiismeretesen állítani, hogy azok megfelelték a stilisztika szigorú szabályainak. Inkább szakadozottak voltak a mondatok, érthetetlen mégis az egészben, hogy a női partner tartotta lesütve szemét, holott az akadozó mondatgyártónak lett volna ezért restelkedni valója.

— Szörnyű az, mondta végezetül is, hogy magához mennyit kell imádkozni!

E szerint itt is imádkoztak, akárcsak az erdő másik részén. Mária leánya legfeljebb később kereste elő a hajtűit, mikor a versenyevezős újabb kormányossal próbálta ki a folyó sodrását.

Alkonyatkor mégis haza tértek, az utinaplóba bizonyos kilométereket bevezettek. Más nem. Az a sok más ott maradt a lombok közt, a folyócska titoktartására bízva, viszont a hal ugyanis néma, csak megsütött állapotában meresztgeti a szemét, nyilván a tapasztalt szörnyűségektől megriadtan.

(Szabó elől a halálba.)

Az ujságunk délután öt óra táján jelent meg, beleölvé egész napunk ambíciója, fáradtsága. Reggel kilenctől kezdve viszont a szerkesztőség, meg a nyomda között az érintkezés egész skálája zajlott le. Az udvariasságtól — a gorombaságig. Ne tessék csodálkozni, hogy a leglázasabb munka hevében még goromba is az ember, hiszen nem köthetjük a közönség orrára, hogy milyen személyes okokon mulik a késés. Már pedig az ujságcsinálás mesterségének első és legszentebb törvénye, hogy a lapnak nem szabad késnie.

Hogy min mulik a veszekedés? Egész egyszerű az ok. A szerkesztőség háromszor annyi anyagot szeretne belenyomni a lapba, mint amennyi befér s állandóan azzal gyanúsítja a nyomdát, hogy a dolog kénvelmesebb oldalát választja, hirdetésekkel akarja megtölteni a hasábokat.

— Még ötven sor helyünk van! — mondta Kohn mettőr ur halálos nyugalommal.

A nyugalmából csak akkor zökkent ki, amikor mégis kétszáz sort küldtem le neki.

— Legyen szives és árulja el, hogy hová tegyem? Hiszen ki se tudjuk szedni! Ugy lát-szik összetéveszti szerény lapunkat a Times-szal.

Hát hogy ne kerekednék ebből veszekedés!

Mikor aztán fürge öregasszonyok szaladnak az ujsággal az utcán, a redakció, meg a nyomda barátságos tünődéssel találgatja, hogy hol mérnek mostanában jó bort, aminek igen alkalmas ágvat vet a száraz kolbász, házi recept szerint készítve.

Történt azonban egyszer, hogy megváltozott a vasuti menetrend és már délután három órakor berobogott a kikindai vicinális, meghozva a budapesti póstát. Nem örültünk neki valami nagyon, az kétségtelen, hiszen lehetnek rövidlátó és elfogult emberek, akik a Bu-

dapesti Hirlapot vásárolják meg és nem a Torontált. De hogy mégis csináljunk valamit, kisültöttük a következőket: Egy inasfiu ott áll poszton a póstán, elhozza a legelső ujságot, mi azt villámgyorsan átnézzük s ha van benne falrengető szenzáció, azt ugyancsak villámgyorsan átvesszük. De meglesz nekünk is.

Kohn ur azt mondta az egészre, hogy számárság, mert feltartóztatja a nyomdát és elkésik a lap. Én viszont elküldtem a gyereket az ujságért. Addig ült mindenki ölbetett kézzel, ami a legszebb mulatság a lap megjelenésének órájában. Ám berobog a gyerek a Pesti Hirlappal és ott van már akkor Kohn is.

— Öt sor helyünk van még, mondja vérfa-gyaszító nyugalommal. Tessék ezt tekintetbe venni.

Gunyosan kacagtam. Öt sor? Mi az? Aztán kezdtem átfutni a hasábokat. Csakhogy abban a gyorsasági lázban összefolyt minden a szemem előtt, nem láttam és egyetlen betűt sem.

— Gyorsan, gyorsan, mert elkésünk! — sürgetett a mettőr.

Erre én letettem az ollót.

— Ha kerget, akkor megbénulok. Az iskolában sem tudtam felelni, mikor türelmetlen volt a tanárom.

Kohn halálos nyugalommal leült a szomszédos asztal mellé és fujta a szivarja füstjét.

— Végeredményben mi járunk jól, mert tul-órázunk. Az csak haszon. De mit mond ön a Mayer urnak, ha felelősségre vonja?

Az okozható anyagi kár megdőbbentett, belevágtam az ollót a lapba és kinyestem egy rövid hirt. Az volt a címe. hogy „Szabó elől a halálba.“ Egy szabó üldözte a számlával az adósát, aki bemenekült előle a legközelebbi házba. A szabó utána. Az emeletre, a másodikra, a harmadikra. Ott a szerencsétlen adós ajtót talál, kinyitja, hogy besurranjon, az ajtónak azonban nincs folytatása, üres telekre

nyílt, csak könnyelműségből nem zárták be, — az ember így lezuhan és szörnyet hal. (Aki akarja megtalálhatja az egykoru lapban.)

— Ezért nagyon érdemes volt várni, mondta Kohn, bejelentve, hogy most már csak azt szedik ki, ha nyomban kitöröm a nyakam és magam írom meg az eseményt.

A lap nem késett el, (az okos nyomdász is ismeri a borbély-ötperceket), én abban az illúzióban ringattam magam, hogy a kis Kovács meg Adamkó szabómesterek magukhoz térnek és nem bontakoztatnak ki velem szemben hasonló tragikumot; — másnap már nem is folytattuk a rendszert, hanem a nyomda sosem felejtette el.

Mikor a legközelebbi alkalommal lementem a szedőszekrények birodalmába, hogy valaminek utánanézzek. Kohn ur egész ártatlanul átszólta a szomszédjához.

— Maczelka, kérlek, milyen viszonyban vagy te a szabóddal?

— Semmi bajom vele.

— Csak figyelmeztetni akarlak, hogy fizessd ki a számládat, ha kedves az életed.

Nyeltem egyet.

— Schneller, szólalt meg máskor, mit kap egy szabó, ha valakit a halálba kerget?

Schneller kissé nagyot hallott, csak a rövid hullámok rezgéséből vette észre, hogy hozzá szólnak, — barátságosan mosolygott.

— Sza — bó! — szótagolta neki Kohn.

— Ahá! — kapta fel a fejét. A Szabó kocsmában ma friss csapolás lesz.

Oszuszi a Schwarcz Móric kezeirásán tűnődő öreg butorhoz intézte szavát.

— Kaufmann bácsi, előkelő iparosnak nevezhető a szabó, ha követeli a ruha árát?

— Ruhel! — intette le őket az öreg, jól tudva, hova tendál a játék.

Mert nem akart megszűnni, szinte hetekig tartott.

— Kérek tiz sor „Szabó elől a halálbá!”

jelentkezett egyszer az inas kéziratért.

— Ki mondta ez neked?

— A mettőr ur.

Gondoltam, véget kell vetni a tréfának, akármibe is kerül, lehúztam hát a cipőmet.

— Tiszteltetem Kohn urat, add oda neki, de a saját kezébe.

Szörnyű sértés volt. A tipografia világában mondhatnak ugyanis egymásnak akármit az emberek, csak azt ne mondják, hogy suszter. Mert ez jelenti a rossz, az intelligenciamentes munkást az egyébként legintelligensebb iparágban. Hát az én cipőküldeményem azt akarta most jelenteni: Te engem a szabóval üldözöl, — én virágnyelven beadom neked a susztert.

A nyomdában aztán olyan viharos derűtség fogadta az ötletemet, hogy egyszerre véget ért az én ugrattatásom is.

— Erős volt! — mondta Kohn ur, békülünk ki.

Attól kezdve aztán megint a legjobb barátságban éltünk, természetesen a hagyományos veszekedéssel munkaközben.

Mrksity Jása pinyókéje

Ugy hangzik ez a történet, mintha kitalált erkölcsnemesítő mese volna, pedig igaz minden betűje s érdekessé a szereplő személye teszi. Ha még életben van, ő is igazolhat.

Mrksity Jása egyszerű adai földmives volt, akit a régi törökbecsei kerületben 1906-ban képviselőnek választottak a tragikus véget ért Pavlovics Lyubomirral szemben. Maga Pavlovics is elég népszerű lehetett, hogy egy évvel előbb győzni tudott a hivatalos apparátussal rendelkező Rohonczy Gedeonnal* szemben, Mrksitynek azonban mindössze négy koronájába került a választás. Ezt se mondhatja el magáról sok ember.

Amúgy szörnyű kataklizma volt ez az 1906-os választás. Hét függetlenségi és három nemzetiségi jelölt győzött Torontálban, a régiek közül csak Tallián Béla jött be pártunkivüli Karácsonyi Jenő és Nákó Sándor pedig alkotmánypárti programmal. De hát ők otthon voltak a kerületeikben, a saját birtokukon. Ez az elv csak Zombolván nem érvényesült, mert ott Csekonics Gyulával szemben egy fiatal újságíró, Hódy Gyulát, választottak meg a nyakas svábok. Nem is volt akkor ennél nagyobb szenzáció a megyében.

Jása képviselő urat aztán hamar megszerették a magyar parlamentben. Józan eszü, jó modoru ember volt, a szerencse nem kápráz-

* A 122 oldalon tollhibából Rohonczyra fogtam azt a revolveres jelenetet, ami Gajáry Ödönnel történt meg.

talta el, jelen volt minden ülésen, mert úgy fogta fel hivatását, hogy ez kötelessége, hiszen azért fizetik.

Odahaza volt egy pintyökéje, okoszemű kis madár. A gazdája ki akarta próbálni, hogy milyen tanulékony a paránynál is parányibb esze, ezért csinált a számára valami bonyolult szerkezetet. Egy gyűszű két szélére cérnaszálat fűzve, úgy helyezte el azt a kalitka legmagasabb részén, hogy a cérna másik végére apró kavics-szem volt kötve. Valahogy a két-vödrű kuthoz hasonlóan. Mindig a nehezebb van lenni, a jelen esetben a kavics. A gyűszű tartalma jóformán semmi, hisz csak pár szemet tett bele, soha annyit, hogy a saját súlyla lehúzhassa. Kiókumlálván pedig így a helyzetet, odatelepedett a kalitka elé és leste, hogy mit csinál majd a pintyőke?

Hát a kis jószág nagyon ostoba pofácskát vágott a játékhoz. Forgatta a fejét, meregette a szemét, szinte kérdezte, hogy ugyan, mi ez? Felrebbenő szárnnal fölemelkedett a kalitka tetejéig és belepislantott.

— Huj, kendermag, ennek nekilátunk.

Összeverte a szárnyacskáit, amig hozzájutott néhány szemhez. pihegett a keble, látszott rajta, mennyire kifárasztotta a kísérlet, — azonban az éhség az ő világában is nagy ur, ötletet tud adni, vagy legalább is erőt az elhalározáshoz.

Fölrepült még néhányszor s mindig kimerülten húzódott meg csipetnyi zsákmányával a nád-ugrón.

— Vajjon mi lesz a vége? — találgatták.

— Az, mondta Mrksity, hogy kifundál valamit. A madár nagyon okos állat, okosabb az embernél.

Az asszony szive megesett a kis szerencsétlenen.

— Adhatnánk neki addig is külön néhány szemet.

— Még csak ez kellene! Hiszen akkor elrontotok mindent. Csak türelem.

Néhány napba tellett csak és megjött az eredmény. Erre még nagyobbat kurjanthatott Mrksity.

— Most nézzétek!

Valóban a pintyőke megoldotta a problémát, hogyan üritse ki a gyűszűt. Istenem, meddig kellett rajta törnie a fejcskáját, micsoda ehhez képest a repülőgép. Felrepült most is a kalitka tetejéig, az egyik lábát rátette a gyűszűre, aztán a saját súlyával lehuzta. A lábát még mindig nem vette le róla, hanem ott tartotta, amíg az utolsó szemmel is végzett. Akkor aztán csipogva nézett a gazdájára.

— Nézd al! Üres a tányérom, én pedig még éhes vagyok.

Mrksity hozta már a kendermagot s kezdődött előlrül a játék. Soha annyi félő aggodás, mint a madárkában, amíg evett. Hátba kicsuszik a lába alól a gyűszű s kezdheti előlrül! Mert nem ment ez olyan könnyen. Néha háromszor, négyszer is neki kellett lendülnie, hogy sikerüljön. De mikor megtelt a begye, tollazkodott és összegubbaszkodva szundított egy sort.

— Nem megmondtam, hogy van a madárnak esze, — büszkélkedett Mrksity.

Történik aztán egyszer, hogy mikor délben hazajött a képviselő ur, azt mondja a felesége.

— Dőlj le, drágám, egy kicsit, mert még nem kész az ebéd. Sok volt a dolgom, későn fogtam hozzá, van még jó félórai időnk.

Mrksity éhes volt, egyébként is ballábbal kelt föl, bosszúsággal teli a délelőtti, hát most kitört.

— Ez mégse járja! Micsoda asszony vagy te, hogy előbbre való néked a trécselés, mint az urad!

Pattogott, zsörtölődött a világ legnagyobb igazságtalanságáért, aztán becsapta maga után

az ajtót s hogy foglalatoskodjék valamivel, odaállt a kalitkához nézni, hogyan ebédel a pintyőke.

Az asszony a tűzhely körül sürgött, mikor gyanus nesz üti meg a fülét. Amolyan tompa nyögés-szerű hang, — rosszat sejtve szaiadt be, hát az urát az asztalra borulva találta, amint sir. Nem is sirás volt ez, hanem keserves zokogás, patakzott az ember könnye.

— Jásó, az Istenért, mi bajod?

Most már az ő nyakába borult Jásó, akinek sok idő kellett hozzá, hogy elmondja, mi bántja.

— Jaj, bocsáss meg, nagyon rossz ember vagyok én. Végignézttem, milyen keservesen jut ez a szegény madárka az ennivalójához s akkor eszembe jutott a vétkem, hogy zugolódtam, amiért várnom kell az ebédre. Nagyon rossz ember vagyok.

Odalépett a kalitka elé s mintha gyereket babusgatna, beszélni kezdett.

— Szegény kis bolondom, de nagyon megkínóztalak!

Az ablak alatt épp akkor ment el a jegyzőek fia, Mrksity felrántotta az ablakot.

— Mindig szeretted ezt a pintyőkét, simogasd meg. A kezédbe is veheted, de vigyázz, össze ne nyomd!

A madár abban a pillanatban kirepült a kezéből s nekivágott a fényes levegőnek.

— Elszállt, mondta siró hangon a gyerek, mikor jön vissza?

— Ha majd az Isten megbocsátja minden ellene elkövetett vétkeimet, mondta Jásó, aki azután még nagyon sokáig beleszötte napi imájába a madarat.

Őnök pedig nekem bocsássák meg ezt az igénytelen történetet, de nem tudtam cifrázni, mert így igaz. Annyi jómadárról írtam már az életben, hogy boldog vagyok, ha föleleveníthetem egy jó ember emlékét is.

Román családi keverék

Beállit egy nap a jegyzői hivatalba egy ember s bepanaszolja a szomszédját, mert annak tehene az ő lucernásában legelt. A jegyző fölveszi a panaszt és beterjeszti a szolgabíróhoz: Vezok Jóca contra X. Y.

A szolgabírói hivatalban sok a dolog, minduntalan helyszíni szemlére kell szaladgálni, félesztendőbe telik, amíg tárgyalásra kerül az ügy. Megy tehát a pecsétos levél, hogy X. Y. ezen és ezen a napon jelenjék meg a járási székhelyen Vezok Jócával együtt.

A jegyző kiadja a cédulát kézbesítésre a plájásnak, aki viszont azt mondja:

— Ilyen nevű ember nincs a faluban.

A jegyző hirtelen haragu, de néha éppen a legnagyobb indulatok idején tud uralkodni magán. Ez a sok prosztu, Isten ugyse, nem érdemli meg az idegek rongálását. Egyik-másik olyan tud lenni, mint a járomba fogott ökör. Csak bámul. Azt mondja hát most is a jegyző gyanút keltő szelidséggel.

— Mért küldöd legelni az eszedet? Már hogyan volna olyannevű ember, amikor én is jól ismerem. Tegnap is itt kuncsorgott a kisbírónál. Olyan forradásos homloku. Tudom is, mikor verték be a fejét.

— Hja ugy, uram, tér vissza a lélek a plájásba, bizonyára a Nikolics Jócát gondolod.

A legény megjelenik s a jegyző emlékszik rá, hogy csakugyan ő volt a panaszos. Azonban sok a dolga, az adószedés miatt zaklatják

már napok óta, nem igen bánja hát, hogy Vezok, vagy Nikolics-nevű-e a Jóca, hanem utasítja, hogy a megjelölt napon ott legyen a tárgyaláson.

Valamelyik fél aztán nincs meglegedve az ítélettel, fellebbez a vármegyéhez s az ügy elindul vándorutjára. A megyei utak tulnyomó része állandóan kinos állapotban van, következőleg nem szabad csodálkozni, hogy a mezőrendőri kihágás históriája döcögve jár s másfél év múlva következik el az a pillanat, amikor a nótárius elmagyarázni igyekszik a vég-sőfoku ítéletet.

Mondja ugyanazért:

— Hívjátok elő Nikolics Jócát.

A plajás megint felölti tudósabb ábrázatát s az apja szellemének nyugalma jelenti ki, hogy ő ilyen nevű embert nem ismer, de nem ismer más sem.

Vasárnap délelőttje van, amikor az emberek (közéleti szereplésük élénkebb kidomborítása szempontjából), részint a községháza előtt köpködnek, részint a tanácsteremben hányják-vetik meg a világ dolgait.

A jegyző gondolatban szörnyű becsületsértésekkel illeti a plajást, aztán betekint a szomszédos szobába s máris megtalálja a maga emberét.

— Nikolics Jóca, kerülj beljebb.

Az ember látja, hogy az integetés neki szól, hát bekövetkezik.

— Engem hívtál, uram?

— Téged.

— Én Rakitován Jóca vagyok, nem Nikolics. Mit parancsolsz?

— Mindenekelőtt azt, hogy tedd bolonddá az öregapádat. Hány néven fogsz még szédelegni? Te nem vagy Rakitován.

A bíró belebuvik a kalapjába és így, megnövekedett tekintéllyel, tesz mellette tanubizonyságot.

--- Igen, uram, ez Rakitován Jóca.
 --- Bíró, józan vagy?
 --- Akár a nap.
 --- Meg mersz esküdni arra, amit mondasz?
 --- Százszor is egymásután.
 --- Akkor az én fejemből estek ki a kerekék,
 — kesereg a jegyző. Ugyan, magyarázzátok
 meg a dolgot.

Itt derülnek ki a következők: (Tessék kérem
 jól vigyázni, nem való ez a tudomány gyenge
 idegzetűeknek. Magam is beszedelek egy asz-
 pirint és vizes törülközőbe csavarom a fejemet,
 amíg leirom. Halandó ember sosc tudhatja,
 mikor pattan meg a tulfeszített agyában egy
 ér.)

Egy szóval így van:

— Szporea Aurica leánykorában fiugyermek-
 kel ajándékozott meg egy ismeretlent, akit
 bátran nevezhetünk a multra való tekintettel
 is névtelen katonának.

Mikor a gyerek világra jött, Szporea Aurica
 már bagolyhiten élt a társadalom merevségein
 könnyedén átugró Vezok Tódorral. A pópa be-
 írta hát a matrikulumba, hogy az ujszülött ne-
 ve Vezok Jóca. — egyszóval ő is ugroit kön-
 nyedén egyet. A gyerek aztán ezen a néven nőtt
 fel minden baj nélkül. Baj csak a Tódori érte,
 amikor agyonverték vallatás közben a zsan-
 dárok. Azokat is tulzottan érdekelte, hogy ki
 lopta el a végszentmihályi határban a tehenet.

Aurica asszony akkor támasz nélkül ma-
 radt, azonban egy cserépfödeles házban, sőt
 annak tulajdonjogában. Amiből viszont az kö-
 vetkezik, hogy nagynehezen az első szóra si-
 került rábírnia Miok Vasziliét, legyen az élet-
 társa pap kötése nélkül.

Ekkor Miok, tekintettel arra, hogy ő ment
 asszonyos házba s nem ő vitt asszonyt a ma-
 gáéba, fölvette a Vezok nevet, mintegy folyat-
 va jogelődje életét. A füzfához címzett frigy-
 ből gyerekek származtak, ezeket Vezokoknak
 anyakönyvezte el a pópa, így hívta őket a falu.

Hát jól van, így is lehet élni, sőt így éltek jó ideig. Miok Vaszile (vagyis most már Vezok), hozzászokott a könnyű élethez, többet tartózkodott a kocsmában, mint otthon s éppen akkor licitálták el fölöttük a házat, amikor kiadta a lelkét.

— Könnyű neki, mondta a pajzánkedvű végrehajtó, úgy megy a másvilágra, mint a katonai dobpergéssel.

Szporea Aurica, ámbár elég vénecske volt már, a szerelemről lemondani semmiképen nem tudott. Jócája immár embernyi ember s ő mégis most kerül először pap elé Nikolics Szpaszójával. Mi sem természetesebb hát, mint hogy attól a pillanattól kezdve Nikolics-csá vált valamennyi gyermeke s Joca kezdi romlásba sodorni a jegyző ur elmebeli szilárdságát.

Végre a mezőrendőri kihágás aktualitása idején Joca (ezidő szerint Nikolics), beleszerelt Rakitován Ana Letitiába és annak rendjémódja szerint feleségül vette. Nem hiányzott a háromnapos lakodalom, fél-falu hozta az ételajándékokat, roskadozott a patkóalaku asztal a sült galambtól, a csőrege-tésztától, ott húzódott meg a becukrozott csirkepecsenyére borulva a sós juhturó, nagy öröme a kívül ácsorgó szegényeknek, akik kellő pillanatban ostrommal vették be a szobát és percek alatt mindent learattak.

Illő keretekben folyt le a lagzi két másik napja is, birta az öreg Rakitován, aki Jócát odavette maga mellé, (ámbár helyesebben gondolkozunk, ha azt mondjuk, hogy a lánya mellé) és sok minden egyeben kívül a nevével is megajándékozta.

Mert azt hiszem, eléggé használt fejemnek a vizesborogatás és nem kételkednek benne, hogy Jócát most már Rakitovánnak nevezték és így esküdött rá az egész falu. Gyermekei később szintén Rakitovánok lettek, sőt mikor eladóvá serdült a lánya s az ura — Neagoe Ilia — az

öregházba költözött, ő is elbucsuzott a Nea-goe-névtől.

Viszont az immár Rakitován névben megállapodott Jócának három fia is volt. Ezek is beházasodtak különféle helyekre s lett belőlük Oprea, Kornya és Tikvinyác, aszerint, hogy az apósukat minek hívták.

Hogy aztán az idők folyamán még hányszor változik a nevük, azt halandó lény körülbelül nem tudja, egyedül az Isten. Az általános szabály ugyanis a következő:

— A ház és az ingatlan tulajdonosának nevét viseli az egész család, tekintet nélkül arra, hogy kinek mi az igazi neve. Ha, teszem azt, Krdu Traján beházasodik Oprea Anna szülei házába, ő is, gyermeke is Oprea lesz addig, amíg a nő szülei élnek. Haláluk után Krdu lép a házfői méltóságba s ekkor visszaszerénykedik a régi nevéhez.

Hogy ez a szokás mennyi gabalyodásnak volt a melegágya, arról eleget beszéltek minden időkben a telekkönyvek. Hosszu hónapokba tellett, amíg csak egy nevet lehetett igazolni, személyazonosságot megállapítani, nem beszélve örökösödési ügyekben a kárról.

Mert éppen a sokat emlegetett Jócával esett meg, hogy agg-korában végre hozzájutott egy kis földhöz, amiért egész életében vergődött. Akkor aztán át kellett esnie az utolsó névváltoztatáson. Sirkeresztjére a Szporea név van írva, mert hát mégis csak Szporea Auricának volt ő a törvénytelen fia. Amíg élt, a szokások törvénye alapján soha sem használhatta az igazi nevét. Meg is volt vele úgy ahogy, de csak itt a földön. Azonban hogy mi történik a családdal a másvilágon a feltámadás nagy igazolási raportján, arra gondolni se jó.

Szentjóbíné utolsó kívánsága

Szentjóbi ur közéleti férfin volt és fejjel alacsonyabb a feleségénél. Azonfelül rabbiátus egyéniség, aki akárhányszor cigánnyal kísértette haza magát, mikor is feldult állapotban válogatottan goromba kifejezésekkel vetette az asszony szemére, hogy udvaroltat magának. Pedig csak páratlan korlátoltság, vagy rosszindulat gyanusíthatta meg, hiszen alig volt szórakozása, sehová se vitték. Azonfelül hozzátartozott egy időben néma bámulatom megtestesült tárgyaihoz s én bizonyára megéreztem volna, hogy érdemtelenre pazarolom lángomat.

Többször egyedül vacsorázott is, mert Szentjóbi ur, ha nem duhajkodott, mindig talált hivatali kiszállásokra alkalmat s hol itt szállt ki, hol másfelé, de állandóan szálldogált. Így aztán azzal a tiszta judiciummal állapítottam meg, amely tizenhatesztendősi uriemberekben a legerősebb, hogy a nő mártir, a férfi maga a kárhozat. Ámbár, ha angyal valaki lélekben, akkor mosolyog a szenvedésekben s lelke magasztos régiókban szárnyal. (Ezt egyébként igen sikerült költeményben kifejezésre is juttattam.)

Akkor történt, hogy elhervadt a nyár minden rózsája s a halál bekopogtatott Szentjóbiékhöz. Az én ragvogó szókeségem, akivel életében szót nem váltottam, egyszerre összelőrt. Sosem tudtam meg, mi volt a baja, szentségtörésnek tartottam volna az érdeklő-

dést is. De a ravatal mellé immár szabad volt lépnem s néma fájdalommal bámulhattam olyan közelből, amilyen közel sosem férkőztem hozzá az életben. Felhasználva a részvétlátogatók tömegét, sokat tartózkodtam a halottas szobában, néztem a klasszikus metszésű kis csiga-száját, a finom vonalú orrát, a csodálatos puhaságu aranyhaját, — jaj, csak a szemét nem láthattam.

Bogdánné, az egyetlen jóbarátnő, igen mély gyászban beszélt róla. Amint jöttek a látogatók, elismételte a részleteket, hisz Szentjóni ur szörnyű fájdalmában az italhoz menekült.

— Én fogtam le a szemét, velem közölte az utolsó kívánságát.

A részvéttel teli asszonyok, miközben sűrűen használták a zsebkendőjüket, bizonyára csak az illem kedvéért, — oh, feltétlenül odavetőleg és korántsem kíváncsiságból, — megkérdezték:

— Mi volt szegénykének az utolsó kívánsága?

— Tudnotok kell, hogy egy angyal volt, aki rendkívül sokat szenvedett az ura mellett. Nyilván kinyílt benne is a megértés virága, azt hiszem, volt édes titka, gondolt valakire. Csak tiszta lehetett ez a szerelem, nem szabad benne kételkedni.

Az asszonyok egymásra néztek, némelyik böltingatott, a másik szeme borotvaéles ahát kiáltott. Bogdánné azonban sűrű szípgóssal folytatta:

— Mikor hirtelen elfogta meggyötört szívét az a végzetes roham, belekapaszkodott a karmába s azt sugta: Majd mondd meg neki, hogy nagyon szerettem s ha emlékszik még boldog, ritka napjainkra, ő dobja koporsómra az utolsó rögöt.

Megkérdeztem tőle, — elhihetitek, tisztán csak azért, hogy teljesíthessem a kívánságát, — hogy kinek mondjam meg? De akkor már a szeme fennakadt s hamarosan megszűnt dobogni a szíve.

A páratlan jóságu Bogdánné szava siró csuk-

lásban végződött, nem tudta folytatni, De az elbeszélés nagy hatással volt a jelenlevőkre, akiket ujak váltottak fel, mikor is az egyetlen barátján kezdte előlről a részleteket s csodák csodájára minden alkalommal ugyanannál a résznél érzékenyedett el.

Az iskolában azt hazudtam, hogy rokonom temetésére kell mennem, otthon viszont arról regéltem, hogy főigazgatói látogatás lesz, következőleg illendő feketébe öltöznöm. Mire megebédeltünk, a történetemben meghalt a főigazgató ur nagynénje s ez elég ok volt arra, hogy flórt kössek a kalapomra. Mondhatom, nem dicsértek meg érte, hiszen strébernek mutatkoztam.

Annyi embert, amennyi Szentjőbinét kísérté utolsó útjára, csak akkor láttam, mikor a főispánok szoktak meghalni. Rózsikát mégis szében temettük, habár itt nem cipeltek karvas-tagságu gyertyát a jegyzők s nem vittek festett cimert. Elkisértük egész a temetőbe, az utcasarkokon nem szökött meg senki. Külön szer-kér hozta a koszorukat, — az én három szál rózsám a koporsóba került, — a vezető pap püspöksüveggel jelent meg. Aztán elhangzott az utolsó gyászdal is, a koporsót sirba eresztették. Néhány néni imádkozott, az asszonyok a szemüket törölgették, az urak igen komorak voltak.

Akkor pedig nagy elégtétellel látta az én tiszta gyermeki szívem, hogy mennyire szerette ezt a szent asszonyt mindenki, hogy oda volt ő nőve a társadalomhoz, melynek színé-java eljött bucsuzni tőle.

Mikor ugyanis a sirások be akarták a sirt földelni, a főszolgabíró ur fölvelt egy kis gö-röngyöt és a koporsó után küldte. Példáját nyomban követte a járásbíró-sági jegyző, aki-nek a csipős szél vörösre marta a szemét. Erre fellobbant a kegyelet a gyógyszerészünkben s ő is leróttá a kegyelet adóját egy marék föld-del. Épp úgy tett az állomásfőnök, aki lovagló-

nadrágot viselt és sarkantyut. Az egészet magába mélyedve nézte végig a Krisztus szakállu bankigazgató, majd utat tört magának a tömegbe s szintén göröngy után nyult. Erre a főszolgabíró hajolt le másodszor s hogy a fájdalmas bucsu minden örömesöppét kiigya, még egy görönggyel adózott az én bálványom emlékének. Minthogy pedig ő így cselekedett, csakhamar újabb göröngyöt szorongatott nyakában a járásbírósaági jegyző, akinek szemét egyre vörösebbre bántotta a szél, továbbá a gyógyszerész, az állomásfőnök s maga a helyi bank illusztris vezetője. A koporsóból már semmi sem látszott, de a göröngyök még egyre hulltak — végtelen fájdalmas lehetett a bucsu a legszebb, a legjobb asszonytól. A főszolgabíró már valósággal dobálózott, látnivaló, hogy szokatlanul meg volt hatva. A gyógyszerész, akinek kevésbé jó hely jutott a sir mellett, most eltolta a főbíró és újabb bizonyosságát adta kegyeletének.

Egész ránk esteledett, az őszi szürkületben alig ismerték meg egymást az emberek. Valaki karon fogta a támolygó Szentjóbót s azt mondta:

— Gyere, majd elkísérünk.

Meg is indultak mindnyájan, én maradtam egyedül a siron. S akkor a távozók felől felém röpült valami. Göröngy volt, a fejemen mállott szét. Az én találékony szívem megérzte, hogy ez is Szentjóbinét illeti, — Isten tudja, ki akart minden áron a legutolsó lenni.

Levél postamesternő barátnőmhöz

Kedves „tiszaháti kis barna,” közlöm veled, régi barátnómmal, hogy meghalt a Laci bácsi, párté jött róla. Azt hiszem, ő volt a legöregebb postamester, nyolevanhat éves mindössze, nem láttam egy embőröltő óta, de olyan volt, mint a többi brancsbeli. Hatalmas testalkatu, leginkább kvietált tiszt, (lásd: A kaucióról szóló régi szépirodalmat), vagy végzett földesur és csibukozott az urasága korából megőrzött csibukból. A nadrágban szerette a harmonikaformájút, amit a cipője sarkába srófolt acél-gomb tartott fenn, továbbá tisztí sapkát viselt, azt recipisz-írás közben feltolta a feje bubjára s gyermekei a postabélyegző körül pajzánkodtak, nyakon pecsételgetve egymást. Néha sikkasztott, de ezt nem vette senki komolyan.

Te nem emlékezhetsz a régi időkre, hiszen sokkal fiatalabb vagy nálamnál, azonkívül is növekszik esztendőnkint az éveink távolsága, — kétségtelenül a javadra. De szeretem a mult tarka összevisszaságait, apró színfoltjait, amint pedáns rendszer nélkül felmerülnek. Teszem azt akkor még öt forintjával számították a járásbiróságon a pofont, Lambert borbély pedig franciakuccsal huzta a fogat. Alacsony számolyra kellett ülnünk, két kézzel átkarolva a mester lábaszárát, miközben ő maga lendülettel távolította el a haszontalan foggal együtt állkapcsunk felesleges részeit is. (Egyszer egy ilyen foghuzás kerek tizenöt forint-

jába került az apámnak, aki azért megfizette a műtét díját is. Lambert ur ugyanis két fogat veszített francia kulcs nélkül.) Időnkint a vérmes emberek szerették köpülőztetni magukat, szédülések alkalmával piócat helyeztek tarkójukra, hogy azok kiszívják a feketés árnyalatu rossz anyagot. Az érvágás mindennapos szórakozás volt, úgy hallom, megint divatba jött. Egyaránt orvosi és bank-körökben. Valamire való gyerek csak Schwarcz néni közreműködésével jöhetett a világra, a finom uri bábát társadalmi téren is megbecsülték, a szerkesztők pedig abban a hitben éltek, hogy a „Beküldetett“ (Eingesendet) cím alatt közölt gorombaságokért nem tartoznak sajtójogi felelősséggel.)

Öreg asszonyok állandóan kötöttek valamit, téli harisnyát, vagy hosszú csontpálcikákkal berliner-kendőt, élményeik elmondása közben ezekkel a pálcikákkal vakargatták meg a fejüket. Ha a balszemük viszketett, erkölcsi kötelességüknek tartották, hogy még aznap síjjanak valamiért, egymás süteményét csak óvatos mértékben dícsérték meg, becsületsértés volt, ha valaki olcsóbban vette a csirkét, mint ők, lefekvés előtt feltétlenül az ágy alá néztek, hogy nem bujt-e el ott gonosz szándéku ember s ha számmal, vagy jelesebb eseménnyel álmodtak, azt megtették lutrin. Kossuth Lajost például a 48. szám jelképezte, Deák Ferencet a 67., bár néha tréfából a 49., vagy éppen a 66. jött ki. Hogy feledésbe ne menjen az álom, a lényegét ceruzával nyomban felírták a falra, gyertyát se gyújtottak hozzá. Ezért meszelték olyan sűrűn a fehérfa hálószobát. A nadrág, meg a fürdés szót kimondani bizonyos fokig szemérmertlenség-számba ment, az elvált asszonyokat kiközösítették a társadalomból, magam se láttam soha ilyen, a harminc évesek csak gardirozási célzattal jelentek meg a bálakon s ha valamelyiküknek kisegítőül kellett belépnie a francia négyesbe, azt véget nem

érő pirulással és vonakodó mentegetőzéssel hajtotta végre.

— Volnék csak szolgabíró! — hallottam akárhányszor, ha megütődtek valamely társadalmi kilengésen az anyák.

A szolgabírákról már szóltam, pompásan gördült a vármegye kereke, ámbátor senkiről nem tudok, aki megszakadt volna a munkában. Kevesebb akta, hatékonyabb intézkedés.

— A munkánk úgy ahogy, meg volna fizetve, mondta a köztisztviselő, de nincs megfizetve az időnk!

A falu vezetőjét (pedig nány kiskirály volt köztük!) csak községi jegyzőnek hívták, amint azt a törvény is tudja. Főjegyzője a városnak van. Épp úgy a főbíró a főszolgabíró rövidítése, nem a falusi potentáté, akinek nyilván megnőtt azóta a rangkorsága. Voltak azért tultergések, hogy ne lettek volna! Spalár Valér szentjánosi igazgató-tanító állapította meg, hogy a jólét tönkreleszi az emberi szerénységet. Lám, az ő iskolaszolgája valósággal „dözsöl”, mióta havi tíz forint mellékkeresete van takarításért a szövethkeztől.

A svábok jelentős tőkével vándoroltak ki Amerikába s vagyonnal tértek haza. Hogy ki járt künn, azt egész egyszerű jelenségekből lehetett megállapítani. Családi kiruccanásokon ebben az eselben immár az asszony ment elül, a férj mögötte cipelte a gyereket. Az „Ulacker-Verein” pedig, ahogy az egyesületeket gunyosan tisztelték, már ritkábban látta ilyenkor a férfinépet.

...Hát így éltünk „magányos gyöngéd lélek”, mélyen tisztelt barátnőm s társadalmunknak szerelett tagja volt a postamester, aki több holdat bérelt a zágrábi káptalantól, a delizsáncos legényének adva ki azt albérletbe. Szerette az anekdotákat, amik távolról sem voltak olyan fűszerezések, mint a mai divatuak s naponta megitta — két részletben — a két liter borát. Szent István napján, esetleg már Pé-

ter Pálkor, a restis előre közhírré tette, hogy hordó sört csapol, akkor az egész közvélemény hozzá tódult s a postamester ur sört alkalmazott a bor helyett.

Ismerte az egész vármegyét, hiszen közöttük élt gazdag-ur korában. tegeződött mindenki vel s mikor a megyeszékhelyre készült valamely ügyben (a jámbor parasztok úgy mesélték, hogy most vásárolja be jutányos áron a bélyegeket), — erről napokkal előbb sok szó esett.

— A postamester a városba megy, mit szólnak hozzá?

Ilyenkor száz komissiót kapott. A nők ruhakellékeket hozattak vele, gyöngyházgombot, selyemszalagot, hairsütővasat, friss gróji sajtot, érdeklődni kellett, ki most a divatos suszter és mennyiért csinál kivágott cipőt. érzékeny lábu matróznak everlasztáng után áhítottak (amit nem minden boltos tart), az uraknak részint száraz kassai ötös kubát, részint fekete virsziniát keresett, a gyerekeknek flóbertgolyót, mellékesen eitse módját, hogy az osztályfőnök urral beszéljen, tanul a fiú szorgalmasan a pótvizsgára: diszkréten tudja meg, a központi hetilapban ki vezeti a vers-rovatot (erre lányok lázították fel), — mondom, száz megbízatása volt, amint azt te is tudod, „báratos nefelejts“, tisztelt barátnőm.

— Istenem, a városba megy! — mondták a népek elmerengve s abban a pillanatban az öreg ur képviselte a nagyvilágot, a kulturát, az egész nyugati fejlődést.

Engedd meg, kérlek, hogy előttem bámulszam ki magam, amikor tudomásul kell vennem, hogy egyáltalában van még postamester, mert kiválasztott falvaimban, amelvekben életem nyári részleteit töltöttem, többnyire hölgyet állítottak ezen intézmény élére. Azt hiszem, a női munkaerő olcsóbb volt.

Veled bizalmasan beszélhetek, úgy tekintelek, mint jó testvéremet, aki tud mind

titkomat, bár tudtad másokét is. Szóval hiába-
való itt a póz, le kell tennem a fegyvert előt-
ted, aki beláttál egyaránt a vesémbe és a le-
veleimbe.

Azokon a véget nem érő ozsonnákon, ame-
lyek bivalytejjel készült kávéval kezdődtek,
meleg rántott csirkével folytatódtak és köztem,
nemkülönb a segédjegyző, meg a kántorta-
nító között támadt viszálykodással végződtek,
— nézd, „intenzív szerelem“, mit okoskodunk,
beszéljünk nyíltan, — te hintetted el a kon-
koly magvát. Giziről van szó, a számtartó leá-
nyáról, a két jeles ifju versengelt érte, ám te
diszkrét célzást tettél rá, hogy a leányka keble
másért lángol. Így mondtad, ezekkel a sza-
vakkal, akárcsak koszorús nagyunk. Lauka
Gusztáv.

— Ki lehet az! — bámult a társaság, amely
megbocsájthatatlannak tartotta, hogy valami-
ben tájékozatlan.

— Ki lehet az? — hördült fel bennem a lé-
lek, akit épp a napokban biztosított halovány-
kék levélpapíron Gizi, hogy vagy én, vagy a
halál. (Idézet Komócsy Józsefből.)

A tejjőlős számóca, a turós lepény és a tur-
kesztán dinnye között ellibbentél mellettem
és a fülembe sugtad.

— Vagy ön, vagy a halál!

Egyszerűen megdermedtem. Hát honnan
tudja ezt a „pajkos szemű kis ördög“? Hiszen
a levelet, mely a szent szavakat tartalmazta,
én kaptam és akkor se mutattam volna meg
bárkinek, ha kinpadra feszítenek — hát hogy
jön most egy idegen hozzá? Talán Gizi bizal-
maskodott volna? Nem találtam megoldást,
ahogy ti szerettétek akkoriban mondani, puff
voltam. Te azonban mindenkinek ismerted a
rejtegetni valóját, ám nem tartottad magad-
ban, ezért környékezett meg a gyanu, hogy
amolyan cenzurafélét vezettél be hivatalod-
ban, ahol lámpán hevitett hajtűvel bontod fel
a leveleket. Nem a magadéit, hanem mindig a

mását, mert olthatatlan tudásvágyadnak nincs határa.

Azt sem értem, „fehér galamb álma“, hogy amikor van páholynyitogatónői cím és foglalkozás, mért nem neveztek ki téged levélnyitogatónőnek? Hiszen munkád oroszlanrészt a hivatalos órákon túl végezted.

Hogy pedig levelem során különféle címekkel illettelek, azon se döbbenj meg. Rájöttél bizonyára eddig is, hogy valamit tudok a múltból. Jelesen azt, hogy te voltál a Képes Családi Lapok legszorgalmasabb levelezője, te álltál hosszas összeköttetésben — az ujság borítékján — ismeretlen írókkal, voltál „Tiszaparti kis barna“, vagy „bánatos nefelejts“, amint azt a helyzet és a hangulat megkívánta; vég nélküli leveleket írtál magadról, elhagyottságodról, leányálmaidról, voltál elhanyagolt menyecske, ha mi tréfából asszony-ismeretséget kerestünk, voltál özvegy, mikor házassági szándékokat vetettünk fel, — de mindig megérkezett a tömegben a te leveled is. Elképzelheted ezek alapján, mennyit mulattunk kilencvenkilós sorvadásodon s becsültük a titokzatosságodat, valahányszor célzást tettél rá, hogy valahol... valaki... eh, de majd megtudják...

Csak azt akarom kihozni az egészből, hogy ezek szerint kvittek vagyunk. Kilested, kiolvastad a leveleinkből a titkaimat, mi pedig téged ugrattunk. Ámbár meglehet, hogy azt fogod mondani, szépen köszönöd az egészet, alapján jót cselekedtünk. Legálább illuzióid voltak, mindig reménykedtél, vártál valamire és sohasem ismerted meg a valóságot. Ebben főrbán vagy, mert sokkal rosszabb, ha az illuziók foszlanak szét.

S z v e t o z á r v i z s g á l

Az igazi jogász típusát a mi szemünkben, akik véres verejtékkel voltunk kénytelenek kipumpolni a mindennapi apró szórakozásokra szükséges garasokat, — Szvetozár jelentette.

Égész magányosan állt volna a jó fiu, ha nincs mellette öreg nagynénje, Milike tánt, aki lányosan bájos és szeretetreméltó maradt fehérhaju korában is. Azt beszélték róla idősebbek, akik mindig jobban tudnak mindent, hogy Szvetozár apjának voltaképen őt kellett volna elvennie. Hogy azonban a család az idősebbik leányt javallotta, Milike leszámolt az egész férfiúi nemmel. Épp csak árvaságában fordította minden gondját az öccsére, azt pedig aggastyán korában se fogja senki férfinak tekinteni.

Annyi bizonyos, hogy Szvetozárék mindent elköltöttek arra az időre, hogy a tulvilágon érdeklődni illett szállás után s ha Milike nem viszi át soha meg nem szűnő szerelmét az öccsére, az most zsákokat cipel a burcsellákon. Így azonban elvégezte a gimnáziumot, még pedig Milike segítségével, aki csodálatosan tudott játszani a szívek billentyűin.

— Nincs nekem a jó Istenen kívül más örömem, mint ez a fiu. Ha lenéz az égből szegény Anka néném, hadd lássa, mennyire pótolom az ő gondoskodását. Természetes hát, hogy azt a csekélységet, amivel rendelkezem, két részre osztom majd. Legyen az egyik fele Istené, illetve — nagyon helyesen méltóztatott megje-

gyezni — földi szolgáléé, a másik pedig a gyereké.

Szvetozár ezek alapján olyan fürgén csuszott át a gimnáziumon, hogy hozzá képest a szánkó gutaütött elefánt, utána pedig alapítványos bennlakója lett a Tökölánumnak, amely nemcsak étellel és itallal látta el a hozzájutott aranyifjúságot, hanem gondot viselt a lelki kipallérozódásukra is.

Ettől kezdve nem volt irigyletebb fiu Szvetozárnál, aki feltűnő figyelemmel tanulmányozta Budapest éjjeli életét, főleg a bortani összehasonlító szakmára helyezve a súlyt, mert odavalósiaknak adhatnak akármilyen lőrét, de ne tanítsák őt az okszerűen kevert karlócai ürmös izére olyanok, akiknek ehhez sem lelkiismeretük, sem szaktudásuk nincs.

— Drága gyermekem, csak írd egész bátran, ha bármi kellemetlenséged van, — biztatta a fehérhaju Milike. Tudod jól, hogy a fele Istené, aki adta, a másik fele a tied. A menybéli atya nem fog megneheztelni, hogy csak az egyik részét juttatom neki vissza, hiszen szívbéli helyre megy a hátralevő fele is.

A drága Szvetozár aztán, unván egyébként is az írást, rájött, hogy a világ ugynevezett technikai vívmányai között a sürgönyözés áll a legelső helyen. A sürgönyhivatal megtanítja az embert arra, ami Kiss Sándor doktor piarista tanár urnak nem sikerült, ha mingyárt kiköpte a fél tüdejét, nevezetesen, hogy a stilusnak világosnak, tömörnek, áttekinthetőnek kell lennie.

— Száz! — mondta néha a Milikéhez intézett egyszavu távirat és fehérhaju Milike dróton küldött száz forintot a gyerekeknek, akit nyilván végzetes veszély fenyeget.

Mikor én megismertem, már előrehaladott kora legény volt és az öreglány életében pirosbetűs napot jelentett minden látogatása.

— Haza kellett jönnöm, magyarázta este a tetthelyen palackütegek mögül, mert kárho-

zalba kerül a nénikém, olyan könnyelmű.

— Milike? — tört ki belőlünk a csodálkozás.

Kor ide, vagy oda, ahányan csak voltunk, mindnyájan rajongtunk Milikéért, akinek ragyogó tisztasága, szelidsége porba alázta az embert. A részletezhető összes szerelmek közül pedig ez nevezhető a legkülönbnek, mert itt sose terjedt tovább a vágyunk az alázatos kézcsóknál, áhitattal, míg egyéb tereken... hát ami azt illeti... no, de ne bántsuk a múltat, rég elfeledték azt az akkori, immár szintén fehérhajuvá vált Milikék is. Nem beszélve az Elizavétákról, meg a Jelénákról.

Joggal meg voltunk azért döbbenve, hogy Szvetozár különféle gyanuval illeti szívünk hölgységét. Kárhozat, szörnyűség az!

— Hát vajjon minek neveznétek, hogy felkutatja az összes adósságaimat és kifizeti! Ennél pazarabban csak a vármegye bánik a dunai öblözetekkel, amiket hiába szabályoznak, mégis csak elviszi őket a víz. Mint azt Bárányos és Borscsa községek tanusítják. Ki hallott már ilyet? Ki-fi-zet-ni! Hogy a markukba röhögjenek azok a telhetetlenek. Mennyivel jobb helyen lett volna az én kezemben az a pénz. Teszem azt, ideadja, hogy rendezd fiam, én pedig rendezem. Ha tíz forintot törleszték a szabónak, vajjon nem csókolja meg a kezemet? De egyszerre ötvenet! Aztán csodálkozzon valaki, hogy el vannak kaptva az iparosok, választójojról, kamaráról, meg mit tudom én miféle számárságról ábrándoznák. Mondom én századszor is, hogy ilyen öreg nők rontják meg az ipart, mert elmaradtak a kortól és öregi ideológiákban élnek.

Rendezvén az ügyeket, Szvetozár visszatért a Tököliánumba, onnan szállt ki borászati tudományokra és halálos sértésnek vette, ha a földije elkerülték, valahányszor felsodródtak valami ügyben. Ő tudta, hol főzik a legzamatosabb kávé, hol nincs átmenetileg „végzetes szerelme” a női zenekar primásnőjének, —

mert hogy az ilyenekkel olyankor nem lehet beszélni, — hol ismerik a kiszélező csorbát, hol a lelket felvidító igazi gyűvecsot, hirtelen sütőt, ráboruló marhaszelettel.

Ha véletlenül nem volt Óbudán honi származású kocsmáros, aki aztán úgy gondoskodik az emberről, hogy az angyalok se különben, — hiszen ha a körülmények úgy kívánják, személyesen szállítja haza, — akkor a megfelelő egyéniséget okvetlenül megtaláltuk Szentendrén és öt percbe sem tellett, vidáman zengett a tambura, mondván:

...Hej salaj pasalaj...

Milike ezalatt otthon büszkén mesélgette:

— Jogász az öcsém, azt akarom, hogy ügyvédi irodát nyisson és hasznos tényezője legyen a társadalomnak.

A mi társadalmunkban ugyanis több tényező szerepelt, mint egy matematikai tankönyvben, itt minden azon múlt, hogy mekkorák az egyenletek s milyen számbeli sullyal emelkednek ki belőlük a tényezők, akiket hangsúlyozni soha el nem mulasztottak. Voltak tényezők a belvárosban és külön a külső részekben, általában minden osztályban, a kis kocsmák összes piros és fehérabroszos termeiben éppúgy, mint a folyón túl a Kötárkában, ahol a szerényebb tényezők osztályisméltésre utasítottak már beláthatatlan idők óta az élettől.

Hát valamelyik ilyen tényező stallumába kellett volna behelyettesíteni Milike kívánságára Szvetozárt is, aki lassankint valamennyi ifjúsági évfjázatunkat bevezette Budapest éjszakai életének rejtelmeibe s romlatlan kedély maradt akkor is, mikor végérvényesen elárvult. Mert Milike is behunyta egyszer szelid szép szemét s mi akkor nagyon sokat sirtunk. Az öreg templomból temették, ahol fehér menyasszonyi ruhában, mirtuszkoszorus fejjel, pihent ércoporsójában, mint a Tisztaság jegyese, akinek elgyűrűzte magát. Szép volt még mindig, sőt most volt a legszebb és három óra

hosszat tartott a szertartás, csupa próta kért a számára örök nyugalmat a menyébéli atyától, akit antifónákban értesítettek, hogy Milike megtartotta ígését. A vagyon fele, valóban, visszaszáll az Ur céljaira, az idelenn kezelődik betétek és papírok, továbbá többrendbeli ingatlanok formájában.

Szvetozárról nem esett szó az antifónákban, de itt derült ki, hogy az a jó lélek mennyire gondolt olyasmire is, ami nem jutott volna a mi közönséges eszünkbe. A végrendelet rávonatkozó fejezete ugyanis több részre oszlott. Szvetozár szintén kapott házat, amelyben lakbérnegyedek gondja nélkül élhet, egy betétkönyv az apró igények kielégítésére szolgált, a szöveg egyébként úgy mondta, amint írva vagyon:

— Pillanatig sem nyugodhatnék a földben, ha azt látná a lelkem, hogy szeretett és egyetlen öcsémét anyagi gondok zavarják tanulmányai befejezésében. Azt akarom, hogy ügyvédi oklevelet szerezzen és hasznos tényezőjévé váljék a társadalomnak, ezért rendelem...

Igen is, rendelte, hogy egy rész tőkésítessék s annak járandóságai Szvetozárt illessék, amíg elkészül azokkal a tanulmányokkal. Maga a tőke érintetlenül megőrzendő Szvetozár leendő leszármazottjai számára, ilyenek hiányában pedig halála után olyan leányoknak jusszon, akik „megértés hiányában“ hajadonok maradtak.

A szent olajjal keresztet öntöttek Milike mellére. A koporsó fedelét lezárták, őt magát eltemették.

Azután sok minden történt, a többek között felfordult egy kicsikét a világ. Az emberek úgy szaiadtak először egymásnak, aztán egymástól, akárcsak a nemzetek s az ifjuságunk is elszállt. Ha néha nagy ritkán találkoznak hajdani ismerősök, meglepetve kiáltanak fel:

— Nini, te még élsz?

Egyformán fáj a privát élet, de az sem rit-

kaság, hogy valakinek a más élete fáj. Én nem tudom mi ez, azelőtt nem ismertük. Sose tudtuk, mi a nemzetiség, a más vallását nem kutattuk, szerette egymást, aki egymáshoz vonzódott elmérgesítő határok nélkül is. Így tartozik a legkellemesebb emlékeim közé Pánics Lyubomir, a Zeus külsejű próta, — mint ha most ásta volna ki Schliemann —, aki ingyenes szerb nyelvtanfolyamot tartott a más-ajku diákok számára, úgy, hogy már kezdtünk írni, olvasni, sőt beszélni is. A gimnázium előtt sárga kis homokfutó várta. Olyan kicsi kocsiban akkora nagy embert azóta se láttam. A kifoszlott bélésű sziccen valósággal elveszett, mikor belesüppedt és a mezítlábas kocsis megindította a lovat.

Egy ló húzta ugyanis a homokfutót, amely nem is homokon futott, csak rossz macskaköves utcákon. Ez a ló pedig vak volt mind a két szemére s mi különféle kérdéseket adtunk fel neki, mert mindenre bólintott.

— Szamar a Milenkó?

A vak állat azt felelte, hogy igen.

Igy szárnyaltunk a játszi humor birodalmában, könnyedén, sőt könnyelműen is, mert többet foglalkoztunk a néhai paripával, mint a fölradott leckékkel.

Lyubomir próta olyan fájdalmasan tudott ilyenkor mosolyogni.

Aztán megrázva hatalmas üstökét, tovább magyarázta, hogy teszem azt, szeretett fiát, Pánics Dániel tanácsnok urat, voltaképpen Pánitynak kell kiejteni a helyes szabályok szerint. Nem tudok hűtlenné válni az emlékeimhez s ma is szívesen gondolok az öreg prótára. Müvelt uriember volt, közvetlen és előzékeny, zengő szépen beszélt magyarul s azt hiszem, nem tudott aludni, tudományát pedig szerette volna átplántálni azokba, akiknek hiányos volt a tudásuk. Mikor bennünket unszolt, hogy tanuljunk szerbül, ostoba kis makacs életünket akarta tökéletesebbé tenni.

mert hogyan érthetik meg egymást az egyhely-
re dugott népek, ha legelsőnek is a nyelv kö-
zöttük a válaszfal?

Nagyon messze van már az idő, azért mégis
elmerem mondani, hiszen annyi minden szí-
vódott fel nem is annyira az agyamba, mint
inkább a lelkembe, (vagy egy a kettő?), hogy
Lyubomir próta semmiféle viszálykodásban,
lélekveszedelemben részt nem vett. Ő csak béki-
teni tudott, közelhozni egymáshoz az eltérni
igyekvőket, mint Istennek jószágos szolgájához
illik. Ezt azért is elmondhatom, mert később,
mikor Zsarkó gradnaulicai plébános profán
esetei izgatták a kedélyeket a monasztyirban,
rendszerint megjegyezték:

— Hogy hánykolódik ez a fiatal csikó. Lásd
az öreg próta bölcs és békességes!

Ha néha lekerülök a régi pátriámba, a haj-
dani pajtások sorában még mindig a hajdani a
hang, a barátkozás, énnekem ott soha kelle-
metlenségem nincs. Mászkálva pedig az utcá-
kon, éjjél után vidám tamburaszóra leszek fi-
gyelmes és hogy nagyon áhitozom utána, be-
nvitok a helyiségbe. Jókedvű társaság mulat,
élükön egy diáksapkás időses kövér ember.

Nem sokat törődöm velük, meghuzódom a
sarokban, onnan hallom nemsokára az igé-
ket:

— Mondom, amit mondok, pofátlan alak ez.
Dehogy nem ismer, nagyon is tudja, ki va-
gyok, csak büszke.

Csak úgy megütötte a fülemet a szó, hagy-
tam, hogy szórakozzanak. Azonban a diáksap-
kás hátrafordul és mutat felém a kövér ujjá-
val.

— Neked mondom, megértheted.

Az első pillanatban fejembe szaladt a vér, a
kötekedésnek végül is csak én ihatom meg a
levét, mit csináljak? — ugyanakkor emelkedik
fel a diáksapkás, közeledik felém, én is felál-
lok és csak úgy illendőségből fogom a szék
karját... tetszik tudni, támasztéknak, két kar

azonban ölelésre tárul és boldogan kiáltom el magam:

— Szvetozár!

— Persze, hogy én vagyok. Nem ismertél meg?

— Na hallod, ebben a sapkában! Aztán nem is néztem nagyon oda.

— Gyere át hozzánk, csupa jó pofával vagyok.

Nagyon örültünk egymásnak, hatalmas darab multat kellett felidézni.

— Emlékszel még a Milike nénémre?

— Ha senki másra, őrá mindig. Mit csinálsz?

— Tanulok.

— Mit?

— Jogot. A változott körülmények folytán ugyan most a belgrádi egyetemre vagyok beiratkozva, de egykútya valamennyi, elhiheted. Olvan sokat kívánnak az embertől, hogy körülbeül lehetetlenség megbirkózni az anyaggal.

— Hol tartasz?

— Az első alapvizsgámnak csak a fele sikerült, szeretném letörleszteni a másik felét is. Lehet, hogy az ősszel nekivágok.

Május volt, szerelmes szép május, vajjon megvannak-e még az öreg orgonabokrok, amik valamikor nekem virágoztak?

— Tudod, magyarázta Szvetozár, az a szerencsém, hogy nem oly égető a dolog. Az alapítványokat ideát kezelik, azokkal nem volt semmi bonyodalom, viszont nekem meghatározott járadék dukál az utolsó vizsgám leteléig. Hát minek siessek? Nem igaz?

— Szóval nem érte baj az örökség „egyik felét“.

— Na, kivéve a házat, mert azt eladtam. Minek nekem egy egész ház, ugysem lakhatom végig valamennyi szobáját. Mindegy, hogy hol alszom, tudniillik ugyis csak alvásra kell. Ma itt, holnap ott. Értve alatta a megfelelő helyet

a dolgok aktualitása szerint. Szükséges ehhez egy egész ház? Meg a vele járó gond? Fénét szükséges, én mondom ezt neked szeretett barátom, akinek fogalmad sincs róla, mit kell elfecsérelni adóban.

— Hát a másik fele?

— Az megvan, gyümölcsözik. Senki a világon nem tud úgy vagyont konzerválni, mint az egyház. Sokszor elgondolkoztam már üres perceimben rajta, hogy vajjon ha papnak megyek, — ami megfordult szegény jó Milikénk fejében is, — bennem is kifejlődött volna ez az erény?

Hirtelen átölelt.

— Mikor ittál utoljára igazi szerémi vöröst, vagy ürmöst, amit tudatlanok vermouthernak, meg mit tudom én, mi a kutyafülinek keresztelnek el?

— Hát hiszen, nálunk hirtől sem ismerik.

— Gyerünk fiuk, vezényelt Szvetozár. Majd én elvezetlek az ősforráshoz. Nem teritenek ott fehér abrosszal, ezüsttel, de van szívük és fantáziájuk, no meg aztán, — hamarjában nem jut az eszembe, hogy milyen számárságot mond ilyenkor az angol, — mindenesetre van igazi italuk. Tamburások, utánam, aztán az egész uton pengjen a muzsika a legjobb barátom tiszteletére.

Átölelte a vállamat, valósággal a hóna alá kapott, úgy vágtunk neki az orgonaillatos májusi éjszakának. Egy pillanatra úgy tetszett, hogy visszatért újból a régi illat s valahol lelkendezve lobogtatja felém fürtjeit az én kiszáradni készülő öreg bokrom.

A S e m s e y

Nem Semsey, hanem „a Semsey.“ Bálrendező, minden lében kanál, a vendéglők és kávéházak állandó jelenlevője, litterary gentleman, udvarlások területén elefánt, mellékesen vármegyei főlevéltárnok is. Három lépésre alig látott, következőleg vaktában emelgette a kalapját, hogy udvariatlannak ne tartsák. Viszont ismert mindenkit s mindenki ismerte őt is.

Az alsó ajakán csunya viszártágulás, ami lila-pirosságával nem volt a legesztetikusabb látvány, de Semsey Gyulát ez nem zavarta. Az ő idejében terjedt el Torontálban a szokás, hogy a nők lemondtak a kézcsookról, legföljebb titokban engedték meg, már annak, akinek. Szegény Gyulának még ebből sem jutott. Voltak szerelmei, mindig ábrándozott valakiről, de az ajaka lehetlenné tette, hogy megcsókolják. Hasznára vált hát mindenkinek s nem lehetett tőle olyan szivességet kérni, hogy örömmel ne teljesítette volna. Ha a mamát foglalkoztatni kellett, mert a szupécárdást az okszerű fiatal lélek mindig lőtávolban szeretette járni a szülői tekintetektől, — Semsey Gyulát ültették melléje s ő tartotta szóval. Vékony, szinte gyerekesen csengő gyámoltalankodó hangjával tudott állandóan beszélni. Nem volt különösebben művelt ember, de tudatlan sem. Ahhoz pedig, hogy megfeleljen a sablónos társadalmi feladatoknak, amikor a semmi fölött szappanbuborékokat kell fujni szóból, — ki-

tünően értett. Hiszen voltak olyan népszerű gavallérok is, akiknek szobósége kitelt háromszáz szóból.

A lányok, oh azok a mély érzésükben is kegyetlen, cinikus teremtések, akiknek a szerint szent, vagy közömbös valami, amint azt pillanatnyi érdekük kívánja, nem vették komolyan, sőt a háta mögött ki is nevelték a Semseyt.

— Megcsókolnád? — kérdezték a gömbölyű Rózsikától, aki maga volt a jóhiszeműség, a gyöngédség és apróbb csatározások alkalmával védelmébe vette.

— Én? Ugyan! — tiltakozott.

Pedig a kis pajkosok határozottan sokat ábrándoztak csókokról, amik hol elhalkultak szelíd lehetetekben, hol soha el sem csattan-
tak, hogy a legszebbek maradjanak minden csókok gyűjteményében.

Tudom, voltak, akik azért feleségül mentek volna a Semseyhez, de Gyula nem tudott meg-
nősülni, olyan szegény volt. Nem bizonyos, hogy kapott-e elsején harminc forintot kéz-
hez a fizetéséből, a többi előre ment, meg letiltásokra s hiába hangoztatta, hogy az erős izéért szív csak tokos cigarettát, nyilvánvaló volt a takarékosága. Bár jellemre vall, hogy nem szívtá el a jobbfélét, ha megkínálták vele.

Az öreg Plechl Szilárd bácsi, a megyei tisztifőorvos egyike a legragyogóbb bölcseneknek, magyarázta néha.

— Nem kell amerikai méretekre gondolni, ha arról van a szó, hogyan elegyedik a szegény hivatalnok sikkasztásba. Nem is a pezs-gő teszi azt, elég a savanyuvizes borocska. Csak költsön valaki a maga személyére két forintot napjában, máris tönkrement.

Gyula szegényes kis koszthelyen ebédelt, este aztán végigiárt minden vendéglőt és ká-véházat. Löttyögött benne olykor öt feketekávé is. Ahol két ismerős beszélgetett, onnan ő nem maradhatott el. Alkoholista nem volt,

megitta a bort, ha megkinálták vele, illendőségből ő is hozatott egy palackkal. (Brutális világ járta, nyolevan krajcárt is elkértek egy üveg Leánykáért.) Kártyázni nem szokott, mégis tönkrement, sose tudta magát utolérni.

Perisicséknél egyszer világos reggelig tartott a vacsora. Gyula csak szopogatta a bort, hazamenet mégis alig tudott járni, úgy elkészült. A cimborák aztán a hátára tűztek egy cédulát ezzel a felirással:

— Megtelt!

Évenként kétszer szini szezont járt a Becskereken s olyankor Gyula a habitűék között szerepelt. Ezek súlyos hetek voltak, mert a színésznők előadás után a Királyban vacsoráltak, Billitz Béla huzatta a cigánnyal s Demkó Bandi, aki kulturérzékben, írásban-olvasásban és életművészetben egyaránt europeer volt, talán azért is fejezte be olyan gyászos-korán az életét. — rüdesheimi után érdeklődött. Praschákék nem győzték a csokrokat, meg a virágkosarakat szállítani, ellenben Gyula a mezitlábos kis lányoktól vásárolt garasért ibolyát. Sápadt volt ez a virág, mint a gyermek, aki forgalomba hozta, cifra tányéron, piszkos rongydarabbal letakarva. Ezt a pár szál olcsóságot aztán olyan grandezzaival tudta felajánlani a művésznőknek, hogy sokszor többre tartották az őszinte szerénysége miatt, mint nagy virágmeglepetéseket.

A legcsodálatosabb hangú énekesnőnk egy időben Réti Lina volt, a Laura huga, ez a szelid, gyermeki lélek, aki valósággal étherszerűen lebegett az egész színészvilág fölött s annak hétköznapiasságából semmit sem látott meg. Bimbillát énekelte egyszer a Bolond-ban, nagy ünnepséget rendeztünk neki.

— Jaj, kucséber, kiált fel hirtelenében vacsoraközben. Kedves Semsev, játszon nekem, olyan rég nem láttam kucsébert.

A kedves Semsey halott-sápadt lett. Épp azt számolgatta az asztal alatt, hogy telik-e még

egy pohár sörre, avagy kire lámaszkodhat a jelenlevők közti függő kölcsön tekintetében, — új főpincér jött ugyanis, még beavatatlan a helyi misztikumokban, — azért elborult tekintettel sugta oda.

— Csodálom magát művésznő.

— Jaj, illetlent mondtam?

— Dehogymondott. Azonban úgy tudom, hogy maga hithű zsidólány, akinek Lipi bácsi külön szent kosztot főzet.

— Na igen. Hát aztán?

— Nem tudja a Midrasból, hogy zsidólánynak nem szabad kucsébereznie? De ha tultené magát rajta, ott a másik babona, amely szerint Isten ezt a hangján bosszulja meg. Elveszti a koloritját.

Szegény kis Lina kétségbe volt esve.

— Jaj, nem mondtam semmit, menjen, menjen innen kucséber ur, ne is lássam.

Semsey felsóhajtott s megrendelte a második pohár sörét.

Hogy mire szaladt el az a kis fizetés? Hát ezekre az apróságokra, meg a váltótörlesztésekre. Gyula minden kaputos embertől zsirót kért, aztán időnkint konvertálta az adósságait, sikerült egyetlen hatalmas váltót elhelyeznie, hogy nemsokára ismét az apróbbak következzenek.

A végén odáig jutott, hogy rendes lakása sem volt, ágyra járt, valamilyen szegény iparoslegénnyel osztva meg a szállását. Megyei főtisztviselővel ez még sohasem esett meg, benne van egyebeken kívül a fegyelmi ítéletében is, amely hivatalvesztéssel sújtotta. A magával tehetetlen, sokban félszeg, akarat nélküli ember ugyanis a hivatalos dolgait sem tartotta rendben. A miniszter azonban megkegyelmezett neki, megadta a nyugdíját s akkor elkerült Torontálból a Semsey, akit már régen nem bíztak meg bálak rendezésével. Budapesten telepedett meg, ügynökösködött.

Rácz Gyula ifjukurunk híres cigányprimá-

sa, azt mondja egyszer nekem:

— Micsoda bolondos passziói vannak ennek a Semsey Gyulának, látnád csak miket árul. Csempészett cigarettát, nyakkendőkapcsolót, öngyújtót, aztán elkészítetteti pecsétnyomóba, gummiból, a fotográfiádat is.

— Nem passzió ez, feleltem, hanem abból él.

— Ugyan, ne higyj már ilyet. Ő nekem azt mondta, hogy unalkozik.

Volt egy unokafivére, katonatiszt Szegeden, az fölkeresett egyszer.

— Beszélhetnél a Gyulával, nekem kényes. Menjen olyan vidékre vigéckedni, ahol nem ismerik. Ide jön rongyosan, piszkosan, mindenkinek hangsúlyozza, hogy a rokonom, erőszakoskodik s határozottan kompromittál.

— Nézd, Rudi, neked a rokonod, nem nekem, te könnyebben megmondhatod a vérednek.

— A fene vére, nem az enyém!

— Semsey ő is.

— Az ám, de csak adoptálás révén. Az anyja özvegyasszony volt, mikor elvette a nagybátyám s őt örökbefogadta. Valami kis krajzleros volt a felvidéken az apja, falusi zsidó.

Csak bámultam.

— Szó sincs róla, van nevezetesség a familiájában, mert az anyja testvére volt Reményi Edének. De a mi családukban vigéc még nem akadt.

Azóta mind a két Semsey meghalt, a szegény Gyula valamelyik kórházban fejezte be a háboru utána nagy bizonytalanságban. Azért akik kegyelettel gondolnak a kedves uri egyéniségére, hűséges barátságára, bizonyára megbocsájtják ezt a kis hibáját.

Régi nyár szimfóniája

Zsong körülöttem a forró éjszaka, elkábító vörös rózsáival, szőke asszony szeszélyes fürtjeit utánzó akácvirágával visszahozza régi nyarak emlékét, amikről csak ilyen nagy távolságból lehet megállapítani, hogy szépek voltak. Akkor, bennük élve, bizonytalansággal, gátlásokkal voltak tele, az ember körülbelül a virtus kedvéért éjszakázott s talán jól sem esett a mindenáron való mulatság. Hangulataiban igen könnyen elborult, pedig boldognak kellett volna lennie és bolondos ugrálásokat végzett, mikor annyira sötétté vált körülötte minden, hogy bizonytalanul ködlött a holnapja is.

Ugy tűnik fel az egész, mintha transzban telt volna el. Napközben lombokba öltözött cigánylányok járták a várost, énekszóval esőért könyörögtek („hej dodole“), illett őket lelocsolni egy kanna vízzel, — természetes, hogy burkolt koldulást jelentett az egész. Meleg maradt az este is. gyámoltalanul égtek a petróleumlámpák és megcsikordult cipőnk az új aszfaltba szorult kavicsszemen. A város majdnem egészen kihalt, aki otthon maradt, a kasszinó kertjében hallgatja a kis Rottot, a Folies Caprice éppen mostanában feltűnt sztárját, vagy a Király előtt keresi az ujságokban azt, amit az ujságok sohasem szoktak megírni. A cigány rég letette hegedűjét, minek fárasza magát, ha nincs megértő vendég, összebujnak a pislogó cimbalmos körül s társadalmi ellen-

tétjeiket igazgatják el, számos szót ejtven arról, hogy a halat és a kacsapeccsenyét egyaránt imádó gourmet nagybögös kövér-e, vagy csak dagadt?

Az ember bolyong az utcákon, tele van dallal és nem tudja, mi baja? A divatos „Rosa Domino” melódiái megakadtak a levegőben, most visszhangra kelnek és lekísérik a Begához, amelyben félkilós pontyok szervezkednek sápadt keszegekkel a halászok tulkapásai ellen. Tele a víz tutajjal, óriási szálfákból babiloni torony emelkedik a parton, bár egymás szavát hangzavar mellett is megérteneék, akik ide járnak találkozóra.

A kaszinó olvasótermében rendezkedik a kiváló Ferenc komornyik, mert eltávozott az utolsó penzionált katonatiszt, végzett a Lloyd-dal és kívülről tudja a Pressét, hozzá határozott megalégedéssel, hiszen az udvari hírekben nem talált nyugtalanító momentumot. A királyi család nyaralása rendben folyik, a manőverre vonatkozó előkészületeket megtette a vezérkar. Hatalmasat nyújtózik, fenyegetően hegyes bajuszát megpedri és nem késik kijelentésével, amely épp úgy nem maradhat el egyik napról sem, mint ahogy megjön az éjszakára a reggel

— Tegyük el magunkat holnapra.

Valóban, holnap hetipiac lesz és inspicáló körutra kell indulnia, érdeklődve az áralkulások tekintetében, habár otthon nincs beleszólása a háztartás dolgaiba.

Eleven ember nem lehet annyira álmos, mint maga a város. Kühn ur tűzoltóünnepély előkészítésén fáradozik, a Steckhardt-kocsmaszfaltos kuglipályáján béna egymásraborultságban alusznak a bábuk, a helyi lap a pályaválasztás súlyos problémájáról vezércikkezik és az ipar fellendítése mellett tör lándzsát, ellenben a belső hasábokon megjelenik N. N. tanító ur nívós értekezése, amivel a tavaszi kongresszuson keltett általános feltűnést, (leg-

alább is a széljegyzet szerint) és amelyben frappánsul fejtegeti a családi otthon és az iskola kölcsönös egymásrautaltságát a gyermeknevelés terén.

Az ember pedig tovább bolyong, legfeljebb akkor ugrik félre, mikor a Pájó-kocsmá elé érkezik, ahonnan a vakációját itt ünneplő K. tanár ur élénk helyeslése mellett épp ezekben a pillanatokban hajítanak le a lépcsőkön egy alibunári illetőségű polgárt, aki átutaztában csak stációt tartott ezen termekben, de korántsem mértéket az ivásban. A „Rosa Domino” uszik még mindig a lehülésre képtelen levegőben, amikor híg melódiáját más hangok törik meg. Bucsusok érkeztek, az éjszakát szabad ég alatt töltik, hogy a csatlakozó helybeliekkel folytassák reggel utjukat Tekiára, ahol nyári kánikulában hó hullott egyszer Mária tiszteletére. Harangszó, hatóság, nem fogadta a bucsusokat, de elébük sietett Ágnes és háromszor megcsókolta a kereszten az Ur Jézus vérző lábát.

Ágnes szegény habajgós teremtés volt és özvegyasszony, de mint ilyen oly régi, hogy nem is emlékezett az urára. Gyorsan és haddarva beszélt s jöllehet irodalmi műveletlensége folytán a dadaista irányzatról mit sem tudott, mondatait sosem fejezte be. Allandóan járta a templomokat, főleg az apácakolostor kápolnáját, amely hófehér volt és apró, meghitt hajléka a Boldogságosnak, akit mindenkor csak fehér virággal tiszteltek vértelen ajku, álmodozó szemü, krétát evő lányok, nemkülönben bonyolult lelki válságokkal küzdő asszonyok. Az orgona — maga is filigrán szerszám — rácsok mögött sóhajtolta suttogó antifóniáit s a lépésnyi oltár előtt a májusi litániát mondta száraz torokkal, elcsukló hangon valamely ifju tisztelendő ur, aki rosszul volt borotválva és később, karingét levetvén, földre süttött szemmel sietett végig a zárda folyosóján, hogy minél gyorsabban kijus-

son az akácfelhős utcára.

Egy fiatal gyermek, innen még a tizen-nyolcon, a világért sem mulasztotta volna el ezeket a litániákat. A cipője nem volt mindig kifogástalan, hiszen diákharcból érkezett rohanva, ellenben letépett nyakkendőjét úgy leplezte, hogy május végén is felhajtotta kurtta, kétsoros — bár gomboktól többnyire megszabadított kabátja gallérját. De ott volt napnap után, vonzotta az orgona bugása, a Mária-kultusz misztikuma, a sok fehérség közt két cseppnyi rózsaszínű folt a Szent Szűz egyik lánya arcocskáján mit is mint profán eltévelyedést bocsásson meg utólag a Magasságbéli.

Megismertem a rácson át is és nagyobb misztikum volt ő nekem mindennél. A kezem össze volt kulcsolva. tekintetem fölfelé járt, titkomat nem is tudta meg senki, egyedül Ágnes, a vén habajgós.

— Ugy-e, milyen szép! — sugta a fülembé. Földi alak nem is lehet ilyen tökéletes. Ajtótosság után jöjjön ki ifiur a folyópartra, majd mondok valamit.

A folyó lustán mászott hivatalos útján, (a folyóügyeket intézte), Ágnes ott terjesztette elő indokait.

— Ennekem hasztalan beszél az ifiur, én mindent látok, mert a sugallatok bennem vannak és a kinyilatkoztatás előttem megtörtént. Hetvenkettőben járok, a nyáron mégis gyalog megyek Tekiára. Ott Szűz Mária „könyveket” fog ejleni jöttömre, én megmosakszok bennük és olyan széppé, fiatallá, fehértestűvé változok, mint ő. Csupa fehér lesz a ruhám s akkor várom a princet, aki eljön értem, hogy meglegyen az esküvő. Ne szóljon egy szót se a nemzeteknek, nekem magáról is van kinyilatkoztatásom, de nem árulom el senkinek. Ha azonban fellebbenti a fátyol titkát, hogy maga a... jaj, majd kimondtam... akkor vége mindennek. Most pedig szaladok, lefekvésig még so-
kat imádkozom.

Agnessel, aki egyszer bennem, máskor másban gyanította fanatizmusának princét, nem volt tanácsos ellenkezni, mert a tiltakozásnál dühöngeni kezdett. Egy ifju tisztelendő ur egyszer türelmetlenkedett, a megtisztelő szerepet vállalni hajlandó nem volt, ezért a keze fején megharapatott. Az esetnek híre futott s az akkori püspök ur, a francia származású német, sőt elnémetesítő, agg fejét csóválta, hogy milyen harapósak mifelénk a vénasszonyok!

Nagyon, nagyon rég volt mindez, hol az idő futott, hol én, sehogyse tudtuk egymást utolérni, ellenben a népek rendesen mentek a forró nyárban Tekiára, véget nem érő sorokban, gyertyákat égetve, szent dalokat hívó szívből — bár hamisan — énekelve. De a mennyekben mindenkor a szívet nézték, nem a hangot. Az óitani dallamokban Szent Cecilia a tőkéletes.

A hetvenkétéves Ágnes pedig ment velük Máriánkhoz Orsova vidékére, ahol az Istenanya a hegy erdőinek árnyékában várta híveit. Ment étlen és szomján s mindenkinek elárulta titokban, mekkora boldogság származik Mária „könyvezésé”-ből, amikor, mindent egybefoglalva, megjön a princ.

(— Pszt, beszéltem is vele a májusi ájtatóságon, ott bámészkodott fel a rácsra. Ha nem vagyok elég erős, képes magát elárulni s akkor megsemmisülnek a kinyilatkoztatások.)

A csodát nem érhettem meg, valószínű, hogy bennem volt a hiba, mert elteltem a magammal. A bámulatos véletlen, aki voltaképpen szintén magam voltam, összehozott a rácson tülkölve s ahelyett, hogy a kis hugom tanulmányai dolgában szereztem volna felvilágosítást, azt mondtam:

— Istenem, milyen szép!

Két kezét hátrатette és figyelmeztetett, hogy profán dolgokról ne nyilatkozzam, mert csak a lélek lehet szép.

Aztán multak az évek, a háboru idején egy-

szer szivembe csapott a hír, hogy elpusztították a tekiai erdőt, amely fedezékül szolgált. Azóta is sokat gondolok nyári időben a bucsuhelyre, meg Ágnesre, aki régen a másvilági bucsukat látogatja, eszembe jut a fehér kápolna, amelynek oltárára a hajdani kislányok unokái visznek most virágot s csillogó gyermekszemek épp úgy álmodoznak az eljövendő princről, mint egykor Ágnes. Ujabb ifju papok mondják a litániát, a tömjénfüst az ablakok színes üvege felé szívesen szálldos, a kolostor folyómenti részén kis diákok lesnek be most is az ablakon, hátha elfognak lopva egy tekintetet, észrevesznek egy rózsás arcot! A fűzek azért lehajolnak a vízre és titkokat sugnak, széles burcsellák borzongatják a folyócska lelkét... óh, hogy semmi sem maradt meg mindezekből, csak az emlék!

Nemrég eszembe jutott minden, mert láttam a süntörgő kis diákokat gondredőkkel a homlokán. Aztán megérkezett a lány is. A tekintetük némán köszöntötte egymást, mentek már vagy tiz lépést s csak akkor jutott eszébe a lánynak, hogy kezét is kellene fogni. Komolyak voltak, életbevágó dolgot beszélhettek meg s én hámultam utánuk hosszan, elérzékenyedve, lelkesen.

— De gyönyörűek vagytok ebben a szent fiatalságotokban! Te, tiszta lelkű lánya a Boldogságosnak s te is, első álmok prince!

Mikor visszafelé jöttek, már ködbe borult a tekintetem, úgy néztem fel az égre titokzatos utu vándormadarak után, akik csak mennek, mennek, senki se tudja merre és senki se, hogy miért. Nagyon el lehettem merülve, mert csak halk szófoszlány ütötte meg a fületem, gyenge lányhang.

— Nézd, egy bácsi sir. Szegény...

Darabban-maradtak

(A falu bölcse.)

Ne képzeljen senki városi formákat. A postát egy kisasszony kezelte — a leveleket pedig az öreg Traján hordta szét. Traján sok mindent megpróbált életében, a multjából mégse szívárgott ki semmi. Viszont levelet nem kapott és így ez a forrásunk is haszontalanná válik a történelmek szempontjából.

— Haggyuk, ami volt, szokta mondani, mikor valaki faggatni próbálta, éjünk a jelennek.

A jelennek szentelt életet legszívesebben a nagykocsmában képzelte el Traján, akit a katonaságnál tökéletesen megbarátkoztattak a magyar nyelvvel. Tele volt humorral és nyakolajnak nevezte a pálinkát, mivel hogy a toroka mindig csikorgott.

Az övé volt minden elrongyolódott katonabluz, a fején vedlett tisztisapkát hordott, amolyan egészen alacsony, amilyent a régi monarchiabeli tisztikarnak irtak elő szigorú kezületi parancsnokok. Volt aki viselte is. Azonban Trajánról szólván, ne felejtkezzünk meg a lényegről: ő maga el is olvasta a leveleket az iskolát nem járt parasztságnak.

— Édes jó szülő apám, én egészséges vagyok, amit tiszta szívből kívánok mindnyájoknak, továbbá küldöm tiszteletemet, dísznó-

öléskor pedig ne feledkezzenek meg rólam, jól esik az a szegény katonának.

— Na te híres, kiabált a lány után, azt írja a legényed, hogy cifrákat hall rólad.

— Azt? — álmélkodott Ana Letitia.

Ha nem értett a betűhöz, Traján neki is felolvasta.

— Nagyon mérges, sose volt ennyire mérges, dugd el, meg ne mutasd senkinek.

Egyszer a faluházára idézték, valami hivatalos írása érkezett. Az őrök kézbesítette, majd a többi dolga után nézett, de Traján csak állt egyhelyben, forgatván a papírt.

— Akar még valamit, öreg?

— Persze, hogy akarok. Azt mondom, miféle okosság ez?

— Ott van a kezében, olvassa el.

— Olvassam, olvassam. Könnyű azt mondani.

— Talán csak ért a betűhöz!

— Ért a kis cica, tört ki Trajánból az őszinteség.

Az őrökgyerek álmélkodva letette a pennáját.

— Nem tud olvasni?

— Hát már én nem.

— De hiszen maga hordja szét a faluban a leveleket!

— Az nem kunszt. A kisasszony megmondja, hogy melyik kié, én úgy rakom őket az ujjaim közé. Nem lehet azt összetéveszteni, behunyt szemmel is kitalálom.

— Hát jól van, ezt még megérttem. De azt magyarázza meg Traján bácsi, hogyan olvasa fel nekik? Mert felolvassa!

Ugy felelt rá az öreg, mintha ez volna a világ legtermészetesebb dolga.

— Nézze urfi, ez már az én tudománvom, más nem boldogulna vele. Ismerem az egész falut, tudom, hogy kinek van valakiye idegenben. Ki az, akitől izenetet vár. Mit írhatnak? Egyszerű a szegény paraszt minden

levele. A baka télen aprólékot vár, nyáron a manéberre panaszkodik. Tisztelteti a rokonságot és ha huszszor egymásután ugyanazt mondom nekik, akkor is meg vannak elégedve. Kerül a leányok között is, aki nem tud olvasni. Mi kell egy lánynak? Édös rózsám, mindig rád gondolok, ne felejts el soha. Az egészben annyi a tudomány, hogy azt kell az embereknek felolvasni, mondani, amit hallani szeretnének.

(A körforgalmi nyul.)

A nyulat annak idején uriember csak tömegesen adta el, körvadászat után, amikor százával, meg ezrével — de mindig szakszerűen, a vadállomány óvásával — ritkították sorait. Csupán a véletlenül vadászatba tévedt suszter küldte ki becses nejét, vagy inasát a piacra, árusítani az egyes zsákmányt. Így történt, hogy akárhányszor fanyar arccal mosolygott a háziasszony, mikor feltűnt a szolgalegén.

— Istenem, már megint nyulat küldtek!

Maga a nyul körforgalma így esett!

— A tanár urnak küldjétek el ezt a süldőt, jelentette ki vadászatról hazatérve a gondos apa és ebben a pillanatban különös aggodással gondolt szeretett gyermekére, aki már megint intőt hozott családi teritékre.

Tanárné önagyságánál éppen két nyul és két kosztosdiák volt páchan. Ezek a kosztosok fölöttebb haszontalan lurkók voltak, rosszul tanultak, a leckét gyűlölték. Ezért tanár ur az iskolában büntetést szabott rájuk.

— Ma délben nem esztek a pecsenyéből!

Kénytelen vagyok konstatálni, hogy a büntetések a hónap utolsó harmadában vettek élénkebb lendületet. Hü neje konyhapénzi keserveit látva tanár ur, már-már a levestől is hajlandó volt eltiltani saját táplálásu, de esztelen hajlandóságu, diákjait.

Most azonban még a hónap eleje járta s — mondom — két nyul pácban, önagysága hát azt mondta:

— Illenék megajándékozni az adótárnokékat. Ugyanis szívem barátnéjától kaptam legutóbb receptjét annak a kitűnő nészeszély-süteménynek, amelytől, sajnos, büntetéssel tiltattak el konok kosztosaink.

A nyul ezek szerint tárnokékhoz vándorolt s ott huszonnégy óráig lógott az ereszel alatt.

— Már a könyökömön nő ki, mondta a ház ura. Végére is nem ehetik az ember minden nap nyulat, elkelne néha a malacpecsenye is. Adjuk hát oda valakinek.

— Tán a patikuséknak, kockáztatta meg a mama. Sose fogadnak el pénzt a Hoffmann-cseppekért.

Patikusék épp expediálási munkában éltek, ez a nyul volt aznap (mint olyan) a harmadik ajándék. Finvás gyomru népek, csak a szárnyast kultiválják.

Tünődések, feitörések melyik nyul hova menjen, kit kötelezzenek le velük.

A körforgalmi nyul így került a doktor urhoz. A doktor ur rendkívül szives ember, szép, hosszú recepteket ír, neki ugyan kidukál ujesztendőre egy kosárka vegves (van abban parföm, meg konvak, szappan és likör, csokoládé, nuder, pezsgő). — de évközben sem árt a barátság ápolása. A közegészségi állapotok ugyis botránvosak, az emberek nem hajlandók megbetegedni, a recept a nyulnál is ritkább madár.

Doktor ur mosolygott ugyan az ajándék átvételénél, de termeibe vonulva, komor lett az arca.

— Egyelőre elég a nyulból, még ránk romlik. Hanem tudod mit, asszony? Küld el Tanáréknak, ott kosztos diákok vannak, bizonyára megőrülnek neki.

(Aradác a humorban.)

Hogy miért jelentette valamikor Torontálban Aradác község a humort — arra bizonyosra soha rá nem jövök. Az az idő járta, amikor a szindarabírók a világ minden kincseért ki nem hagyták volna bajbajutó emberek szerepéből a titokzatos kijelentést:

— Na, most aztán benne vagyok a slamasztikában.

Mi az a slamasztika? Kérdezősködtem én sokfelé, de senki se tudta megmagyarázni. Ellenben a közönség úgy derült tőle, hogy pillanatokig megakadt az előadás.

Kacagni illetett akkor is, amikor valaki jelentette, hogy Pomázra utazik. Pomáz nagyobb slágeri képviselt humorban és derűben, mint ma egy Karinthy-kötet. Viszont Becskerekre érkezvén, a színészek hamarosan megtalálták azt a titokzatos kulcsot, amely kinyitja a közönség kacagó-rekeszeit.

Ferenczi Frici, aki olyan pötty volt akkoriiban, hogy tíz éves fiuszerepet is el lehetett vele játszani, azt mondta a Nap és hold című operettben:

— Te is elmehetsz Aradácra.

Kukutyin (egyébként is torontáli helység) le-tört, elavult. Glogovác (a Náni alapján) még csak tartotta magát, de Aradác ellenállhatatlan erővel hatott. A falut egyébként jámbor tótok lakták, éppenséggel nem nevetségesek, mégis a nevükön mulatott mindenki. Idevaló volt Szedlacsek Janó is, hallgatag legény, aki a szabómesterséget gyakorolta, mellékesen pedig póttartalékos volt a becskerei honvédszázalékban. A rosszindulat sem foghatta rá, hogy hadvezéri tulajdonságok berzenkednek benne s ezt a véleményt, amely már az első napon komoly meggyőződéssé érlelődött a körnvezetében, Janó a világ minden kincseért sem könnyítette volna meg.

— Ugy állsz ott a sorban, mint a vértanu a

spirituszban! — tüzelt nyomban a bemutatkozás után a káplár ur.

Szedlacsek póttartalékos nyájas arcot vágott, mindenkor tisztelte a tekintélyeket, már pedig ki volna tekintély, ha a káplár ur nem, — aztán előszedett a zsebéből egy apró noteszt és belejegyzett valamit.

— Mit irsz, te vakondok?

— Semmit se nem írom.

— Még feleselsz, tündérborju? — tért át megfoghatatlan érzéketlenséggel a szélsőseges állatfajokra a káplár.

Janó ettől fogva a rendesnél is csendesebb maradt a sorban, csak akkor szedte elő a noteszt, amikor pihenőre vezényelődött. Titokzatos volt mindenkivel szemben, annyit azonban észrevettek, hogy kis könyvének egyik lapján róvások foglalnak helyet. Egymás mellett négy, amit aztán összefog egy keresztbe húzott ötödik.

A káplár ur ezalatt folytatta Szedlacseknek tudományos nivóra való emelését.

— Mit dűtöd ki annyira a melledet? Azt hiszed tán, hogy Czvatopluk dédapádhoz vagy hivatalos vacsorára?

Ahogy szaladt és fogyott az idő. Janó egyre többet mosolygott befelé. Legföljebb akkor morgott magában valamit, ha nagyon zugott a szitokzápor.

— Nyolcvannégy, nyolcvanöt, nyolcvanhat...

Végre eleresztették, bucsuzóul válogatott himnuszokat intézve hozzá abból a szótárból, amely magyar vonatkozásokban annyira gazdag. Janó leszerelt, a legközelebbi általános panasznapon pedig megjelent Matuszkovich Mátyás magyar királyi járásbíró előtt. Tele volt a terem, Janó mégis odafurakodott.

— Én vagyum a Szedlacsek az Aradáczzrul.

— Csekáj troszku — intette le a járásbíró, amire Janó hallatlan jókedvre derült.

— Talán bizon a bíró ur is meg van tót!
Juj, de gyönyörűen mondta!

Egyszer aztán sor került rá is.

— Na, mi bajod, fiam?

— Kérem, panaszlok a Kovács káplár ur
297 becsületsértésért. Volta goromba és szem-
telen.

— Janó — nézett rá szelid szemével Matus-
kovich — lehetne annyi eszed, hogy megért-
sed a panaszod lehetetlenségét. Semmi közünk
a katonákhoz.

— Azt tetszett mondani bíró ur, hogy le-
hetne nekem esze?

— Azt.

— Kettőszázkilencvennúc — számlálta Szed-
lacsek Janó, aztán lehorgasztotta a fejét és
hazament ama nevezetes Aradácra.

(A sváb, meg a király.)

Az öreg Wosching egyik leghatalmasabb
korlase volt Karácsonyi Jenő grófnak. Tekin-
télyes ember már von Haus aus, aztán nagy
család feje, bankigazgató, meg kell hát az
ilyen férfiut becsülni.

W. hü szolgálatait azonban csak kitüntetés-
sel lehetett meghálálni, ki is járta az öreg-
nek a koronás arany érdemkeresztet a gróf.

Nagy dolog volt ez akkoriban, a derék zichy-
falvi svábok naphosszat bámészkodtak a Wo-
sching-porta körül, hogy vajjon változtat-e az
ilyen fenénagy tény valamit az ember külse-
jén is? Mert amint urrá válik a sváb, cilindert
rak a fejére. De van is aztán mit hallania,
mert minduntalan megkérdik, hogy: iszt tész
alles Kopf? (Végig fej az?) Hát Wosching
nem fajult el ennyire, csak még büszkébb lett.
Már mint amolyan sváb-büszke, aki ezzel
születik, magával hozza az önérzetet, csak a
munka imponál neki, a született vagyon sem
annyira, mint amit maga szerez.

— Na, öregem, figyelmeztette az átadási ün-
nepesség után Karácsonyi, a kitüntetést meg
kell köszönni a királynak.

— Jól van, majd irok neki.
— Nem úgy ám, hanem személyesen, audiencián.

— Az se baj, fölmehetek hozzá.
— Aztán tudja-e a ceremóniákat?
— Én ne tudnám?

Karácsonyinak mégis voltak aggályai s valószínűságon órákat adott neki. Hogyan kell bemenni, megállani, mit mondjon mikor, milyen jelre távozzék.

— Semmi az egész, vonogatta vállát a vendég, csináltam én már nehezebbet is ennél, mikor a szél szétverte a szénaboglyáimat.

A gróf elintézett minden formáságot, megtudta a kihallgatás napját s utnak bocsátotta Woschingot.

— Ne feledje el, hogy engem nem csak érdekel, de izgat is az egész dolog. Azért mihelyt kijött az audienciáról, megírja nekem a lefolyását pontosan, élethűen. Hogy biztosabb legyek, itt egy megcimezett kuverta.

Kellő időben meg is jött a levél, nincs semmi baj, szépen ment minden, végződött pedig ezzel:

— Legyen csak nyugodt a gróf ur, őfelsége a legjobb benyomást tette rám.

Na ja, már mint rá a király! Hiszen kétségtelen, hogy az ő szénaboglyáját nem szedte szét a szélvihar. Azaz, hogy akkor még nem...

Mégis bíró lesz a Petruból

Petru volt már bíró, de úgy van az, — mondják —, hogy aki egyszer hatalmon volt, másodszor is visszakivánczik oda. A vágy teljesülése itt se rajta mulott, hanem a falun, amely nem vállalta, sőt indulatba jött, ha szó esett az eshetőségről. Petru ugyanis fölöt-tébb éreztette, hogy ő az első ember, nagyzási mániába esett és nem tűrt ellenvéleményt.

— Szamár vagy te ahhoz, — mondta a leg-lényegtelenebb kérdésben is, amit határozottan túlzásnak vettek a bántalmat szenvedők.

Mert lehetnek dolgok, amiket jobban ért a tanult elem, teszem azt a jegyző, aki gyakran jár Temesvárra, meg Becskerekre, sőt Pesten is megfordult, ahol számos tapasztalatot szere-z, ám miért szamár az ember, ha véleményt mond a kubikgödörben poshadó vizről? Bi-zonyos dolgokban a legszegényebb zsellér fel-fogása is helytálló, az is tudja, mikor lehet vágni a búzát, továbbá, hogy szénagyűjtésre nem alkalmas a szakadó zápor.

De olyan egy indulatos volt ez a Petru és kizárólag azért, mert bírói méltóságot viselt, azonkívül csakis addig, amig viselte ezt a méltóságot, hogy a különbség élénken feltűnt. Már kezdett ő is bejárni a városba s ha Te-mesvárig nem is merészkedett el, de meglak-ta Módost, sőt Verseczet és nem jött haza este, mint más tisztességes ember, hanem szállodában aludt. A kávéházban is feketeká-vét ivott s megkérdezte a kasziros kisasszonyt,

hogyan hová való, mert ismert ő egyszer egy ilyen szép leányt, aki szobaleány volt Bánlakon a gróféknál.

Hát nem lehet a Petruból többé bíró, minek szerezzon újabb lelkibánatokat!

Azért a jegyzőnek kegyeltje még most is, gyakran bejár hozzá, hellyel kínálják meg, a jegyzőné anyja különösen oda van érte. Beteges öreg asszony, aki sehol se találja a helyét, folyton uton van, látogatja a gyerkeiket s keresi annak a kis lányának a lábanyomát, amelyik olyan fiatalon ment el az ártatlan angyalok közé. Aki aggodalmas leveleket ír nekem is a távolból, hogy vigyázzak magamra, ne éjszakázzak, meg ne hüljek, — mert hogy az édesanyám ő.

— Petru, mondta az egykori bírónak, szénamurvában fűrésztess az unokádat, attól gyógyul meg a gyenge lába.

A legközelebbi látogatáson az unoka már vigan futkározva köszöntötte Grószit. Petru pedig sirva fakadt.

— Asszonyom, te tetted velem a legnagyobb jót, mert nem tudom, mit csinálók, ha ennek a gyerekek baja esik.

— Ugyan, Petru, hiszen olyan csekélység az egész! Aztán nemcsak te szereted az unokádat. Nézd ezt a kisfiút, elszorul a szívem, ha az anyjára gondolok, aki olyan korán itt hagyta.

Petrúnak számtalanszor végig kellett hallgatnia a kisebbik leány halálát, annak minden körülményét. Lehetnek a felfogások különfélék a tapintat, meg a figyelem diagnosztizálásában, ám a volt bírót ezen a téren a legmagasabb polcra kell helyezni. Az öreg pap is betűről-betűre tudja a miatyánkot, elmondaná szükség esetén álmából riasztva, behunyt szemmel, a szentmisén mégis könyvből olvasa és ha úgy van az a nagy könyvben, hogy a fele a másik lapra esik, addig nem folytatja, amíg nem lapozott egyet. Csak akkor

mondja megilletődött hangon:

— ...de szabadíts meg minket a gonosztól, ámen.

Azonképpen Petru is tudta már, hogy a betegség torokfájással kezdődött, mégis megkérdezte:

— Aztán ebbe halt bele?

— Dehogy ebbe, Petru, dehogy.

Vagy ötvenedszer kérdezte meg azt is, vajon volt-e, aki ápolja, pedig ő tudja a legjobban, hogy véletlenül éppen az ő jegyzőnéje volt nála látogatóban s az fogta le a huga szemét.

A jó ember azonban, soha nem tanult bár filozófiát, mégis tudta, hogy öreg asszonyok más rendszerrel mondják el a történeteket, mint a fiatalok, az ő lelkükben örök nyomot hagynak az események, azok vihara az életük végéig sem ülhet el, továbbá kikívánczik az elmondhatóságuk minden részletével.

— Milyen szerencse, mondta ilyenkor tökéletes együttérzéssel Petru, hogy a szegény kis lélek nem volt egyedül, már hogy asszonyi társ nélkül.

— Mit szólsz hozzá, milyen szerencse, Petru!

Határozottan nagy intelligencia szorult ebbe az egyszerű emberbe, tele volt jó tulajdonsággal, amiket azonban nem lehetett a falubeliek előtt emlegetni, mert furcsán néztek egymásra.

— Ő a mi leghübb emberünk, mondta néha, a népszerűségét akarván ajnározni, az anyám.

— Hát igen, hű, felelték gyanus mosollyal. Már mint hogy a Petru? Tyü, mennyire azt megérdemli, hogy szeressétek.

A sógoromon tíz éven át bosszút állt valaki. Vagy a tanyaháza gyulladt ki, vagy a szénája égett le, egyszer pláne a félesztendős bikaborja futott karóba. Rendszeresen dolgozott egy titokzatos kéz, a nyomára nem lehetett

jutni, a lappangó gyanu ellenben a hűséges Petrut nyalábolta körül.

Egyszer összeszidta a jegyző s akkor este benyitott a lakásba.

— Uram, nagyon rosszul tetted, hogy a falu előtt becsuteltetted meg. Ha ostobaságot csinállok, verj inkább pofon négy szemközt, de ne rongáld a tekintélyemet.

— Ne haragudj, Petru, tudod, hogy hirtelen vagyok, nem akartalak bántani.

— Tudom, uram, azért mégis meg kellett mondanom.

Akik értik az oláh falu erkölceit, azok valtig állították, hogy Petrunak bosszút kellett állania a megszégyenítéseért. Ez különállódolog, azért megmarad az ő hűsége másban. Ha azonban megfogadta a tíz éven át való kártevést, arról nem mondhat le.

— Szamárság, mondta az anyám. Az egész élete, hozzánk való ragaszkodása, megcáfolja ezt a feltevést.

Szóba is hozta egyszer.

— Hallod-e, Petru, mit beszélnek rólad!

— Asszonyom, felelte Petru, neked nem lehet ismeretlen az oláh falu, hiszen ilyen helyen volt jegyző az apád is, meg az urad is. Tudod, milyenek az emberek, mennyit szeretnek beszélni, fogadd el azért azt, amit látsz, nem amit hallasz.

A látnivalók valóban ragyogóak voltak. Petru szinte fokozta a népszerűtlenségét a jegyzőék körül teljesített szolgálatkészségével, az anyám más fuvarosra nem bízta magát, ha egyszerre megunt mindent és hazakivánczozott.

Két óra hosszat kellett menni istenverte utakon, hogy vasutat lehessen érni, ám Petru a tulajdon édesanyjára sem vigyázott volna jobban, mint a Grószira.

— Aztán ird meg, asszonyom, hogyan utaztál.

Petru külön levelezőlapot igényelt és kapott.

— Mire megint eljövök, bíró legyél.

— Ha ez téled függne, nyugodt volnék, asz-szenyom.

— Hát én meg is választanálak.

— Tudom és hiszem.

A falu élte tovább a maga kis életét, ősz-szel az anyám is visszament, hogy aztán soha többé ne térjen haza a városi lakásba. A telet elviselte még, de a napsugaras februárban, amikor kacérkodik már a tavasz, elaludt örökre. Nem is sejtette, hogy nincs több eb-redése, úgy hunyta le álomra a szemét.

Az anyám sokat emlegette, hogy az apám mellett akar majd egyszer pihenni, hát hazavittük Becskerekre. Szekéren Zichyfalváig, onnan vasuton a régi otthonba, az elindulás, a megbékélés városkájába.

A falu tisztességtudóan kitett magáért, az emberek felvették az ünneplő subákat s hosszú kocsisor kísérte a jegyző halottját a vas-uti állomásig. Komolyan és komoran valamennyien, hiszen veszekedhetik az ember, mert olyan az élet, hogy nem tűri a nyugalmat, — lám, most országok állanak egymással szemben és a legszelidebb lelket is megtanítják gyilkolni! — azonban mindig együtt kell érezni azzal, akinek gyásza van. Mert egyszer ránk kerülhet a sor s milyen jól esik akkor a meleg kézszorítás.

Anyámat elhelyezték a vagonban, indulunk nemsokára, most előbb köszönjük el a falu népétől.

— Emberek, mondta Géza sógor az összegyülekezetteknek, sose felejtsem el az együtt-érzéseket, köszönöm, hogy így megtiszteltetek. Azzal is tisztában vagyok, hogy mi volna most a kötelességem: a halotti tor, ami kijár nektek. Nem is marad el. Csakhogy rögtön indul a vonatom, nem maradhatok veletek. Azért meghivlak mindnyájatokat, érezzétek jól magatokat vendégeimként itt a restiben, gondolatok ránk, — én Petru barátomat bí-zom meg a helyettes házigazdai tisztséggel. Ne

„Fukarkodj, Petru, Isten veletek!”

Az emberek megdöbbenve néztek egymásra, erre a diplomáciai fogásra ők se voltak elkészülve.

Mit szokás ilyenkor csinálni? Meddig gílt a harag, továbbá az ellenségeskedés mennyire terjedhet ki? Főleg lehet-e az embernek (akár ellenség, akár jóbarát) olyan szőrös szíve, hogy megfordítja a lovát és hazavágtat, amikor hordót vernek csapra, észbontóan habzik az árpalé, a pincéből most gurítanak fel egy hordóska finoman égetett törkölyt, a konyhában pedig elárulja jelenlétét messzire szálló illatával a finom pörkölt? Egy takaros sváblány hófehér cipókat szdel vaskos darabokra s kínálja jobbra-balra, hogy csak tessék, szívesen adják.

Mondom, a szemek egymásra villannak, aztán a földre merednek, nyilvánvaló, hogy a finom étterembe vezető ut biztonságát keresik.

— Parancsoljatok, mondja Petru, gyertek jóbarátaim.

A poharak összecsendülnek.

— Adj, Uram, boldog nyugodalmat a mi szegény jó asszonyunknak.

— Adj neki, adj!

Petru maga csak futtában nyel falatokat, ő most a házigazda, kötelességek terhelik.

— Szpaszoje, édes lelkem, könnyebbnek érzed már a gyomrod?

— Hát bizony, szaggat néha.

— Tudom, attól a fekete kenyértől. Márto-gass csak ezzel a foszlósbélű cipóval, meglátod, hogy szinte cukorizű lesz a paprikás-lé. Nika, Nika, ne vizespohárból idd a sört! Hiszen mire rájössz az ízére, már elfogyott! Kisasszony füles-kriglit a Nika barátomnak. Van ő olyan ur, mint akik a városban sétálnak.

— Köszönöm, Petru, a szavadat.

— Nincs mit. Ami igazság, az mindenkor

igazság marad. Kinek van ott husz lánc földje, amit még hozzá maga művel meg!

— Bizony Isten, igaza van Petrunak, — bölongatnak a fők. Hát kinek van?

Mindenkinek jut szó, a kínálás nem akar véget érni s hogy kiürül a hordó — erre felé mindig azt a hitványabb nagyságot hozzák —, máris görgetik helyébe a másikat.

— Az egészségedre, Petru — mondja Miók Jóca, aki a legnagyobb ellenségének mondatik.

Közeledik feléje, a lába azonban nem szokta meg a deszkás szobát, nyilván azért botlik meg a padlóban.

— Édes Jócám, rebegi Petru, hiszen végtére mégis csak együtt gyerekeskedtünk. Az Isten szeressen nagyon.

... Az anyámat pedig viszi a vonat haza. Kibontják a sirbolt kőfalát, együtt vannak már az öregek, mi kívül találgatjuk, hogy melyikünk következik a sorban.

— Megjöttem, Jóska! — véli hallani az én összetört lelkem az anyám szavát. Egy kicsit sokáig voltunk távol egymástól, de most már együtt maradunk a feltámadásig.

Suttognak, elbeszélgetnek a gyerekekről, a falukról, a sok-sok állomásról, amin át kell haladni, amíg az ember elérkezik ide, bár akkor is hozzák, — úgy hallom újból a szót.

— Nem maradtam odafenn adósa senkinek. Nagy mester voltál az ilyesmiben te is valamikor, de mit szólsz hozzá, bírót csinálunk a Petruból! Megtörtem a jeget, most már senki se vághat elébe.

Éjfél tájt, mikor hazafelé tart a falu, Petru is elérzékenyülten nézi a szikrázó csillagokat.

— Köszönöm neked, asszonyom, habár nagyon sajnálalak, de te a halálodban is épp olyan jó voltál hozzám, mint az életemben!

T a r t a l o m

Előjáró beszéd	5
Az árvakassza	11
Svábok	18
Csekonics	26
A bárány, meg a ló beszélgetései	32
A rogálytól az uszkocsiig	40
Elmerült írói nevek	48
A Mangold-cég felszámol	55
Klasszikusok az ujságírásban	62
Csika Nécza eseteiből	67
Osztozkodás a csikó csengőjén	72
A Pali gróf	77
Az olvasztott aranytól a csillagesőig	82
Pájó és a nemzetiségi kérdés	92
Régi iskolamesterek	100
A szolgabíró	105
Mit ér a diploma	112
Skribál ur vég-vásznai	117
Történelem a kortesekről	122
Reverendás Herkules	129
Nikola a sleppen	134
Pokoli ur tudománya	140
Becsületbeli ügy a fürdőn	146
Auffenberg Erika kérője	150
Nákó Sándor bohémiádáiból	156
A gyermekkor szinfoltjai	164
— Március	164
— Opálos december	165

— Harag	170
— Streitman Antal a meandroszokkal	174
— A szent fa	177
— Szabó elől a halálba	180
Mrksity Jása pintyőkéje	184
Román családi keverék	188
Szentjóbiné utolsó kívánsága	193
Levél póstamesternő barátnőmhöz	197
Szvetozár vizsgál	203
A Semsey	212
Régi nyár szimfoniája	217
Darabban maradtak	223
— A falu bölcse	223
— A körforgalmi nyul	225
— Aradác a humorban	227
— A sváb, meg a király	229
Mégis bíró lesz a Petruból	231

SZEDEDI SZABADTÉRI JÁTÉKOK A DÓM-TÉREN

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA:

julius 31, augusztus 8, 14

JÁNOS VITÉZ: augusztus 1, 9, 12

FEKETE MÁRIA augusztus 4, 5

BIZÁNC: augusztus 7, 11, 15

Félarú utazási kedvezmény az egész ország területéről, az összes vasut- és hajóvonalakon 1937 július 28—augusztus 18. — Teljes vizummentesség a külföldiek számára. — Jegyek felvilágosítás: a Szegedi Szabadtéri Játékok központi irodájánál (Szeged, Eötvös-utca 2, telefon: 29-92), az Ibusznál (Budapest, Vigadó-tér 2), a menetjegyirodákban és a jegyirodáknál. — Helyárak: 6.10 P-től 54 fillérig.

SZEGED-CSONGRÁDI TAKARÉKPÉNZTÁR

ALAPÍTÁSI ÉVE 1845.

Betéteket magas kamattal

gyümölcsöztet.

Kölcsönöket mindenkor folyósít.

SZEGEDI KERESKEDELMI ÉS IPARBANK

Alapítva 1867 évben

Saját tőkék: cca 1,200.000 pengő.

Szerződéses viszonyban a **Magyar Általános Hitelbank** és **Magyar Leszámlító- és Pénzváltóbank** budapesti intézetekkel.

Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Átutalásokat, külföldi pénznemekkel kapcsolatos ügyleteket a legelőnyösebben lebonyolít Páncéltermében safelfülkék bérlelhető k

MARKOVICS SZILÁRD okl. gépész- mérnök autó műszaki vállallata

Telefon 30-20. SZEGED Tisza L. krt. 44

FIAT-autók képvisellete. SERVICE INDIA autógumik főlerakata. Saját gyártmányu kerékpárgumik. Castrol olajok egyedárusítása. Autó-traktor és gépolajok. Kartellen kívüli motalkó. Kerékpár — Rádió — Petróleumfűzők

SVÁJCI MÁRKÁS ÓRÁT, ARANYAT,

EZÜSTÖT előleg nélkül 6 havi részletre, A.B.C. és Nemzeti Takarékoság könyvecskére

TÓTH órásnál

vásárolhat a régi Próféta épületében,
a Kárász utcán.

**Tört arany és ezüst beváltása.
Nagy óra- és ékszerjavító műhely.**

Szeged sz. kir. város partfürdője

**Az ország legszebb, legnagyobb és
legolcsobb strandja a város szívében,
a Tisza ujszegedi oldalán.**

500 méteres homokpart, 500 méter hosszú
árnyas pihenő a füzesek alatt.

Vendéglő, buffet, cukrászda, tejivó.

Ártézi zuhanyok, napfürdők, medencék. Szórakozások, tornaszerek. Filléres lovagló iskola.

Nyitva reggel 7-től este 10-ig. Vasárnap, ünnepeken és az előttük való napon este 12-ig.

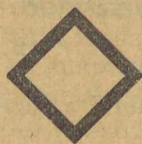
Motorközlekedés a pénzügyigazgatóságtól oda-vissza 14 fillér. Autóbusz közlekedés minden tíz percben a főpostától a strand bejáratáig 10 fillér.

**A jegy ára: váltókabin 20 fillér,
külön kabin 50 fillér.**

Nyugágyak, nyugszékek, trafik, férfi és női fodrászat.

Központi Gáz- és Villamossági R.-T.

Szegedi Gázgyára és Villanytelepe

Koksz és kátrány eladás
nagyban és kicsinyben.

Háztartási és ipari
gázkészülékek eladása.

Díjmentes szaktanács
minden gáz- és villany-
technikai ügyben.

Telefon 34-00

Minden nőnek léalapja
EKKER ERZSIÉK kalapja.
Ha beteg a feleséged,
Ne vidd orvoshoz evégett,
EKKER-kalap biztosabban
Gyógyítja a betegséget.
Istenem, a modelleket
Hogyan ontja!

(Kárász-utcán van a frontja.)

Vasat
asárut
argánál
ásárolunk

SZEGED

Hid-u. Tel. 20-84.

Szeged uri hölgyeinek találkozóhelye

**HEIM hölgyfodrász és
szépségápoló szalonja,**

ahol egyéni arcápolást és frizurát kap.

SZEGED, TAKARÉKTÁR UTCA 8. SZÁM

KATONAI TÉRKÉPEK FŐBIZOMÁNYOSA

**NEMZETI
SAJTÓVÁLLALAT**

SZEGED, KÁRÁSZ U. 5.

Fényképalbumok

Levélpapírok

Reklámáron!

KÖNYVUJDONSÁGOK

**Stencil sokszorosító-
gép felszerelve P 45.-**

Divatáruház
a **Kék Csillag**-hoz

SZEGED,
SZÉCHENYI TÉR és KÁRÁSZ U. SARKÁN
Dus választék, alacsonyan szabott árak.
NŐI DIVATKELMÉK,
DIVATOS SELYEMHOLMIK,
FÉRFISZÖVETEK

HA ŐSZÜL A HAJA

használja az évtizedek óta kitűnően bevált

FLÓRA HAJVIZET

az őszülést rövid idő alatt eltünteti és vissza-
adja hajának eredeti ifjúkori színét. Nem
festék! Kapható:

BARCSAY KÁROLY

gyógyszertárában, SZEGEDEN, TISZA LA-
JOS-KÖRUT 32. SZÁM. Városháza mellett.

LEGSZEBB — LEGJOBB — LEGOLCSÓBB

**KERÉKPÁROK, ÍRÓGÉPEK, GRA-
MOFONOK.** Az összes gyári **RÁDIÓK**

Csillárok nagy választékban beszerezhetők
kedvező fizetési feltételek mellett. Javítómű-
hely.

Kelemen Mártonnál,

SZEGED, KELEMEN UTCA 11. SZÁM

Domán szőnyegház kft.

Szeged, Kárász utca

Torontáli szőnyegek

legnagyobb választékban

a legjutányosabb

árak mellett

SZEGEDI KÉZMŰVESBANK

Működik a bankszakma minden ágában

OSZTALYSORSJEGY árusító hely

Saját zálogosztálya a legrégebbi zálogház
Szegeden.

BRUCKNER TESTVÉREK VASÁRUHÁZA

TELEFON: 12-26.

Kossuth Lajos sugárút 1. szám.

EDÉNY — TŰZHELY

háztartási cikkek, fürdőszobaberendezés

VASBUTOR — VASÁRU

Engedélymentes 100 com. motorkerékpár.

Minden idényre ajánlom

összes textil cikkekkel dusan felszerelt raktáromat. Nagy választék divatselyem és müse-lyem árukban,

ugyszintén bel- és külföldi női és férfi kabát-
kelmék és öltönyszövetekben. Angol férfi szö-
vetekből állandóan nagy raktárak.

Szőnyegek, garnitúrák és mindennemű divat-
cikkek a legjutányosabb szabott áron.

Kurucsev Sándor

divatárukereskedő,

Széchenyi tér 14. szám.

KISÉRJE FIGYELEMMEL KIRAKATAIMAT

XB 237571

ADRIA

TENGERHAJÓZÁSI TÁRSASÁG FIUMÉBAN

Kiránduló utazások a legideálisabb formában.

A legmodernebbül berendezett új motorhajók.

Olasz-partmenti — Málta-
Marseillei-spanyolországi —
hetivonal Ancona, Bari,
Catania, Málta, Messina,
Palermo, Nápoly, Livorno,
Génua, Marseille, Barcelo-
na, Valencia érintésével.

Mindenütt kikötés után egész nap áll rendelkezésre a város megtekintésére.

Elsőrendű ellátás. A kikötőkben a hajón való étkezés nem kötelező.

Fiume: „ADRIA” utazási irodája

Sürgönyeim: ADRIA. — Magyar levelezés.